

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

เอกสารชั้นต้น

ตำราภษานูภาพ,กรมพระยา,(2466) **ตำนานพระธาตุพนม** พระนคร : หอสมุดวชิรญาณ
ถิรมย์สิทธิการ,ขุน. (2529). **ตำนานพระธาตุเชิงชุม**. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา)
นาคประทีป (นามแฝง). (2526). **ฎีกาพระชัยมงคลอัฐฐกเทศนา(พาหุง)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
บรรณาคาร

ปริมาณชุดโนรส,สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ.(2530). **พระปฐมสมโพธิกถา**. พระนคร :
ประพาส ตันการพิมพ์.

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (2521). **สุตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวรรณ นาคสังยุต**.
กรุงเทพฯ : กรมศาสนา.

รัตนปัญญา เถระ ,(2510) **ชินกาลมาลีปกรณ์** พระนคร : กรมศิลปากร

ศิลปากร,กรม (2513). **ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.

ศิลปากร,กรม.(2506). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 11 เรื่องพงศาวดารเมืองหลวงพระบาง**. พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนาการ.

ศิลปากร,กรม.(2497). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 61 ตำนานสิงหนวัติกุมาร**. พระนคร : กรม
ศิลปากร

ศิลปากร,กรม.(2504). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 72 ตำนานสุวรรณโคมค้ำ**.พระนคร : กรม
ศิลปากร

ศิลปากร,กรม.(2506). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2 พงศาวดารล้านช้าง**. พระนคร : กรมศิลปากร

ศิลปากร,กรม -(2506). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4 ภาค 5 ตอนปลาย และภาค 6**. พระนคร :
กรมศิลปากร

ศิลปากร,กรม.(2507). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9 บานแผนกเมืองหลวงและพระบางราชธานี**.
พระนคร : กรมศิลปากร

ศิลปากร,กรม .(2512). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 43 ภาคที่ 69-70 เรื่องขุนบรมราชา**.
กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

หอสมุดวชิรญาณ. (2482). **มหาวงศ์พงศาวดารลังกาทวีป**. พระนคร : หอสมุดวชิรญาณ.

เอกสารชั้นรอง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525**. กรุงเทพฯ :
องค์การคำคุณา.

การสัมมนาทางวิชาการเรื่องสิ่งแฝงเร้นในจิตรกรรมฝาผนังอีสาน 2-4 ธันวาคม 2526. (2527).
ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

การสัมมนา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2529) วันที่ 3-5 กรกฎาคม 2529
ณ โรงแรมปทุมรัตน์ จังหวัดอุบลราชธานี

การสัมมนา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2521) วันที่ 19- 22 กันยายน
2521 ณ โรงแรมโฆษะ จังหวัดขอนแก่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.(2528). **อีสานของเรา**. (พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : เอสซีพีบลิค
ชั่น)

โกเมน ไปตะวัตน์. (2539). **บั้งไฟพญานาคปรากฏการณ์มหัศจรรย์ในลำน้ำโขงที่จังหวัด
หนองคาย**.หนองคาย : อักษรสัมพันธ์

คำหมาน คนโค.(2540). **ข้ามโขงไปลาว**. กรุงเทพฯ : ต้นอ่อน แกรมมี.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (2522). **ไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธิในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โอเดียน
สโตร์

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (2534). **อีสาน 1 : ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). **ภูมิปัญญาแห่งอีสานรวมบทความอีสานคดีศึกษา**. กรุงเทพฯ :
ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2521). **ลักษณะวรรณกรรมอีสาน**. กทม. : มหาวิทยาลัยสารคาม.

จารุวรรณ ธรรมวัตร.(2521) **แลลอดพงศาวดารลาว**. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและ
วัฒนธรรมอีสานมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2521). **ของดีอีสาน**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการโครงการส่งเสริมหนังสือ
ตามแนวพระราชดำริ.

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2542) **คองสิบสี่ : กฎระเบียบ" ,สารานุกรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ**. กรุงเทพฯ : สยาม
แพรสแมเนจเม้นท์.

จันทบุรินทร์ณาด,พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2513). **ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษ สันสกฤต.
พระนคร : ไสภณพิพรรฒธนากร**.

จิตร ภูมิศักดิ์. (2525). **ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม**. กรุงเทพฯ : ไม้งาม.

จิรวรรณ นาคทัศน์. (2545) **อำเภอโพธิ์พิสัย** รายงาน วิชา ข้อมูลท้องถิ่น สถาบันราชภัฏ
อุดรธานี .

ชนิดา ตั้งถาวรศิริกุล. (2541). **สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันทน์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนงานวิจัยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ขลิ สัมโพธิ์ปัญญา. (2418). **เมืองไทยแผ่นดินศักดิ์สิทธิ์ตอน พญานาคทั้งเจ็ดที่พระธาตุ
พนม**. พระนคร : ศูนย์วรรณกรรม.

.ชิน อยู่ดี. (2510). **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ชิน อยู่ดี. (2516). **วัฒนธรรมบ้านเชียงสมัยก่อนประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ชาคริต อนันทราวัน. (2538) **บทสวดขวัญ จังหวัดเลย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคนอื่นๆ. (2520). **ไทย ลาว พม่า และกัมพูชา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พิมพ์เนศ.

ชอบ ดีสวนโคก (แปล). (2539). **ประวัติศาสตร์ลาว**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ชอบ ดีสวนโคก บรรณาธิการ (2539) **บั้งไฟพญานาค : มิตวิทยาาสตร์และสังคมวัฒนธรรม
ขอนแก่น** : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

दनัย ไชยโยธา. (2538). **ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมท้องถิ่น**.
กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ดำรงราชานุภาพ,สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2509). **เรื่องพระร่วง**. กรุงเทพฯ :
ม.ป.ท.

เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2530). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เต็ม วิชาคย์พจนกิจ.(2531). **ประวัติศาสตร์ลาว (เอกสารทางวิชาการหมายเลข 1/2530)**.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.

เต็ม สิงห์ชอุต. (2499). **ฝั่งขวาแม่น้ำโขง**. พระนคร : ม.ป.ท.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2536). **ล้านนาสู่ล้านช้าง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทองสืบ สุขมาร์ค. (2528). **พงศาวดารลาว**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา.

เทพย์ สาริกบุตร. (2519). **โหราศาสตร์ภาคภษษตรีษ (ฤกษ์) แนวทางศึกษาโหราศาสตร์ภาค
สมบูรณ์**.พระนคร : อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์.

ธรรมทาส ทานิช. (2515). **พนม ทวาราวดี ศรีวิชัย**. พระนคร : แพร่พิทยา.

- ธนาภิจ ,นามแฝง (2540) ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ, กรุงเทพฯ : ปิรามิด.
- ธวัช ปุณโณทก. (2532). เที้ยวอีสาน การพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร่วมกับข้อมูลและวิถี การจากเอกสารอื่นๆ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธวัช ปุณโณทก. (2541). วรรณกรรมภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). วรรณกรรม อีสาน: สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 8. พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรสนแมเนจเม้นท์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). “พื้นเมืองอีสาน : ประวัติศาสตร์อีสาน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 5 พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรสนแมเนจเม้นท์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 14 พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรสนแมเนจเม้นท์.
- ธวัช ปุณโณทก.(2542. อรุ้งคธาคู : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม14 พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรสนแมเนจเม้นท์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). อุษาบารส : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 14 พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรสนแมเนจเม้นท์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2532) ศิลปินอีสานสมัยไทย ลาว : ศึกษาทางด้านอักษรวิทยา และประวัติศาสตร์อีสานกรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมอักษรศึกษา.
- ธิดา สารระยา. (2538). เมืองประวัติศาสตร์ : เมืองพิมาย เขาพระวิหารเมืองอุบล เมืองศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ธิดา สารระยา. (2529). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ธิดา สารระยา. (2537). รัฐโบราณ ภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ธิดา สารระยา. (2532. (ศรี) ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ .
- ธิดา สารระยา. (2539). อารยธรรมไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

- ธีระชัย บุญมาธรรม. (2542). **ประวัติศาสตร์สังคมอีสานตอนบน พ.ศ. 2318 – 2450**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.
- น.ณ.ปากน้ำ (นามแฝง). (2517). **ศาสนาและศิลปในสยาม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- นันทวัน กุสว้าง. (2540). **ผลิตภัณฑ์แผ่นดินไทย**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มีงเมือง.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2538). **ไตรภูมิพระร่วง : การศึกษาที่มา** กรุงเทพฯ : แม่คำผาง.
- นิติ แสงวัฒน์ และคนอื่นๆ. (2523). **รายงานการค้นคว้าเรื่องเมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่มที่ 2 ดำเนินและนิทานพื้นบ้านอีสาน**. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี.
- นิวัฒน์ เกศเทศ. (2527). **"บุญเบิกฟ้า ภูมิปัญญาเกษตรกรรมอีสาน"** ใน **ชีวิตไทยชุดบูชาพญา** แถน.กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- บวรบรรณรักษ์ , หลวง, (2507) **สันสกฤต- ไทย- อังกฤษ อภิธาน** , พระนคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ประจักษ์ ประภาพิทยากร. (2529). **เทวดานุกรมในวรรณคดี**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ประชาภิจักรจักร,พระยา. (2516). **พงศาวดารโยนก**. พระนคร : คลังวิทยา.
- ประนุช ทรัพย์สาร. (2527). **วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านอีสาน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ประภาส สุระเสน. (2521). **มหาชาติสำนวนอีสาน**. กรุงเทพฯ : กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ประยงค์ อนันวงษ์. (2531). **มงคลในการปลูกสร้างบ้านเรือน**. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.
- ปรีชา พิณทอง. (2529). **ทำนองหรือเจียง**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- ปรีชา พิณทอง. (2537). **ผาแดง – นางไอ่**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- ปรีชา พิณทอง. (2532). **สารานุกรมภาษาอีสาน – ไทย – อังกฤษ**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- ปรีชา พิณทอง. (2542). **ฮัตสิบสองคองสิบสี่ : สารานุกรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่ม 15** พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรอสแมเนจเม้นท์
- ปิยะพร (นามแฝง). (2531). **หลังเงา รวมนิทานประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- แปลก สนธิรักษ์. (2504). **พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์.
- ผาสุก อินทราวุธ. (2534). **รูปเคารพในศาสนาฮินดู**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผาสุก อินทราวุธ. (2532). **ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- พจนีย์ เพ็งเปลี่ยน. (2542). **พญาคันคาก : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 5** พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยาม

แพร่สมเนจเมนท์.

พจนีย์ เพ็งเปลี่ยน. (2542). พระกิต พระพาน : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 5 พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยาม

แพร่สมเนจเมนท์.

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. (2523). คนกับพระเจ้า. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยาม.

พระเทพรัตนโมลี. (2521). ประวัติพระธาตุบังพวน. หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย.

พระเทพรัตนโมลี. (2514). อุรังคธาตุ. พระนคร : ส.สมบุญการพิมพ์.

พระธรรมราชานุวัตร. (2537). อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม พิศดาร). กรุงเทพฯ : นีลนารการพิมพ์.

พระพนมเจดียนุรักษ์. (2513). ประวัติพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

พระมหาปรีชา, ปริญญาโณ. (2525). ประเพณีโบราณไทยอีสาน. กรุงเทพฯ

พระมหาวิรวงศ์, สมเด็จพระสังฆราช และคนอื่นๆ. (2516). พจนานุกรมภาคอีสาน ภาคกลาง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พระมุนิทรานุวัตร. (2511). "เรื่องนาค," ใน ตำนานเมืองสวรรค์โลก. พระนคร : โรงพิมพ์ส.ประสิทธิ์..

พระศิริรัตนปัญญาเถระ. (2512). วชิรสารัตถสังคหะ. สหภูมิอยุธยาและศิษยานุศิษย์ จัดพิมพ์ถวายในงานฉลองหิรัญยบัฏ และทำบุญอายุ พระวิสุทธรังษจารย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

พระสังฆราชเมธีกร. (2529). โลกทิปสาร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

พระอริยานุวัตร. (2536). ประเพณีอีสานโบราณบางเรื่อง. มหาสารคามศูนย์วัฒนธรรม : สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระอริยานุวัตร. (2514). สุพรรณมโฆษา. มหาสารคาม : ศูนย์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม.

พระยาอริยานุวัตร, เขมจารี. (2526). ประเพณีและวรรณคดีเก่าของอีสาน. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ.

พระราชธีรอาจารย์ และคนอื่นๆ. (2540). ตำนานพระธาตุเมืองหนองคาย. หนองคาย : ม.ป.พ. พลุล่วง(นามแฝง). (2530). เทวโลก. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

พ.ศรีจักร (นามแฝง). (2476). อุบัติบรมจักรลาว และวิเคราะห์คำว่าล้านช้าง. พระนคร : ม.ป.พ.

- พิชญ์ สมพงษ์. (2542). **ไหลเรือไฟ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 13** พิมพ์
เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรสนแมน
เมนท์.
- พิชญ์ สมพงษ์. (2542). **สุพรรณชาติคก : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 13**
พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพร
สน
แมน
เมนท์.
- พิชัย น้อยวัฒน์. (2526). **อีสานของเรา**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. (2516). **บ้านเชียง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2538). **อุรังคธาตุ(ตำนานพระธาตุพนม : การพิจารณาเอกสารทาง
ประวัติศาสตร์. พระนคร : กรมศิลปากร.**
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2535) **มรดกอีสาน : ที่มาของความเชื่อเรื่องอุโมงค์ในองค์เจดีย์พระ
ธาตุพนม, วิทยาลัยครู มหาสารคาม, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคอีสาน (กรุงเทพ
: เรือนแก้วการพิมพ์).**
- พุ่ม วีระประเสริฐ และคนอื่นๆ. (2528). **รายงานการวิจัยโครงการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒน
ธรรมและโบราณคดีท้องถิ่นอีสาน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไพฑูริย์ มีกุล. (2517). **การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสาน 2436-2453**. กรุงเทพฯ :
กรมการฝึกหัดครูหน่วยศึกษานิเทศน์.
- ไพฑูริย์ มีกุล. (2538). **สภาพการค้นคว้าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สองฝั่งโขง: การ
ประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องแนวทางการวิจัยลาวศึกษาในประเทศไทย 21-23 สิงหาคม 2537
จังหวัดขอนแก่น.**
- มหาสารคาม (2537). **บั้งไฟพญานาค มหัศจรรย์แห่งลุ่มแม่น้ำโขง**. หนองคาย : โรงพยาบาล
หนองคาย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2530). **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2527). **พระสูตร แลพอรรถกตาแปลขุททกนิกาย อริยาปิฎก**.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2532). **วัดพระพุทธบาทบัวบก เรื่องนางอุสาท้าวบารส**. กรุงเทพฯ :
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาสิลา วีระวงศ์ แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์. (2539). **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ : มติชน.
มะลิ แก่นจำปี และคนอื่นๆ. (2533). **ถิ่นฐานเดิมรอบแคว้นเมืองไทย**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ใจ

บรรณกิจ.

มานิต วลลิโถม. (2521) "โคตรบูร," ในสัมมนาประวัติศาสตร์อีสาน มหาวิทยาลัยสารคาม.

มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เมธา วิจักขณะ และคนอื่นๆ. (2537). อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท. กรุงเทพฯ : กรม

ศิลปากร.

ฤดีมน ปรีดีสนิท. (2540). ผาแดง นางไอ่ สำนักศิลปวัฒนธรรม อุตรธานี : สถาบันราชภัฏ

อุตรธานี

ฤดีมน ปรีดีสนิท. (2537). มองตำนาน อ่านอดีต สำนักศิลปวัฒนธรรม อุตรธานี : สถาบันราชภัฏ

อุตรธานี

วิทยา ประทุมธารัตน์. (2540). พระอริยสงฆ์เมธีอุปัฏฐาก. กรุงเทพฯ : ฉัตรแก้ว.

วิทยาลัยครูมหาสารคาม. (2521). ตำนานพระธาตุพนมหรืออูร์งธาตุ. มหาสารคาม :

วิทยาลัยครูมหาสารคาม.

วิทยาลัยครูอุบลราชธานี. (2521). ประวัติบางเรื่องเกี่ยวกับภาคอีสาน. อุบลราชธานี : วิทยาลัย

ครูอุบลราชธานี.

วินิจ พลพิทักษ์. (2539). บุญกองสัด และการเอาบุญพระเวส. หนองคาย : ม.ป.ท.

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2540). พจนานุกรมพื้นบ้านอีสาน. กรุงเทพฯ : บริษัท ต้นอ้อ แกรมมีจำกัด.

วิไลวัฒน์ กฤษณะภูติ. (2529). จอกหลอก จอกเหล็กในอีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

วีระ พลเสนา ปิรบรรต. (2539) พระกิตพระพาน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม อุตรธานี สถาบันราชภัฏ

อุตรธานี.

ศรีศักดิ์ วลลิโถม. (2536). ความหมายของพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ.

กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

ศรีศักดิ์ วลลิโถม. (2538). ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

ศรีศักดิ์ วลลิโถม. (2536). จั้วง พี่น้องเผ่าไทยเก่าแก่ที่สุด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศรีศักดิ์ วลลิโถม. (2533). แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : มติชน.

ศรีศักดิ์ วลลิโถม. (2521). "เสมาอีสาน," ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอีสาน. กรุงเทพฯ

:

ศิลปากร, กรม. (2523). โครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำรวจแหล่งโบราณคดี

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

ศิลปากร, กรม (2523). จักกวาหตีปนี. กรุงเทพฯ : กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ศิลปากร, กรม. (2527). จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ศิลปากร, กรม (2531). ตำนานและนิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

ศิลปากร, กรม. (2521). **นาฏกรรมอีสาน ผลงานการศึกษาค้นคว้าศิลปวัฒนธรรมพื้น**

บ้านอีสาน. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ศิลปากร, กรม. (2515). **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สงวน โชติสุวรรณ์. (2516). **ตำนานเมืองสยาม.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สงวน บุญรอด. (2526). **พุทธศิลป์ลาว.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

สถาพร พันธุ์มณี และคนอื่นๆ. (2531). **รัชมังคลาภิเษก : อีสานศึกษา.** มหาสารคาม : ศูนย์
วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม.

สมัย สุทธิธรรม. (2542) **สารคดี ชุด ถิ่นทองของไทย : อุดรธานี** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สมัย สุทธิธรรม. (2542) **สารคดี ชุด ถิ่นทองของไทย : หนองคาย** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สมัย สุทธิธรรม. (2542) **สารคดี ชุด ถิ่นทองของไทย : สกลนคร** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สมัย สุทธิธรรม. (2542) **สารคดี ชุด ถิ่นทองของไทย : นครพนม** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สมคิด ไชยวงศ์ (2542) **ไหลกองห้า : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 13 พิมพ์**
เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรซแม
เนจเมนท์.

สมบัติ พลายน้อย. (2526). **นิทานลาว.** กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.

สมบัติ พลายน้อย. (2535). **เล่าเรื่องมังกร.** กรุงเทพฯ : ชั่วฟ้า.

สมบัติ พลายน้อย. (2510). **สัตว์นิยาย.** กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น.

สมบัติ พลายน้อย. (2532). **สัตว์หิมพันต์.** กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.

สมบัติ พลายน้อย. (2526). **อมนุษย์นิยาย.** กรุงเทพฯ : สามัคคีสาส์น.

สมศักดิ์ รัตนกุล และคนอื่นๆ. (2534). **มรดกวัฒนธรรมบ้านเชียง.** กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี
กรมศิลปากร.

สมาน บุญประกอบ. (2540) **ตำนานพระธาตุเมืองหนองคาย : พระบรมสารีริกธาตุแสดง**
ปาฏิหาริย์ : พญานาคเล่นน้ำโขง : บั้งไฟพญานาค หนองคาย : พระธาตุเมือง
หนองคาย.

สวาท บุรีเพ็ญ. (2539). **ประวัติเจ้าพ่อพญาศรีสุทโธ และประวัติคำชะโนด.** อุดรธานี : สำนัก
งานศึกษาธิการ อำเภอบ้านดุง.

สมัคร บุราวาส. (2519). **วัฒนธรรมไทย-จีน.** กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2539) **พื้นเมืองน่านฉบับวัดพระเกิด.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2539) **ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

- สโมสร์ไลอันอุดรธานี. (2536). **ประมวลภาพประวัติศาสตร์จากบ้านเดื่อหมากแข้งถึง
จังหวัดอุดรธานี**: คณะกรรมการจัดทำหนังสือฉลองอุดรธานี 100 ปี.
- สัจจาภิรมย์, พระยา. (2507). **เทวกำเนิด**. พระนคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2526). **ท้าวผาแดง นางไอ่**. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ.
- สิทธิพร ณ นครพนม. (2540) **บั้งไฟพญานาค : มหัศจรรย์แม่น้ำโขง** ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลัง
น่านาวิทยา.
- สิลา วีรวงศ์. **สมหมาย เปรมจิตต์ แปล (2540). ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สื่อธรรม (นามแฝง). (2539). **คู่มือชมบั้งไฟพญานาค จังหวัดหนองคาย**. กรุงเทพฯ : น้ำฝน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2537). **คนไทยที่นี้ที่อุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร กับ
สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2512). **ศิลป์ในประเทศไทย**. พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- สุเทพ สุนทรภัสร์. (2540) **มานุษยวิทยา กับประวัติศาสตร์** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2529) **น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย** กรุงเทพมหานคร : สำนัก
พิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2541). **ประวัติศาสตร์ลาว**. (พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย)
- เสฐียรโกเศศ. (2503). **เมืองสวรรค์และผีसाงเทวดา**. พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- เสฐียรโกเศศ. (2506). **ลัทธิธรรมเนียมประเพณี**. กรุงเทพฯ : การศาสนา.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2536). **สารานุกรมภาษาถิ่นอีสาน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์.
- อนุমানราชธน, พระยา. (2513). **เรื่องของชาติไทย**. พระนคร : ม.ป.พ.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2529). **การตั้งถิ่นฐานในชนบทอีสาน**. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2534). **โลกทัศน์อีสาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์.
- อมรา ศรีสุชาติ และคนอื่นๆ. (2535). **ศิลปถ้าสมัยประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**.
กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- อร่ามจิต จันทน์ช่าง (2542) **นาควัน : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, เล่ม 3 พิมพ์
เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ**. กรุงเทพฯ : สยามแพรสแอนด์
เมนท์.
- อารยันตคุปต์ (นามแฝง). (2497). **อมนุษย์โลก**. พระนคร : จำลองศิลป์.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2521). **เทวดาพุทธ : เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง**.
เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- อุทัย เทพสิทธิธา. (2506). **เมืองลาวพี่น้องฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง**. พระนคร : บริษัทสหสยาม
พัฒนาจำกัด.
- อุษณีย์ ธงไชย. (2540). **จารึกและตำนาน หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธ
ศาสนาลังกาวงศ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**.
- อัมพร สายสุวรรณ. (2515). **เทวดาฝรั่ง**. กรุงเทพฯ : แพรววิทยา.
- เอช. วารังตัน สมิข, พรพรรณ ทองตัน แปล และเรียบเรียง, (2544). **บันทึกการเดินทางสู่แม่น้ำ
โขงตอนบนประเทศสยาม** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- เอี่ยม ทองดี. (2537). **วัฒนธรรมข้าว**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- แอ๊ด บุรพา.(นามแฝง) (2544) **ร่องรอยนาครา** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงพระอาทิตย์
- อำพัน กิจงาม และชาร์ล ไชแย้ม. (2538). **"หลักฐานใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก และการ
เลี้ยงสัตว์ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้."** ใน รายงานทางวิชาการของโครงการโบราณ
คดีภาคตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

บทความ

- กนก (2538) "บั้งไฟพญานาคนิตยสารการประชาสงเคราะห์" ปีที่38, ฉบับที่4 (กรกฎาคม-
สิงหาคม).
- กองบรรณาธิการ (2517) "เยือนอีสาน" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 15 ฉบับที่2 (วันที่ 2 กันยายน).
- กองบรรณาธิการ (2530) " อีสานเหนือ "อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่27ฉบับที่ 12 (วันที่ 12 กรกฎาคม).
- กองบรรณาธิการ (2535) "100 ปีอุดรธานี" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 33 ฉบับที่ 5 (วันที่ 5 ธันวาคม).
- กองบรรณาธิการ(2536) "ตะลุยกอง" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 33 ฉบับที่12 (วันที่ 12 กรกฎาคม).
- ชนิษฐา สุวรรณชาติ (2536) " หอมกลิ่นดวงจำปา สองฟ้าฝั่งโขง" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 33 ฉบับที่ 12
(วันที่ 10 กรกฎาคม).
- คณิตา เลชะกุล (2527) "บั้งไฟโยธธ" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 24 ฉบับที่ 10 (วันที่ 10 พฤษภาคม)
- คณิตา เลชะกุล, (2530) " กาศสินธุ์ " อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 26ฉบับที่ 10 (วันที่ 10 พฤษภาคม).
- คณิตา เลชะกุล (2535) "200 ปีอุบลราชธานี" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 33ฉบับที่ 12 (วันที่ 12
กรกฎาคม).
- จิระนันท์ พิตรปรีชา (2536) " ศรีสัตนาคนหุต ล้านช้างร่วมชาวหลวงพระบาง" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่
33 ฉบับที่ 12 (วันที่ 10 กรกฎาคม).
- ซอง บวสเชอเลียร์.(2512). "ประติมากรรมขอม," แปลโดย ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปากร.
ปีที่13 ฉบับที่ 2(กรกฎาคม)

- ธีรภาพ โลหิตกุล (2539). "ลุ่มโขง 2000 ปลายทางสี่รัฐ" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 36 ฉบับที่ 7 (วันที่ 12 กุมภาพันธ์)
- ต้นข้าว (2537) บั้งไฟพญานาคโลกใบใหม่ ปีที่ 6, ฉบับที่ 64 (ตุลาคม.)
- ธีระพล (2546) "Bang Fai Phaya Nark Festival (The Naga Fireballs)" วารสารวิมานเมฆ ปีที่ 7, ฉบับที่ 39 (ตุลาคม - พฤศจิกายน)
- นภาพร เล้าสินวัฒนานาค(2538) : นทีเทวดาในศิลปะลังกา ศิลปากร ปีที่ 38, ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน) .
- ปราโมทย์ ทักษนาสุวรรณ(2505) "ถิ่นภูไทย" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 (วันที่ 5 เมษายน).
- ปราโมทย์ ทักษนาสุวรรณ (2505) "ภูไท" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 2 ฉบับที่ 11 (วันที่ 5 มิถุนายน).
- ปราโมทย์ ทักษนาสุวรรณ(2509) "ขอนแก่น" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 6 ฉบับที่ 8 (วันที่ 8 มีนาคม).
- ปราโมทย์ ทักษนาสุวรรณ (2510) " มุ่งอีสาน" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 7 ฉบับที่ 8 (วันที่ 8 มีนาคม).
- ปราโมทย์ ทักษนาสุวรรณ (2511) " นิวอุดรธานี "อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 7 ฉบับที่ 8 (วันที่ 10 มีนาคม).
- ปราโมทย์ ทักษนาสุวรรณ (2536) " ทอดสะพานไมตรีข้ามโขงสู่อินโดจีน เจาะกำแพง นครเวียงจันทน์อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 33 ฉบับที่ 12 วันที่ 10 กรกฎาคม) .
- พนิดา (2538) "ไชยปริศนาบั้งไฟพญานาค มหัศจรรย์แห่งลุ่มแม่น้ำโขง" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 16, ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์)
- พิเชษฐ สายพันธ์ (2540) " นาคาคติ " อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรม จากพิธีกรรมร่วมสมัย สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 (มกราคม - มิถุนายน)
- บุญช่วย เข้มกำเนิด (2538) "บั้งไฟพญานาค" กระตุก ปีที่ 39, ฉบับที่ 461 (กุมภาพันธ์)
- ปราโมทย์ ทักษนาสุวรรณ (2513) "ของดีสกลนคร" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 10 ฉบับที่ 6 (วันที่ 6 มกราคม).
- ปราโมทย์ ทักษนาสุวรรณ (2521) "แห่เทียนพรรษา" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 19 ฉบับที่ 6 (วันที่ 7 กรกฎาคม).
- มนตรี บุญเสนาอ (2538) ได้ทฤษฎีมันส์ "บั้งไฟพญานาค : ฝีมือมนุษย์" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 16, ฉบับที่ 4 (ก.พ.)
- ราไพพรรณ แก้วสุริยะ(2533) "อีสานในอดีต" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 31 ฉบับที่ 2 (วันที่ 10 กันยายน).
- ละไม (2538) " นาค...น้ำ ผู้บันดาลความอุดมสมบูรณ์แห่งชีวิต"กนิรี ปีที่ 12 ฉบับที่ (วันที่ 6 มิถุนายน.)
- วินิจ รังผึ้ง(2529) " เลียบโขง "อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 26 ฉบับที่ 12 (วันที่ 12 กรกฎาคม).
- วินิจ รังผึ้ง (2530) " จากดาวดึงส์ สู่มนุษย์โลก" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 28 ฉบับที่ 3 (วันที่ 3 ตุลาคม).

วินิจ รังผึ้ง (2535) "หนองคายนครมิชัง" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 32ฉบับที่ 10 (วันที่ 10 พฤษภาคม).
 วินิจ รังผึ้ง (2536) " ลอยล่องท่องลำโขง "อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 33 ฉบับที่ 12 (วันที่ 10 กรกฎาคม) .

วราภรณ์ พลอยบริสุทธิ์ (2536) ออนซอนหนองคาย อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 33 วันที่ ฉบับที่ 12 (10 กรกฎาคม) .

ศิษย์วิมล (2546) "พญานาคกับความเชื่อของคนไทยอีสาน "ธรรมทัศน์ ปีที่ 4, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ตุลาคม)

สบายดี (นามแฝง). (2535) "บั้งไฟพญานาค" วารสารธนาธิปไตย ปีที่15, ฉบับที่6 (พฤศจิกายน - ธันวาคม) .

สมบัติ พลายน้อย.(2540) "ความเชื่อเรื่องพญานาค" วารสารไทย ปีที่17, ฉบับที่65 (มกราคม - มีนาคม.) .

สิลา วีระวงส์ ปราโมทย์. ในจิต, ผู้แปล (2540) กำเนิดเวียงจันทน์ตำนานพญานาค-บุรีฤทธิสร้าง ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม)

สิทธิพร ณ นครพนม. (2538) "พญานากลุ่มแม่น้ำโขง" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่16, ฉบับที่4 (กุมภาพันธ์)

สายสุนีย์ สุขเนตร. (2519) " นักษัตรปีใหม่" อนุสาร อ.ส. ท. ปีที่ 16ฉบับที่6 (6 มกราคม).

สายสุนีย์ สิงห์ทัศน์ (2539) สูตาลีฟู : "ดินแดนแห่งอาณาจักรน่านเจ้าโบราณ" อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ 36 ฉบับที่ 7 (วันที่ 12 กุมภาพันธ์) .

หุมนัน รัตนวงศ์. (2536). " นาค (นาคะ) และความเชื่อของชนชาติลาว ". วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ปีที่ 12, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม)

รำไพ พรรณ แก้วสุริยะ .(2530) . "ตะลุยกง". อนุสาร อ.ส.ท., ปีที่ 33 ฉบับที่ 12 (วันที่ 12 กรกฎาคม)

วิทยานิพนธ์

คำผุย พลลือชา. (2543). ความเชื่อเรื่องนาคในกระบวนการทำนาของชาวนาลาว : กรณีศึกษาชาวนาบ้านสีฐานใต้ อ.เมือง หาดทรายฟอง จ.กำแพงนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา สังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จำนง กิตติสกุล. (2533). ประติมากรรมรูปนาคประดับสิม ในเขตอีสานเหนือ. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

- พิเชษฐ สายพันธ์.(2539. นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาบัณฑิตคณะ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญแข กิตติศักดิ์. (2529) การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดเรื่อง : จักรวาลวิทยาในพุทธ
ศาสนาที่ปรากฏในพระสุตันตปิฎก. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชา
ปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภิญญ ไชติกันตะ(2531) นิยายปรัมปราเรื่องแถบ : วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้าน
ช้างวิทยานิพนธ์ สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา
- ยมโดย เพ็งพงศา (2521) ครุฑและนาค ในวรรณคดีบาลีสันสกฤต วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชา บาลีสันสกฤต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โยชัญญิก มาชูฮารา. (2545). ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในสมัยคริสต์
ศตวรรษที่ 16-17 วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อรพิมพ์ บุญอาภา. (2524) นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรด นันทจักร (2520) ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บทสัมภาษณ์

- คุณลุง อุทัย ไพเราะ วันที่ 19 กรกฎาคม 2545 วัดศรีสุทโธ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี
- หลวงตาคำไม ,วันที่ 19 กรกฎาคม 2545 วัดศรีสุทโธ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี
- คุณยาย วันดี ทองบุญมา วันที่ 25 กันยายน 2545. ต. พระธาตุบังพวน อ.เมือง จังหวัด
หนองคาย
- ชัยโรจน์ สีหไตร วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2545.เจ้าหน้าที่ วิชาการและนักเรียน เทศบาลเมือง
หนองคาย
- ยอดยิ่ง ราชตั้งใจ วันที่ 25 กันยายน 2545 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย อ.เมือง จ.
หนองคาย
- ปาริฉัตร ทาทิบุญตร วันที่ 25 กันยายน 2545 เจ้าหน้าที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัด
หนองคาย
- นางจ้อย วงศ์คำหมั่น วันที่12 พฤษภาคม. 2545 อายุ 29 ปี กำแพงนครเวียงจันทน์

นาย ไชย โฟจัน 12 พฤษภาคม 2545 กำแพงนครเวียงจันทน์
 บัญญา จันทรทอง วันที่ 23 มกราคม 2545.65 ปี อ.บ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
 เปียทิพย์ ลำเจียกหนู วันที่ 15 พฤษภาคม 2545 อายุ 50 ปี ถ.ทหาร อ.เมือง จังหวัดอุดรธานี
 สมศักดิ์ ศรีหาบุตร วันที่ 14 สิงหาคม 2545 บ้านเลขที่ 212/10 บ้านทุ่งธาตุ ต.จุมพล อ.โพนพิสัย
 จ.หนองคาย

นาง แหวน สิตติมะโนทัม วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2546 ชาวหลวงพระบาง , เวียงจันทน์ .
 อุทัย ไพเราะ ,วันที่ 19 กรกฎาคม 2545 วัดศรีสุทโธ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี
 ดวงจันทร์ ณ อุบล วันที่ 27 ตุลาคม 2545 อายุ 66 ปี บ้านอยู่คุ้มวัดศรีเกิด อ.โพนพิสัย

เอกสารต่างประเทศ

ภาษาลาว

วัดทะนะทัมบูรานลาว (1999) เวียงจันทน์ : หม่อมลาว
 นิทานลาว เล่ม 6 (2000) มูลนิธิ ไตโยต้า เวียงจันทน์.

ภาษาอังกฤษ

Betty Gosling. (1996). *Old luang Prabang*, new York. : Oxford University Press
 Frank M. Lebar Adrienre Suddard. (1967). *LAOS its people its society its culture*. Usa :
 New Haven.
 Grant Evans (1999) *Laos : culture and society* Chiang Mai : Silkworm Books.
 Jhon Hoskin, (1991) *The Mekong ariver and it people*. Bangkok : Post publishing
 John Hoskin (1994) *Laos : the land of a million elephants* Bangkok : Post Books.
 Julie Sarasin. (2001) *The magic of the Mekong*. Bangkok : Hawk's-Eye Pub.
 Katherine Neville Fleeson. (2000) *Laos Folklore of Northern Siam*. Bangkok : White
 Lotus Press.
 Marthe Bassenne. (1995) *In laos and siam* Bangkok : White Lotus Press
 Martin Stuart- Fox. (1998), *The lao Kingdom of lanXang : Rise and Decline* Bangkok :
 White Lotus Press.
 Martin Stuart- Fox. (1997) *A History of Laos* Australia : Cambridge University Press.
 National Tourism Authority of Lao. (1998) *Visit Laos year 1999* Vientiane : National
 Tourism Authority of Lao PdR.

Patrick Gay. (1997) **treasure from laos**. Singapore : Institut de Recherches sur la Culture Lao : Association Culturelle des Routes de la Soie.

Pe maung tin. (1987) **The glass palace chronicle of the king of burma**.Rangoon

Tambiah S J(1970)**Myth and rite : and the Naga symbol and the rocket Festival** In **Buddhism and Sprit Cults in North – East Thailand**. Cambridgege University Press.

ภาษาฝรั่งเศส

Henri Parmentier (1988) **L'art du Laos** Paris : Ecole Francaise D'Extreme-Orient.

Yves Couprie et Olivier Page (2001) **Le Guide du routard : Laos, Cambodge**. France : Hachette Tourisme.

ข้อมูล ใน เว็บไซต์

www.bangfaipayanak.com

[www. Mweb .com](http://www.Mweb.com)

www. Nongkaiweb.com

www.sabuy.com

[www.siamweb .com](http://www.siamweb.com)

www.tat.or.th

www.udontani.net

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อกษัตริย์ ลาว

ชื่อ กษัตริย์	ปีที่ครองราชย์ พ.ศ.	ความสัมพันธ์	หมายเหตุ
พระยาจักรีราช	1841- 1859	สืบสายมาจากขุนลอ	ขุนลอ เข้ามาครองดินแดนแถบนี้ นับแต่ พ.ศ. ที่ 13 ที่เมือง ขัว ¹ หรือเมือง ขวา ² (หลวงพระบาง) ตอนหลังเปลี่ยนเป็นชื่อ เชียงทอง
พระยาสุวรรณคำผง	1859- 1887	ลูกของพระยาจักรีราช	
ขุนยี่กษัฬา* ท้าวผีฟ้า ฟ้าเงี้ยว	1887- 1896	ลูกของ พระยาสุวรรณคำ ผง	
เจ้าฟ้าจ๋ม	1896 – 1916	หลานพระยาสุวรรณคำ ผง	มีการนำเอาพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ขึ้นมาจาก เขมร และมีการนำเอา พระเจ้าฟ้าจ๋ม ให้มีการเลิกนับถือผีฟ้า ผีแถน
พระยา สามแสนโทภู นาถ	1916- 1959	ลูกของเจ้าฟ้าจ๋ม	ปรากฏการจัดระเบียบราชการใหม่ รวมทั้งมีการทำบัญชีเกี่ยวกับพลศึกขึ้นมาใหม่
ล้านคำแดง	1959- 1971	ลูกของสามแสนโท	
พรมทัต	10 เดือน *	ลูกของพระยาล้านคำแดง	ในช่วงนี้ พระนางแก้ว
ชื่อ กษัตริย์	ปีที่ครองราชย์ พ.ศ.	ความสัมพันธ์	หมายเหตุ

¹ เต็ม วิชาคย์พจนกิจ , (2540) ประวัติศาสตร์ ลาว , (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) , หน้า 18-19

² จารุวรรณ ธรรมวัตร,ปริวรรต, (2521). แลลอดพงศาวดารลาว , (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม), หน้า 6

* เรื่องราวของขุนยี่กษัฬา หรือท้าวผีฟ้านี้ ปรากฏ ข้อความขัดแย้งกัน เนื่องจากใน พงศาวดารเมืองล้านช้าง และ พงศาวดารลาว ที่ปริวรรตโดย จารุวรรณ กล่าวว่า ท้าวผีฟ้านี้ ถูกพระยาสุวรรณคำผงให้ล่อยแพลงไปกรุงอินทรี บัด พร้อมด้วย ฟ้าจ๋ม และมเหสี ส่วนนิทานขุนบรมราชา กล่าวว่า มีแต่ฟ้าจ๋มที่ถูกล่อยแพไป

			พิมพ์ ราชธิดาของพระเจ้าสามแสนไทยมีอำนาจเป็นอย่างมากในราชสำนัก หลวงพระบาง
ท้าวคำเต็ม (ท้าวปาก ห้วยหลวง)	5 เดือน	อาของพระยาพรหมทัต ลูกของสามแสนไทย	ถูกพระนางมหาเทวี (พระนางแก้วพิมพ์าสำเร็จโทษ
ท้าวใส	4 -6 เดือน	ลูกของสามแสนไทย	ถูกพระนางมหาเทวี (แก้วพิมพ์าสำเร็จโทษ
ท้าวฟ้าไค	1973- 1976	ลูกพระยาล้านคำแดง	ฆ่าตัวตาย
พญาเชียงสา	7เดือน	หลานพระยาสามแสน ไทย	ถูกพระนางมหาเทวี (แก้วพิมพ์าสำเร็จโทษ
ท้าวอยู่ครอง	8 เดือน	ลูกพระเจ้าล้านคำแดง	ถูกพระนางมหาเทวี (แก้วพิมพ์าสำเร็จโทษ
ท้าวคำเกิด	1979- 1981	ลูกพระเจ้าล้านคำแดง	ถูกพระนางมหาเทวี (แก้วพิมพ์าสำเร็จโทษ มีการเชื่อว่าเป็นสามแสน ไทกลีบมาเกิด ³
รอยต่อรัชกาล			พระนางมหาเทวีถูกขุนนาง อำมาตย์ สำเร็จโทษ
พระยาแสนหล้าไทย (พระจักรพรรดิไชยแผ่นดิน แก้ว	1983 - 2022	ลูกของพระเจ้าสามแสน ไทย	มีการเชิญพระบางมาจากเวียงคำ (เวียงจันทร์) ⁴ มาไว้เมืองหลวง แต่ไม่สำเร็จ
ท้าว แทนคำ (พระยา สุวรรณบังลังก์)	2022-2029	ลูกของพระไชยจักรพรรดิ	
ชื่อ กษัตริย์	ปีที่ครองราชย์ พ.ศ.	ความสัมพันธ์	หมายเหตุ

* พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง กล่าวว่าท้าวพรหมทัต ครองราชย์ 4เดือน

³ ศิลปากร,กรม.(2506). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2 พงศาวดารล้านช้าง**. (พระนคร : กรมศิลปากร),หน้า 407.

⁴ เดิม วิชาคย์พจนกิจ , (2540).**ประวัติศาสตร์ ลาว** , (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) , หน้า 30.

ท้าว แลนไท	2029- 2039	น้อง ของพระยาสุวรรณ บังลังก์	เชิญพระบางจากเวียงคำ ขึ้นมายังวัดเชียงกลาง กรุงศรีสัตนาคมนุด
เจ้าชุมภู	2039- 2044	ลูกของท้าวแลนไท	
พระเจ้าวิบูลราช	2044- 2063	ลูกของไชยจักรพรรดิ	พระพุทธศาสนามีความ เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มีการแปล คัมภีร์ ปัญจ ตันตระ เป็นภาษาลาว มี การเขียนตำนานขุนบรม ขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยนี้ ⁵
พระเจ้าโพธิสาร	2063 - 2090	ลูกของ พระเจ้าวิบูลราช	ช่วงสมัยพระเจ้าโพธิสาร นี้ มีการอันเชิญพระไตร ปิฎกมาจากล้านนา ตรง กับสมัยพระเมืองแก้ว เป็นการนำพระพุทธ ศาสนาเข้ามายังแดนลาน ช้างครั้งใหญ่อีกครั้ง และได้มีการให้ประชาชน เลิกการนับถือผีแถน ผีฟ้า สถานที่ที่เคยเป็นที่บูชาผี เหล่านั้น ก็ให้เปลี่ยนเป็น วัดทางพุทธศาสนาใน พงศาวดารเมืองล้านช้าง กล่าวว่าทรงครองล้าน ช้าง ต่างจากองค์อื่นๆ ที่ จะกล่าวว่าครองเมืองศรี สัตตนคนนุด หรือเชียงคอง เชียงทองบ้าง
ไชยเชษฐาราช	2091-2114	ลูกของพระเจ้าโพธิสาร	ย้ายราชธานีมายังเวียง จันทร์ พ.ศ. 2101 สร้าง
ชื่อ กษัตริย์	ปีที่ครองราชย์ พ.ศ.	ความสัมพันธ์	หมายเหตุ
			พระธาตุหลวง บุรณะพระ

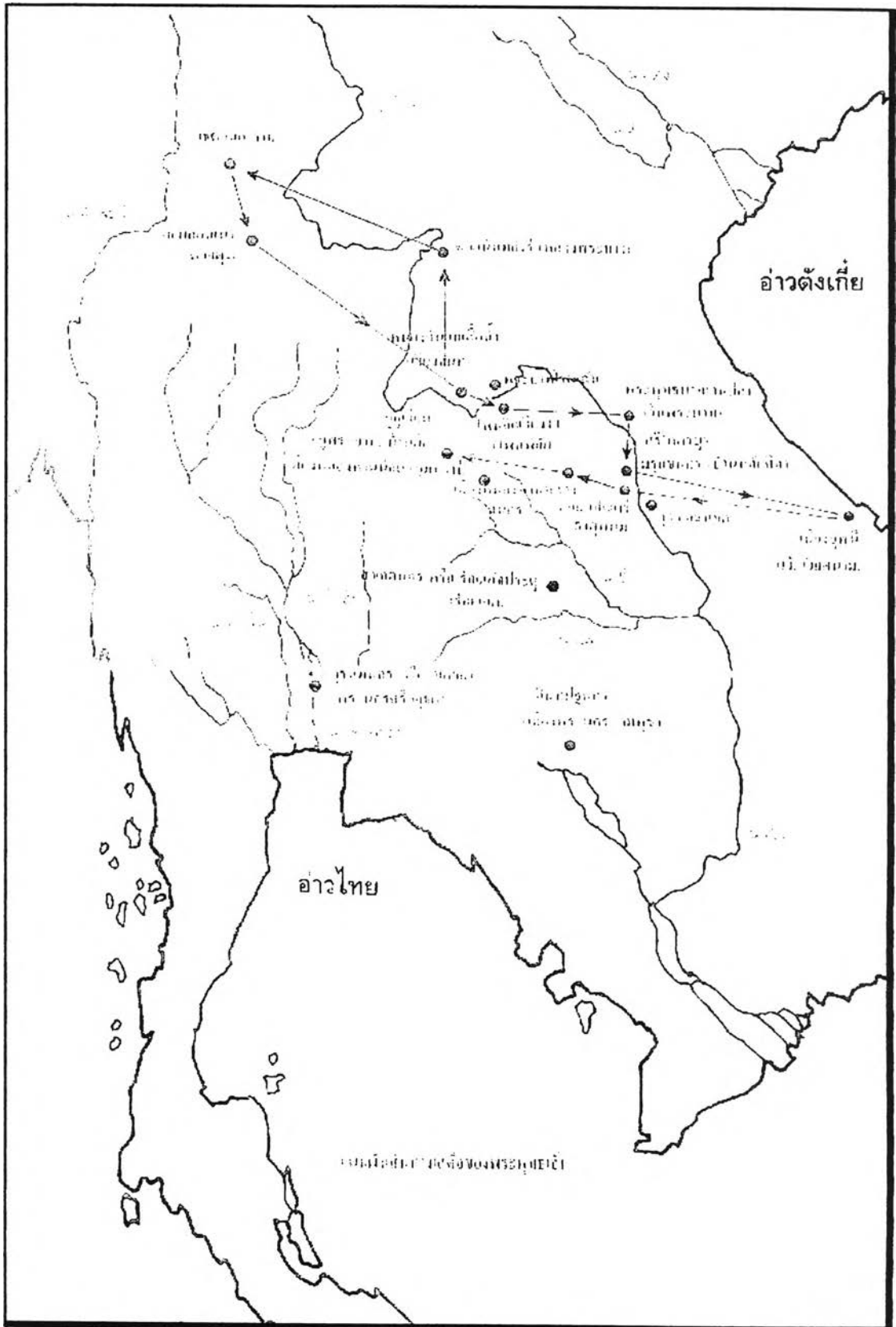
⁵ สีลา วีระวงค์ ,มหา , สหมนายเปรมจิตต์ แปล (2540) ประวัติศาสตร์ลาว ,(กรุงเทพฯ : มติชน), หน้า 76 .

			ธาตุพนม เป็นช่วงเวลา หนึ่งที่พุทธศาสนามีความ เจริญเป็นอย่างมาก
พญาแสนสุรินทร์ (พระสุ มังคล โทธิสัตว์)	2114- 2118	เป็นขุนนาง	
เจ้าอุปราช	2118 - 2122	น้องพระไชยเชษฐา	พม่าตีเวียงจันทร์ได้ จึง ให้เจ้าอุปราชครองเมือง แทน
พญาแสนสุรินทร์ ครั้งที่ 2	2122-2124		
พระยานครน้อย	2124		
พม่าปกครอง	2124- 2133		
พระหน่อแก้ว	2134-2139	ลูกของพระไชยเชษฐา	
พระวรวงศา ธรรมมิกราช	2139 - 2165		
พระอุปราชยวราช	9เดือน		
พระบัณฑิต โทธิสาร	2165- 2170	เจ้าเมืองศรีโคตรบอง สัมพันธ์กับแสนสุรินทร์	
พระหม่อมแก้ว	2170 - 2176		เริ่มเกิดความวุ่นวายใน เวียงจันทร์
เจ้าตอนคำ	2176- 2181		
พระเจ้าสุริยวงศา	2181-2238	ลูกของเจ้าตอนคำ	แผ่นดินล้านช้างเริ่มกลับ มามั่นคงได้กลับเข้าครอง เวียงจันทร์อีกครั้งหนึ่ง ในตำนานจຸຣຶງຄຳຕຸ້ນລຶ່ງ จากสมัยของพระไชย เชษฐาแล้วก็ได้มีการ กล่าวถึงพระเจ้าสุริยวงศา เป็นองค์สุดท้าย

ลำดับ	พระนาม	ครองราชย์ (พ.ศ.)	หมายเหตุ
	<u>กษัตริย์ครองแคว้นเวียงจันทน์</u>		
1	พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ที่ 2	2243 – 2278	
2	เจ้าลอม	2278 – 2283	
3	เจ้าศิริบุญสาร	2283 – 2321	
4	เจ้านันทะเสน	2324 – 2335	
5	เจ้าอินทะวงศ์	2335 – 2347	
6	เจ้าไชยเชษฐาธิราช ที่ 3 (เจ้าอนุวงศ์)	2347 – 2371	
	<u>กษัตริย์ครองแคว้นจำปาศักดิ์</u>		
1	พระสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร	2256 – 2281	
2	เจ้าไชยะกุมาร	2282 – 2334	
3	พระวิไชยขัตติยะวงศา	2334 – 2354	
4	เจ้าหมาน้อย	2356 – 2362	
5	เจ้าราชบุตร (โย้)	2364 – 2370	
6	เจ้าสุย	2370 – 2383	
7	เจ้านาด	2384 – 2393	
8	เจ้ายุติธรรมธร (คำใหญ่)	2399 – 2402	
9	เจ้ายุติธรรมธร (คำลูก)	2402 – 2444	
10	เจ้าราชดน้อย (หยุย)	2446 – 2489	
11	เจ้านุญจัน ฅ.จำปาศักดิ์	2489 – 2519	
	<u>กษัตริย์ครองแคว้นหลวงพระบาง</u>		
1	พระเจ้ากิงกิสราช	2250 – 2269	
2	สมเด็จพระบรมขัตติยะวงศา	2269 – 2270	
3	เจ้าอินทะโสม	2270 – 2319	
4	เจ้าโชติกะ	2319 – 2324	
5	เจ้าสุริยวงศา	2324 – 2330	

ลำดับ	พระนาม	ครองราชย์ (พ.ศ.)	หมายเหตุ
6	เจ้าอนุรุทธ	2330 – 2360	
7	เจ้ามณฑาทศราช	2360 – 2379	
8	เจ้าสุขเสริม	2376 – 2393	
9	เจ้าจันทราช	2394 – 2412	
10	พระเจ้ามัททเทพนิกัทร (อุ้นคำ)	2412 – 2423	
11	พระเจ้าสัฏกะรินทร์ (คำลูก)	2425 – 2446	
12	พระเจ้าศรีสว่างวงศ์	2446 – 2502	
13	พระเจ้าศรีสว่างวัฒนา	2502 – 2519	

ภาคผนวก ข

ภาคผนวก ค

จารึก ที่ปรากฏ ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง

ชื่อจารึก	ที่ตั้ง	ปีที่พบ	เนื้อหา
จารึกพระธาตุ ร้างบ้านแร่	บริเวณโรงเรียน เด็ก ต.บ้านแร่ อ.พังโคน จ.สกลนคร	ก่อนพระเจ้าฟ้างุ้ม ครองเมืองหลวง พระบาง (พ.ศ.1896) ถึง 3 ปี	เป็นการอุทิศที่ดินให้แก่วันของเจ้านาย ระดับพระยา และแสนซึ่งเป็นหัวหน้าชุมชน ชนในละแวกนั้น
ศิลาจารึกวัดพระ งานแม่โงม 1.	ปักอยู่หน้าโบสถ์ วัดพระงามศรี มงคล หรือวัดน้ำ โงม อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย	สันนิษฐานว่า ตรงกับ พ.ศ.2049	เป็นการบอกวันเดือนปีที่สร้างพระอุโบสถ
ศิลาจารึกวัน แดนเมือง 1.	วัดปัจจันตบุรี บ้านแดนเมือง ต.วัดหลวง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย	จ.ศ.892 ตรงกับ พ.ศ.2073	พระยาปากเจ้า (เจ้าเมืองปากห้วยหลวง) ได้สร้างวัดและอุทิศที่ดินให้กวัดแดนเมือง ความสำคัญทางด้านอักษรศาสตร์ คือเป็น รูปแบบอักษรที่ไม่ได้รับอิทธิพลของอักษร ตัวธรรมเข้ามาปะปน
ศิลาจารึกวัด แดนเมือง 2.	วัดปัจจันตบุรี บ้านแดนเมือง ต.วัดหลวง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย	จ.ศ.897 ตรงกับ พ.ศ.2073	เป็นพระบรมราชโองการของสมเด็จพระโพธิ ธิสาลราชแห่งล้านช้าง ได้ประกาศให้ท้าว พระยาทั้งปวงช่วยกันฟื้นฟูพุทธศาสนาใน วัด อารามต่างๆ ในเมืองจันทบุรี(เวียง จันทน์) และสอดส่องให้สมณชีพราหมณ์ให้ เคร่งครัดในพระวินัย พร้อมทั้งให้ดูแล วิสุคามสีมา เรือกสวนไร่นา ข้าโอกาส ของวัดวาอาราม ตอนท้ายสาปแช่งผู้ที่ ทำลายกุศลเจตนาของผู้อุทิศอีกด้วย
ศิลาจารึกวัดมดุง สุข 1.	วัดมดุงสุข(วัดถิ่น ดุง) ต.วัดหลวง	ปรากฏเลขศักราช ด้านซ้ายของดวง	พระเจ้าชัยเชษฐาธิราช ได้อุทิศที่ดินแก่วัด และได้เป็นหลักฐานว่า พ.ศ.2094 พระเจ้า

	อ.โพธิ์ชัย จ. หนองคาย	ฤกษ์ 913 ตรงกับ พ.ศ.2094	ไชยเชษฐาฯ ได้กลับจากเชียงใหม่มาครอง หลวงพระบางแล้ว
ศิลาจารึกวัดไชย เชษฐา	ในพระวิหารวัด พระไชยเชษฐา บ้านกวนวันใหญ่ ต.กวนวัน อ.เมือง จ.หนองคาย	จ.ศ.916 ตรงกับ พ.ศ.2097	สดเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงพระราช ทานที่ดินในการสร้างวัดและวิหาร ตอน ท่านมีใจความสาปแช่งผู้ที่ทำยึดครองที่ ดินเหล่านี้
ศิลาจารึกวัด จอมมณี	ปักไว้ที่หน้าพระ อุโบสถวันจอม มณี ต.มีชัย อ. เมือง จ. หนองคาย	917 (พ.ศ.2098) ตรงกับรัชสมัยของ พระเจ้าไชยเชษฐา ธิราช	เป็นพระบรมราชโองการ (พระเจ้าไชย เชษฐาธิราช) พระราชมารดา ให้พระยา นครและขุนนางผู้ใหญ่สร้างศิลาจารึกหลัก นี้ (ลงตำนาน) และช่วยกันทำนุบำรุง ศาสนา รวมทั้งกำหนดเขตกัลปนาที่ดิน และอุทิศทาสโอกาสแก่วัด
ศิลาจารึกวัดศรี คุณเมือง	ปักอยู่หน้าพระ อุโบสถวัดศรีคุณ เมือง ต.ในเมือง อ.เมือง จ. หนองคาย	922 ตรงกับ พ.ศ.2103	พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้มาอุทิศที่นา จันทน์ให้แก่วัด ตอนท้ายมีการสาปแช่งผู้ ถือเอาศาสนสมบัติเหล่านั้นอีกด้วย
ศิลาจารึกวัดถ้ำ สุวรรณคูหา	วัดถ้ำสุวรรณ คูหา กิ่งอ.สุวรรณ คูหา จ.อุดรธานี	จ.ศ.925 ตรงกับ พ.ศ.2106	บอกฤกษ์ยามในการสร้างอย่างละเอียด กล่าวถึงพระนามของพระไชยเชษฐาธิราช ซึ่งมีพระราชศรัทธากัลปนาที่ดิน สร้างพระ พุทธ ถวายข้าโอกาส และยังได้กล่าวถึงชื่อ บ้านนามเมืองที่อุทิศให้เป็นนาจันทน์เพื่อ เก็บผลประโยชน์ถวายพระภิกษุและบำรุง วัด ในตอนท้ายได้สาปแช่งผู้ที่ทำลายทาน วัตถุและถือประโยชน์สงฆ์มาเป็นของตน เอง
จารึกวัดศรีเมือง	ปักไว้หน้าพระ อุโบสถวัดศรี เมือง ต.ในเมือง	928 ตรงกับ พ.ศ.2109	พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โปรดเกล้าให้ขุน นางผู้ใหญ่สร้างวัดศรีสุวรรณ และอุทิศ ที่ ดิน ทาสโอกาสแก่วัด รวมทั้งสาปแช่งผู้ที่

	อ.เมือง จ. หนองคาย		มาทำลายทานวัตถุเหล่านั้น
ศิลาจารึกวัดศรี สะเกษ	ตั้งอยู่หน้า พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติจังหวัด ขอนแก่น	จ.ศ.931 ตรงกับ พ.ศ.2112	ลูกพระยาเจ้าหมื่นบอนและนางหมื่นบอน ได้ถวายที่นากับวัดพังเพา
ศิลาจารึก วัดผดุง 2.	วัดผดุงสุข(วัดถิ่น ตุง) ต.วัดหลวง อ.โพนพิสัย จ. หนองคาย	จ.ศ.932 ตรงกับ พ.ศ.2113	พระยาปาก (เจ้าเมืองปากห้วยหลวง) และ เจ้านายอื่นๆ ได้อุทิศที่ดินแก่พระเถระฝ่าย อรัญวาสี
ศิลาจารึกวัดถ้ำ สุวรรณคูหา 2.	วัดถ้ำสุวรรณ คูหา กิ่ง อ. สุวรรณคูหา จ. อุดรธานี	จ.ศ.934 ตรงกับ พ.ศ.2115	บอกฤกษ์ยามในการสร้าง กล่าวถึงพระ นามของพระเจ้าสุมังคลโพธิสัตว์ ได้ กล่าวถึงที่ดินให้กับวัดสุวรรณคูหา ในตอน ท้ายได้สาปแช่งผู้ที่ทำลายทานวัตถุและ ถือเอาประโยชน์ของสงฆ์มาเป็นของตน เอง
ศิลาจารึกวัดพระ งามน้ำโมง 2.	บนฐานชุกชีข้าง หลังพระประธาน ในอุโบสถ วัด พระงามน้ำโมง ต.น้ำโมง อ.ท่า บ่อ จ.หนองคาย	ไม่ปรากฏ แต่ปรากฏพระนาม กษัตริย์ว่า พระวริ ตธรรม ประโชติ เสตตคัชอัคจันท สุวรรณสมมุติคร ตนสาลราชบพิตร ซึ่งปรากฏพระนาม เป็นราชกุมารใน จารึกวัดถ้ำสุวรรณ	เป็นพระราชโอรสของพระหน่อเมือง (ครองราชย์เมือง พ.ศ.2134-2141) อุทิศที่ ดินและนาจ้งหันไว้กับวัดนิโครธารามน้ำ โมง และได้กำชับถึงข้าโอกาส ที่ดิน ที่พระ เจ้าโพธิสาลราชและพระเจ้าไชยเชษฐาธิ ราช ได้อุทิศไว้ในอดีต และสาระที่น่าสนใจ คือ การอ้างตนว่าเป็นโอรส พระเจ้าไชย เชษฐาธิราช ว่า "สมเด็จพระเจ้าไชย เชษฐาธิราชเจ้า ตนเป็นปีติราชแห่งพระ องค์" (บรรทัดที่ 8-9)

* ใช้คำกรตาม พงศาวดารลาว ฉบับกระทรวงศึกษาธิการลาว พ.ศ.2500 (หน้า146) แต่น่าจะคลาดเคลื่อนไป
บ้าง เพราะในจารึกถ้ำสุวรรณคูหาสร้างเมื่อ พ.ศ.2115 แต่ได้กล่าวพระนามว่าเป็น ราชกุมาร ซึ่งน่าจะเจริพระชน
มายุแล้ว แต่ในพงศาวดารลาวว่าครองราชย์ พ.ศ.2134 มีพระชนม์ 20 พรรษา ฉะนั้นเมื่อ พ.ศ.2115 มีพระชนมา
ยุเพียง 1 พรรษา ซึ่งไม่น่าจะถูกต้องนัก

		<p>คุหา 2. ซึ่งจารึกเมื่อ พ.ศ.2115 ฉะนั้นคงอยู่ในรัชกาลต่อมา</p>	
<p>จารึกวัดธาตุอุปสมาราม (บ้านโก้ม)</p>	<p>ในพระอุโบสถวัดบ้านโก้ม ต.บ้านฝื่อ อ.บ้านฝื่อ จ.อุดรธานี</p>	<p>จ.ศ.953 ตรงกับ พ.ศ.2134</p>	<p>ได้กล่าวถึงนามศรีภูมิเมืองเวียงจันทน์ คล้ายกับว่าเป็นผู้ถวายเข้าโอกาสตอนท้าย มีคำสาปแช่งผู้ที่มาทำลายทรัพย์สินบริจาค พร้อมกับบอกเขตเนื้อที่ด้วย (คงหมายถึงที่วัด)</p>
<p>จารึกวัดศรีบุญเมือง</p>	<p>พิพิธภัณฑฯ ขอนแก่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น</p>	<p>จ.ศ.953 ตรงกับ พ.ศ.2134</p>	<p>เป็นพระบรมราชโองการของ สมเด็จพระวรมหาราชไชยเชษฐาธิราช ได้ทรงมีพระราชศรัทธาพระราชทานที่ดินให้กับวัดศรีบุญเมือง</p>
<p>จารึกวัดมูจลินทอาราม 1 (ขก.8)</p>	<p>เนื้อหาของจารึกได้กล่าวถึงเขตวัดมูจลินท์ ซึ่งอยู่ติดฝั่งแม่น้ำห้วยหลวง เมืองห้วยหลวง (อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย)</p>	<p>956 ตรงกับ พ.ศ.2137</p>	<p>พระวรมหาราชไชยเชษฐา หรือในพงศาวดารลาวเรียกว่า พระหน่อเมือง (พ.ศ.2134-2141) มีพระราชโองการเถรภิเศษพระสังฆราชมูจลินทมุนีจุฬาลงโลก วัดมูจลินทอารามที่เมืองห้วยหลวง และอุทิศที่ดิน นาจันทน์ ที่สำคัญที่สุดคือ ได้กำหนดเขตวัดมูจลินทอารามเป็นเขตปลอดอาญาแผ่นดิน นั่นคือ ผู้ที่ถูกอาญาแผ่นดินเข้ามาพึ่งศาสนาในบริเวณวัดจะได้รับอภัยโทษ คือโทษ ประหาร จองจำ โขยตี มาเป็นเพียงปรับไหม และยกให้เป็นเข้าโอกาสของวัด</p>
<p>จารึกวัดวัดมูจลินทอาราม 2.</p>	<p>ในจารึกหลักนี้ระบุถึงขอบแดนวัดมูจลินทอารามติดฝั่งแม่น้ำห้วยหลวง อ.โพนพิสัย และ</p>	<p>958 ตรงกับ พ.ศ.2139 (ณัฐสมัยพระหน่อเมืองแห่งล้านช้าง)</p>	<p>ไม่ปรากฏพระนามเฉพาะของกษัตริย์ มีแต่นามทั่วไป ถ้าพิจารณาศักดิ์ราชที่สร้างก็พอสรุปได้ว่า อยู่ในสมัยใกล้เคียงกับพระหน่อเมือง คือหลังจากสร้างจารึกวัดมูจลินทอาราม 1 (ขก.8) เพียง 2 ปี หรือสร้างในสมัยพระหน่อเมืองแห่งล้านช้าง</p>

	สอดคล้องกับ จารึกวัดมุจลินท อาราม 1 (ขก.8)		
จารึกวัดมณี โคตร	ในพระอุโบสถ วัดมณีโคตร ต.จุมพล อ.โพธิสัย จ.หนองคาย	จ.ศ.963 ตรงกับ พ.ศ.2144	เป็นพระราชโองการของ สมเด็จพระโพ ธิวรวงศา อุทิศที่ดินให้แก่วัดที่เมืองปาก ห้วยหลวง และได้กล่าวถึงพระนามสมเด็จพระ สังฆราชวัดกลางเมืองจันทบุรี(เวียงจันทน์) และพระนามของ พระเจ้าชมพู่ และพระ เจ้าตันหล้า ซึ่งเป็นอดีตกษัตริย์ของล้าน ช้างอีกด้วย
จารึกวัดศรีบุญ เรือง	หน้าประตูทาง เข้าพระอุโบสถ วัดศรีบุญเรือง ต. ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย	จ.ศ.970 ตรงกับ พ.ศ.2151	พระวรวงศาธรรมิกราช ได้อุทิศเข้าโอกาส แก่วัดศรีบุญเรือง และได้ทรงย้ายถึงเขต แดนไร่นาจาที่บูรพกษัตริย์แห่งล้านช้างได้ อุทิศแก่วัดศรีบุญเรืองด้วย พร้อมทั้งสถาป นาศ่างทำวพระยาที่โลภะและมาลปล้างพระ ราชโองการนี้
จารึกพระธาตุ พนม 2.	ห้องเก็บของภายใน วิหารคต วัด พระธาตุพนม อ. ธาตุพนม จ.นครพนม	จ.ศ.976 ตรงกับ พ.ศ.2157	พระยานครพิศิตธานี พร้อมด้วยท้าวพระ ยาในท้องถิ่นได้บูรณะพระธาตุพนม และ สร้างกำแพงแก้วล้อมรอบพระธาตุ รวมทั้ง สร้างถาวรวัตถุอื่นๆ อีกด้วย ตอนท้ายได้ สถาปนาแข่งผู้ถือสิทธิ์ครอบครอง ทำลายทาน วัตถุ อันได้แก่ ทาสโอกาส ที่ดิน ไร่นาจาของ วัด ในครั้งนี้ได้บูรณะเรือนธาตุชั้นที่ 1 และ กล่าวถึงการตกแต่งด้วย ซึ่งน่าจะหมายถึง ลวดลายจำหลักอิฐรอบเรือนธาตุ
จารึกวัดถ้ำ สุวรรณคูหา 3.	วัดถ้ำสุวรรณ คูหา ต.นาสี กิง อ.สุวรรณคูหา จ.อุดรธานี	จ.ศ.988 ตรงกับ พ.ศ.2169	กล่าวถึงพระนามของพระยาสุรเทพเจ้า ว่า ได้สร้างไว้เมื่อปี จ.ศ.988 และได้กล่าวถึง การอุทิศเลกวัด ถึง 5 ครั้ง ในจำนวนนี้มี ขุนนางผู้ใหญ่ถึง 2 ครั้ว คือ แสนนันท สงคราม และ เทพอาสา ในตอนท้ายได้ กล่าวคำสถาปนาแข่งไว้ด้วย

<p>ศิลาจารึกวัดวิชัย อาราม (ขก.9)</p>	<p>ตั้งแสดงไว้ที่ พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ ขอนแก่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น</p>	<p>จ.ศ.990 ตรงกับ พ.ศ.2171 และจ. ศ.991 ตรงกับ พ.ศ.2172</p>	<p>เป็นพระบรมราชานุญาตให้ขุนนางสร้าง วัด กัลปนาที่ดิน แก้ววัดวิชัยอาราม เมื่อ พ.ศ.2171 ภายหลังจากต่อมาพระสังฆราช จตุ ปาริสุทธิศิลปวรรณอธิวงศามหาพนาลี ได้อุทิศเข้าโอกาสแก่วัด 2 ครั้งเมื่อ พ.ศ.2172 พร้อมกับสาปแช่งผู้ที่มาทำลาย ทานวัตถุเหล่านั้น</p>
<p>จารึกฐานพระ พุทธรูปวัดเทพ มงคล 1.</p>	<p>ในพระอุโบสถวัด เทพมงคล ต.โพนสา อ.ท่าบ่อ จ. หนองคาย</p>	<p>จ.ศ.998 ตรงกับ พ.ศ.2179</p>	<p>กล่าวถึงนางหมื่นนาหลัก ให้ทาสโอกาส แก่วัด และได้กำหนดค่าตัวของทาสด้วย</p>
<p>จารึกวัดบ้านริม ท่าวัด</p>	<p>วัดมหาพรหมโพ ธิราช</p>	<p>จ.ศ.998 ตรงกับ พ.ศ.2179</p>	<p>พระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์แห่งล้านช้าง ได้โปรดให้สร้างศิลาจารึกหลักนี้ ได้ กำหนดเขตที่ให้อภัยชีวิตสรรพสัตว์ทั้งปวง และได้อ้างถึงพระเจ้าโพธิสาลราชได้ กำหนดเขตปลอดอาญาแผ่นดินไว้ก่อน แล้ว ที่น่าสนใจมากคือ เรียงเมืองสกลนคร ว่า "เมืองเชียงใหม่หนองหาน" และเนื้อ ความศิลาจารึกที่ขาดหายไปน่าจะกล่าว ถึงเขตปลอดอาญาแผ่นดินเช่นเดียวกับ จารึกวัดมุจลินทอาราม (ขก.8)</p>
<p>จารึกฐานพระ พุทธรูปวัดเทพ มงคล 2.</p>	<p>ในพระอุโบสถ ด้านมือขวาพระ ประธาน วัดเทพ มงคล ต.โพนสา อ.ท่าบ่อ จ. หนองคาย</p>	<p>จ.ศ.1010 ตรงกับ พ.ศ.2191</p>	<p>กล่าวถึงการถวายเข้าโอกาสกับพระพุท ธรูป</p>
<p>จารึกวัดหลวง</p>	<p>แปะติดกับฐาน ซุกชีพระประธาน ในอุโบสถวัด</p>	<p>ลบเลือนอ่านไม่ ออก</p>	<p>เจ้าไชยมหาราช เจ้าเมืองเชียงทองได้มี ศรัทธาให้ที่กับวัด ตามแบบโบราณกาลที่ พระยาแสนได้กระทำไว้ก่อนหน้า</p>

	หลวง ต.วัดหลวง อ. โพนพิสัย จ. หนองคาย		
จารึกวัดท่าแขก	ในพระอุโบสถ วัดท่าแขก อ. เชียงคาน จ.เลย	จ.ศ.1028 ตรงกับ พ.ศ.2209	เป็นการบอกฤกษ์ยามในการสร้างโบสถ์
จารึกวัดคง กระพันชาตรี 2.	ศาลาหน้าวัดคง กระพันชาตรี ต. วัดหลวง อ. โพน พิสัย จ. หนองคาย	ไม่ปรากฏศักราช	การอุทิศทาสโอกาสแก่ศาสนา และสถาป แข่งผู้ที่ทำลายทานวัตถุเหล่านั้น
จารึกวัดแก้วบัว บาน	วัดแก้วบัวบาน อ.ท่าบ่อ จ. หนองคาย	มีเลข 83 อยู่ข้าง ดวงฤกษ์ 2 แห่ง น่าจะเป็น จ.ศ.1083 ตรงกับ พ.ศ.2264	กล่าวถึงพระมหาเถรเจ้าข้ายศสร้างวัด (คงเป็นวัดบ้านมะเฟือง)กำหนดเขตแดนที่ อุทิศ พร้อมทั้งกล่าวคำสถาปแข่งผู้ที่เบียด เบียนทรัพย์สินของสงฆ์

ภาคผนวก ง

ฮีดสิบสองคองสิบสี่

ฮีดสิบสอง คองสิบสี่ เป็นสัญญาประชาคมที่ปฏิบัติกันมาในกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง คือฝั่งลาว และภาคอีสานของไทย นับได้ว่าเป็นรากฐาน กรอบธรรมเนียมประเพณีจารีตของชุมชน การอ้างถึงฮีดสิบสองคองสิบสี่มีอยู่ทั่วไป ทั้งในเอกสารที่เป็นลายลักษณ์ และจารีประเพณีที่จำสืบกันมา แต่ยังขาดฉบับที่เป็นต้นแบบไม่พบ ในส่วนของคองสิบสี่นั้น ทั่วไปแล้วมักจะไม่ตรงกัน ดังนั้นในส่วนที่ยกมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของฮีดสิบสองคองสิบสี่เท่านั้น *

ฮีดสิบสองเป็นเสมือนจารีตประเพณีแห่งการปฏิบัติตนในรอบสิบสองเดือนของผู้คน บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ที่ยังคงมีการสืบทอดกันมาอยู่

ฮีดสิบสอง' ประกอบไปด้วย

1. ฮีดเดือนอ้าย หรือเดือนเจียง ชาวนาจะว่างจากการทำงาน ในเดือนนี้จะมีฮีดเข้ากรรม หรือเข้าปริวาสกรรม เป็นฮีดของพระสงฆ์ เรียกว่า “บุญเข้าปริวาสกรรม” เพื่อให้บริสุทธิ์จากอาบัติสังฆาทิเสส โดยที่ญาติโยมทั้งหลายก็จะร่วมบ่าเพ็ญบุญ ถวายปัจจัยสี่แด่พระสงฆ์ผู้เข้ากรรม
2. ฮีดเดือนยี่ ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าว จึงทำบุญ หรือมีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวหลายอย่าง เช่น “บุญคุณลาน” เมื่อนวดข้าวที่ลานนวดข้าวกองรวมๆ กันจนสูง เรียกว่า “คุณลาน” ก่อนจะนำไปเก็บที่ยุ้ง จะมีการทำบุญขึ้นด้ายสายสิญจน์รอบกองเข้า แล้วเชิญญาติพี่น้อง และนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมพิธี บางแห่งก็จะมีการประกอบ “พิธีสู่ขวัญข้าว” เพื่อขอขมาแม่โพสพ งานบุญคุณลานนี้เป็นพิธีกรรมในครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีงานบุญในระดับชุมชน คือ “บุญกุ่มข้าวใหญ่” โดยที่ชาวนาจะนำข้าวเปลือกมากองรวมกันเป็น “กุ่ม” (กองเป็นพะเนิน) กองรวมกันไว้ตามศาลากลางบ้าน หรือศาลาโรงธรรมตามกำลังศรัทธา กลางคืนมีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนตร์ รับศีล ฟังเทศน์ แล้วถวายข้าวเปลือกเป็นสมบัติของวัด เป็นงานบุญประจำทุกปีเกือบทุกหมู่บ้าน

* ฮีดสิบสองคองสิบสี่จากที่ยกมานี้ เก็บความจากหลายสำนวน 1.) ฉบับสำนวนร้อยแก้ว จารลงบนใบลานจำนวน 20 แผ่น ด้วยอักษรตัวธรรม จากวัดบ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อ.บรบือ จ. มหาสารคาม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง และไม่ปรากฏปีที่จาร สารานุกรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. หน้า 5384. 2.) ต้นฉบับของ กะซวงห่มมะกาน (ลาว) พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2495 จากคำนำกล่าวว่ เรียบเรียงจาก ต้นฉบับใบลานในหอสมุดเวียงจันทน์ เลขที่ 227 และหนังสือพระราชทานเียบลาวล้านช้างหลวงพระบาง รวบรวมโดย ทองพูน สิงจัก เมื่อ พ.ศ. 2479 'ปริชา พินทอง, (2542) ฮีดสิบสองคองสิบสี่ : สารานุกรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่ม พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. (กรุงเทพฯ : สยามแพรสมเนจเมนท์), หน้า 5372-5382.

3. ฮีตเดือนสาม ชาวบ้านเก็บเกี่ยวข้าวและนำเก็บยุงฉางเรียบร้อยแล้ว ในเดือนนี้จึงเป็น “บุญข้าวจี” คือการนำข้าวเหนียวหนึ่งสูกมาปั้นเป็นลูกกลมๆ เสียบไม้ย่างไฟให้สุก จะมีการนิมนต์พระมาพร้อมกันที่ศาลาโรงธรรม แล้วนำข้าวจีไปใส่บาตรถวายพระสงฆ์ มีการเทศน์ฉลองข้าวจี
4. ฮีตเดือนสี่ เป็นเดือนที่พึ่งเทศน์มหาชาติ “พิธีบุญพระเวสส์” การเตรียมงานบุญพระเวสส์ ก็จะมีม้อโฮม (วันสุกดิบ) คือวันเตรียมงาน จากนั้นก็เป็นวันเทศน์พระเวสส์ ตอนตีสี่ชาวบ้านจะแห่ “ข้าวพันก้อน” แห่รอบศาลาโรงธรรมสามรอบ แล้วเอาข้าวพันก้อนนี้ไปบูชาพระธรรม
5. ฮีตเดือนห้า เป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ของไทย หรือสงกรานต์ ที่มีอากาศร้อน จึงมี “พิธีสงกรานต์” “บุญสงน้ำ” มีงานสงน้ำหลักๆ คือ สงน้ำพระพุทธรูป สงน้ำพระสงฆ์ สงน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ และสงน้ำเครื่องค้ำของคุณ
6. ฮีตเดือนหก ฝนเริ่มตก ชาวนาชาวไร่เตรียมตัวทำการเพาะปลูกที่ต้องพึ่งพาฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล เป็นหลัก ชาวอีสานเชื่อว่า “พระยาแถน” คือผู้ที่จะบันดาลให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์หรือไม่ ดังนั้น มนุษย์ต้องแต่งเครื่องบูชาคือ “บังไฟ” ไปบูชาวัสสการเทวดา หรือพระยาแถน ฮีตเดือนหกจึงเรียกว่า “บุญบังไฟ”
7. ฮีตเดือนเจ็ด “บุญข้าสะ (ชำระ)” จะเดือนที่จะต้องชำระสะล้างความสกปรกที่เกิดขึ้น ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้สะอาดเพื่อมิให้บรรดาภูตผีปีศาจปอบเป่าโพงพรายเข้ามาแทรกให้เจ็บไข้ได้ป่วย จึงมี “บุญข้าสะ” ขึ้น เพื่อบูชา “ผีปอบตา” ในระดับครัวเรือน และ “บุญข้าสะ” ที่เป็นในระดับชุมชน เรียกว่าเป็น “บุญกลางบ้าน” ชาวบ้านจะรวมตัวกันทำบุญที่ศาลหลักบ้าน นิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์เย็น
8. ฮีตเดือนแปด “บุญเข้าพรรษา” เป็นเดือนสำคัญในทางพุทธศาสนา ญาติโยมจะตระเตรียมเจตฐปัจจัยไทยทาน เพื่อถวายแด่พระสงฆ์ที่จะใช้สอยในช่วงที่เข้าพรรษา
9. ฮีตเดือนเก้า “บุญข้าวประดับดิน” ทำบุญอุทิศถึงญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว จะกำหนดเอาวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี จะจัดห่ออาหารคาวหวานมากพูลอยอย่างละห่อมัดรวมกันแขวนไว้ตามต้นไม้หรือวางตามพื้นดิน เป็น “ข้าวประดับดิน” และอีกส่วนหนึ่งก็จะถวายพระทั้งใส่บาตรและถวายเป็นภัตตาหาร สวดอนุโมทนาและญาติโยมกวาดน้ำ แผลส่วนบุญกุศลส่งบุญไปยังผู้ตาย
10. ฮีตเดือนสิบ “บุญข้าวสาก” (สลากภัต) คล้ายกับฮีตเดือนเก้า ที่ทำบุญอุทิศส่วนบุญแก่ญาติที่ล่วงลับ ต่างกันเพียงพิธีกรรม แต่มีจุดประสงค์หลักเหมือนกัน
11. ฮีตเดือนสิบเอ็ด “บุญออกพรรษา” เดือนสุดท้ายแห่งการจำพรรษาของพระภิกษุสามเณร บุญวันออกพรรษามีประเพณีชอนกันอยู่ บางวัดก็จัดทำทั้งสามประเพณีนี้ หรือบางวัดก็จัดรวมๆ กันไป คือ

- “บุญได้ประทับ” พระสงฆ์ทำเรือไฟใช้เสาไม้และต้นกล้วย ญาติโยมจะนำโคมไฟ ดอกไม้ธูปเทียนไปปักบูชา ถือว่าบูชาคุณพระพุทธเจ้า
- “บุญผาสาทเผ็ง” ชาวบ้านตกแต่งเรือปราสาทด้วยขี้ผึ้งแห่รอบหมู่บ้าน แล้วนำปัจจัยไทยทานไปถวายพระภิกษุ ในอดีตชาวอีสานทำบุญทอดผาสาทเผ็งแทนการทอดกฐิน
- “ไหลเหือไฟ” เป็นการทำเรือด้วยท่อนกล้วยหรือไม้ไผ่มีขนม ข้าวต้ม ดอกไม้ธูปเทียน จุดปล่อยไปตามลำน้ำ เพื่อบูชารอยพระพุทธเจ้า (ดังจะกล่าวโดยละเอียดใน หัวข้อพิธีไหลเหือไฟ)

นอกจากนี้ยังมีประเพณี “สงวเหือ” ในเทศกาลออกพรรษา เนื่องจากมีน้ำไหลหลาก เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มาสนุกสนานพร้อมกัน

12. ฮีตเดือนสิบสอง “บุญกฐิน” เมื่อพระสงฆ์จำพรรษาครบสามเดือนแล้ว ญาติโยมผู้มีศรัทธาจะนำผ้ากฐินไปถวาย หากพระสงฆ์ไม่ครบ 5 รูปจะถวายผ้ากฐินไม่ได้ ในปีหนึ่งๆ วัดสามารถรับกฐินได้เพียงครั้งเดียว “บุญอัฐะ” หากมีญาติโยมที่ปรารถนาทำกฐิน แต่ไม่มีวัดว่างเพราะมีคนจองหมดแล้ว หากรอปีต่อไปไม่ได้จะทำเป็น “บุญอัฐะ” คล้ายกับกฐิน จะต่างกันเพียงแต่ชื่อเท่านั้น “บุญผ้าป่า” ผ้าไตรจีวร หรือผ้าอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้มีศรัทธานำไปแขวนไว้ในป่า หรือป่าช้า เมื่อพระสงฆ์ไปพบเข้าก็ชักบังสกุลเอามาใช้ เทศกาลนี้นิยมทำหลังบุญกฐิน แต่ทุกวันนี้บุญผ้าป่าสามารถทอดได้ตลอดปี

คองสิบสี่²

คองสิบสี่หรือคองสิบสี่ คำว่าคอง ได้แก่ แบบ ระเบียบหรือกฎ มี 2 แบบ แบบที่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ทำต่อชาวบ้านชาวเมือง มี 14 อย่างคือ

1. แต่งตั้งผู้ซื้อสัตย์สุจริต เคารพยำเกรง ขยันหมั่นเพียรให้เป็นอุปราช ราชมนตรี
2. หมั่นประชุมอุปราช ราชมนตรี ช่วยกันบริหารบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง
3. ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม 10 ประการ คือ
 - 1) ทาน บริจาคทานแก่สมณพราหมณาจารย์ ยาจก คนอนาถา
 - 2) ศีล ดำรงมั่นในปัญจศีล อุโบสถศีล เป็นเนืองนิจ
 - 3) บริจาค สละทรัพย์สร้างวัดวาอาราม ชูต้นน้ำบ่อ ก่อศาลา เป็นต้น
 - 4) อาชวะ มีใจเที่ยงตรง ดำรงมั่นในศีลธรรม

² ปรีชา พินทอง, (2542) ฮีตสิบสองคองสิบสี่ : สารานุกรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่ม 15 พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. (กรุงเทพฯ : สยามแพรซแมเนจเม้นท์), หน้า 5382-5384.

- 5) มัททวะ อ่อนโยนไม่แข็งกระด้าง
 - 6) ตบะ ขำระความชั่วออกจากจิตใจ
 - 7) อัดโกธะ ไม่ดุร้าย
 - 8) อหิงสา ไม่เบียดเบียน
 - 9) ชันติ อุดหนุนต่อเหตุการณ์ต่างๆ
 - 10) อวิโรธนะ ไม่ยินดียินร้ายในสิ่งที่ไม่ควรยินดียินร้าย
4. ถึงวันขึ้นปีใหม่ นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาต่อเจ้ามหาชีวิต
 5. ถึงวันขึ้นปีใหม่ ให้เสมาอำมาตย์นำเครื่องบรรณาการ น้ำน้ำอบ น้ำหอม มามุรธาภิเษกฮตสรง เจ้าชีวิตของตน
 6. ถึงเดือนหก นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาต่อเจ้ามหาชีวิต
 7. ถึงเดือนเจ็ด ให้เลี้ยงมهلكษ์หลักเมือง บูชาเทวดาทัง 4 คือ ท้าวจตุโลกบาล อันได้แก่ ท้าวธตรัฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวกุเวร
 8. ถึงเดือนแปด นิมนต์พระสงฆ์มาชำระบาเบิก หวานแฮ่หวานทราย ตอกหลักบ้านหลักเมือง
 9. ถึงเดือนเก้า ปาวเดินประชาชนทำบุญข้าวประดับดินอุทิศสรวงกุศลแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว
 10. ถึงเดือนสิบ ปาวเดินประชาชนให้ทำบุญข้าวสาก อุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว
 11. ถึงเดือนสิบเอ็ด ให้ประชาชนไปทำบุญออกพรรษา ไปนมัสการและมุรธาภิเษกธาตุหลวง
 12. ถึงเดือนสิบเอ็ด ให้ประชาชนไปทำบุญทอดกฐินตามวัดวาอารามต่างๆ
 13. ถึงเดือนสิบสอง ให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินมารวมกันที่หน้าพระลานหลวง แห่งเจ้าชีวิตไปสรงน้ำในแม่น้ำ เพี้ยวัดจัดให้วัดที่อยู่ใกล้แม่น้ำมีเรือส่งวัดละหนึ่งลำ ขึ้นสิบสามค่ำเป็นวันสงฆ์เฮือ
 14. ให้มีสมบัติคุณเมือง หรือค่าควรเมือง ครบ 14 อย่าง คือ
 - 1) หูเมือง มีทูตานุทูตผู้ฉลาดมาปัญญาดี
 - 2) ตาเมือง มีนักปราชญ์สอนอรรถสอนธรรม
 - 3) แก่นเมือง มีพระสงฆ์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัย
 - 4) ประตุมือง มีอาวุธยุทธโปกรณ์ป้องกันอริราชศัตรู
 - 5) ฮากเมือง มีหุราทราบเหตุร้ายและดี
 - 6) เหน้เมือง มีเสนาอำมาตย์ผู้เที่ยงธรรม
 - 7) ซื่อเมือง มีโยธาทหารผู้แก่กล้า
 - 8) ฝาเมือง มีตาทวนตาแสงผู้ซื่อสัตย์
 - 9) ขาง (แป) เมือง มีเจ้านายตั้งอยู่ในศีลธรรม
 - 10) เขตเมือง มีผู้ฉลาดรู้พื้นที่ ที่ตั้งเมือง
 - 11) สติเมือง มีคหบดีเศรษฐีและทวยคำ

- 12) ใจเมือง มีแพทย์ผู้ฉลาดเชี่ยวชาญ
- 13) ค่าเมือง มีภูมิภาคดี มีราคาค่างวด
- 14) เมฆเมือง มีเทวดาอารักษ์หลักเมือง

คองสิบสี่ (สำหรับอาณาประชาราษฎร์)

คองสิบสี่แบบนี้ เป็นคองที่ชาวบ้านชาวเมืองจะต้องทำต่อชาวบ้านชาวเมืองด้วยกัน มี 14 ประการ คือ

1. เมื่อได้ข่าวใหม่ หรือผลหมากรากไม้ใหม่ ให้บริจาคทานแต่ท่านผู้มีศีล แล้วตนเองจึงบริโภค และให้แจกแบ่งแก่ญาติพี่น้องด้วย
 2. อย่าโลมล่ายตาซิงตายอย อย่าจ่ายเงินแดง อย่าแปลงเงินกว้าง และอย่ากล่าวคำหยาบช้ำกล้า แข็งต่อกัน
 3. ให้เฝ้าบ้านหรือกำแพงเรือนของตน แล้วปลูกหอ บูชาเทวดาในสี่แฉกบ้านหรือแจเฮือน
 4. ให้ล้างตีนก่อนขึ้นเฮือน
 5. เมืองถึงวันศีล 7-8 คำ ให้สมมาก่อนเล่า สมมาแม่สีไฟ สมมาแม่บันได สมมาบิดตุเฮือนที่ตนอาศัย
 6. ให้ล้างตีนก่อนจกนอนในเวลากลางคืน
 7. ถึงวันศีล เมียให้เอาดอกไม้รูปเทียนสมมาผัวและให้เอาดอกไม้รูปเทียนไปถวายพระสงฆ์เจ้า
 8. ถึงวันศีลดับ ศีลเพ็ง ให้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เฮือน แล้วทำบุญใส่บาตร
 9. เมื่อภิกษุมาบิณฑบาต อย่างให้เพิ่นคอย เวลาใส่บาตรอย่าชุนบาตร อย่าชุนภิกษุสามเณร ยามใส่บาตรอย่าใส่เกิบ อย่ากั้ม อย่าเอาผ้าปกหัว อย่าอ้อมลูกจูงหลาน อย่าถือศีตราอาวุธต่างๆ
 10. เมื่อภิกษุเข้าบิณฑบาตร ให้มีขันข้าวตอกดอกไม้รูปเทียน และเครื่องอัฐบริวารไปถวายท่าน
 11. เมื่อเห็นพระภิกษุสงฆ์ผ่านมา ให้นั่งลงยกมือไหว้แล้วจึงค่อยเจรจา
 12. อย่าเหยียบเงาเจ้าภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์
 13. อย่าเอาอาหารเจือหนานให้แก่พระสงฆ์เจ้า และอย่าเอาอาหารเจือหนานให้ผัวตนกิน
- อย่าเสพกามคุณในวันศีล วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ และวันเกิดของตน

ลำดับความคองสิบสี่

คำสั่งพญูญเจ้าอันตั้งไว้ให้แก่มนุษย์ทั้งหลายสืบๆ มานั้นแล อันว่าองค์ 14 นั้น จึงจะได้ชื่อว่าลักษณะพระพุทธเจ้าตั้งไว้ให้แก่มนุษย์ทั้งหลายนั้นคือว่า

คองที่ 1

ให้ทำต้ายล้อมบ้านล้อมเมืองและเหย้าเรือน ปลุกหอน้อยทั้งสี่ทิศแล้วปิดกวาดบริเวณบ้าน

คองที่ 2

เมื่อขึ้นบ้านเรือนให้ล้างเท้า

คองที่ 3

ก่อนเข้านอนให้ล้างมือ แล้วให้นำดอกไม้บูชาก่อนนอนทุกคน

คองที่ 4

ในวันพระให้นำดอกไม้บูชาก่อนเล่า ศีไฟ แม่ประตู่ แม่บันได อันเป็นแม่รักษาเรา

คองที่ 5

ให้เอาน้ำล้างเท้าสามีก่อนเข้านอน

คองที่ 6

ในวันพระหรือวันธรรมสวนะ ให้ขอขมาสามี และเผาแกในบ้านเมือง

คองที่ 7

วันเจ็ดค่ำแปดค่ำทั้งขึ้นแรม ให้นิมนต์พระสมณสีพราหมณ์มาสู่บ้านเรือนแล้วรับศีล ฟังปริตตมงคล ถวายสังฆทานและฟังธรรมเทศนา

คองที่ 8

ถึงกลางพรรษา ให้ออกไปฟังพระภิกษุ สวดปริตตมงคลและทำบุญตักบาตรที่วัด อย่าให้พระภิกษุเข้ามาหาตนเอง เรียกว่าลงวัด

คองที่ 9

เมื่อพระภิกษุสามเณรมารับบิณฑบาต ให้ชาวบ้านแต่งตัวให้เรียบร้อย แล้วรีบไปตักบาตร ขณะไปตักบาตรห้ามทำสิ่งต่างๆ ต่อไปนี้ ห้ามให้พระภิกษุรอนาน ห้ามกั้นร่ม ห้ามสวมรองเท้า ห้ามใช้ผ้าคลุมศีรษะ ห้ามอุ้มเด็ก ห้ามถืออาวุธ ห้ามแตะสบงจีวร

คองที่ 10 เมื่อพระภิกษุลงอุโบสถ ให้ชาวบ้านจัดดอกไม้ธูปเทียน ชันห้า ชันแปด ไปถวายพระภิกษุผู้ลงอุโบสถ

คองที่ 11

บ้ายของวันอุโบสถ ให้ชาวบ้านไปรักษาศีล ฟังธรรมเทศนาที่วัด (วันธรรมสวนะ)

คองที่ 12

เมื่อพระภิกษุเดินผ่านมาใกล้ ให้ฆราวาสนั่งลง แล้วยกมือไหว้ อย่าเหยียบเงาพระภิกษุ
เมื่อพระภิกษุมารับถึงบ้านถึงเรือน ให้นิมนต์พักทักถามแล้วรับรองด้วยน้ำร้อนน้ำอุ่น

คองที่ 13

อย่านำอาหารที่เป็นเดน ไปถวายพระภิกษุสารณฺร ซีพราหมณ์ หรือให้สามีรับประทาน

คองที่ 14

เว้นเสพกามคุณทั้งห้าคือ บุหรี สุรา เมรัย เสพกามกับภรรยาคนอื่น เสพกามกับภรรยาตน
ในวันพระ วันมหาสงกรานต์ และวันเข้าพรรษา

คองสิบสี่ : กฎระเบียบ³

คองสิบสี่คือบัญญัติสิบสี่ประการ ที่ใช้เป็นกฎระเบียบปฏิบัติของเจ้านายและประชาชน
รวมทั้งพระสงฆ์ด้วยซึ่งในบทบัญญัติทั้ง 14 ประการนั้นจะประสานกับฮัตสิบสอง(คือจารีตที่ต้อง
ปฏิบัติในรอบ 12 เดือน ทั้งเจ้านาย ประชาชน พระสงฆ์ ต่างก็ยึดมั่นในคองสิบสี่ประการ เพื่อมุ่ง
หวังให้บังเกิดความสุขสันติของสังคม แม้ว่าในกฎบัญญัติทั้ง 14 ประการนี้จะไม่มียกโทษหาก
ละเมิดกฎบัญญัติ แต่ถ้าได้ปฏิบัติเชื่อว่าจะเจริญรุ่งเรืองเป็นมงคลสำหรับตนเอง ครอบครัว และชุม
ชน

1. บทบัญญัติสิบสี่ประการสำหรับผู้ปกครอง

1) เป็นท้าวพระยาจัดแต่งตั้ง ชื่อชามนามกร เสนา อามาตย์ ราชมนตรีพิจารณาสืบหา ผู้
ชื่อ ผู้คด (ฮ้าย ผู้ตี ผู้ช่างแกล้งแปลงลิ้น มักลับส่อถ้อยคำ อันหนักอันเบา อันน้อยอันใหญ่ ให้ไว้ใน
ไซจ นั้นก่อน สมที่ฟังจึงฟัง บ่สมมีฟังอย่าฟัง สมตั้งใจชื่อให้เพียงใด จึงตั้งใจเพียงนั้น ให้แต่งตั้งผู้วิ
อัสตย์สุจริตให้หมั้นเที่ยง ผู้ผู้จักราชการบ้านเมือง แต่ก่อนมา บ่ชมเหงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ให้หายใจ
เข้าออกได้ จึงตั้งให้เป็นเสนาอามาตย์

2) เป็นท้าวพระยา ให้เสนามุนตรี เป็นสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ให้หมั้นประชุมกันอย่าให้
ขาดอันใดอันหนึ่งจักให้อาณัติข้าศึกเกรงขาม และให้เขาอยู่ในเงื้อมมือเจ้าตัว ด้วยยุทธกรรม
ปัญญา ให้บ้านเมืองกำนุกงสูงเสื่อง เป็นที่กว้างขวาง ให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน อยู่เยยเป็นสุข อย่อกดขี่
ชมเหงเทอญ

³ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2542) คองสิบสี่ : กฎระเบียบ", สารานุกรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พิมพ์เนื่องใน
พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : สยามแพรสมเนจเมนท์), หน้า 641-644.

3) เป็นท้าวพระยา ถึงวันสังฆานตปีใหม่ ถ่ายสังกาสมาสเกณฑ์ให้เชิญพระแก้ว พระบาง พระพุทธอุป สรงน้ำอบน้ำหอมไว้ในสะพัง สักการะด้วยดอกไม้ธูปเทียน พิธีกรรมจำศีล คบงัน 7 วัน ทุกๆ วัด ให้เป็นการชมชื่นยินดี แก่พระศาสนา ตบเจดีย์ทราย บูชาเทวดาทิ้งหลาย ทางน้ำทางบก บ้านเมืองจึงอุดม ชุ่มเย็น น้ำฟ้าสายฝน ฟ้าใสเข้านาบริบูรณ์

4) เป็นท้าวพระยา วันสังฆานตขึ้น ให้นิมนต์พระภิกษุ หน้าผายใต้ เมื่อผายเหนือ วงสังฆานตหัก ให้วัดผายเหนือมาวัดผายใต้ เพื่อบูชาเทวดาหลวง ไปยามหัวเมืองท้ายเมืองของทุกๆ ฤดู ปีบ้านเมืองจึงอุดมจำเริญ ให้ราษฎรอาบน้ำอบน้ำหอมสดสงพระภิกษุสงฆ์ บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข ให้ราษฎรแต่งหม้ออุบ้ง เพื่อกังบังโพยภัย อันตรายแก่ราษฎรทั่วไป เทอญ

5) เป็นเจ้าพระยา วันสังฆานตใหม่ ให้เสนาอามาตย์ ราชมนตรี พรายาเพี้ย ท้าวขุน หัวบ้านหัวเมืองตำหวัดอาสามหาดเล็ก สีพายใต้แจก มีเทียนคู่ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายราชาบาสิเพี้ยกะชั๊กมุงคล ถวายพานหมากหมั้นหมากยั้น บุโรหิตถวายพร ให้มีอายุ วัฒนโณ สุขัง พลัง แก่องค์พระเจ้ามหาชีวิต แล้วเอาน้ำมหาพุทธาภิเศก อันพระรัศมีไปสถาปนาไว้ ถ้าผาแอนผ้านางอัน อันชื่อว่า น้ำเที่ยงนั้นแห่งมาสงพระพุทธรูปวัดสี่สันเทวโลก แล้วเมืองสงพระพุทธรูป ในถ้ำตึงทวาร ทวาราท ที่ปากน้ำอุประตุเมืองผายเหนือ แล้วจึงนิมนต์พระภิกษุสงฆ์นำบาสิพระพุทธรูปในพระราชวัง ตามธรรมเนียม จึงเป็นอันโครพยำแยง แต่พระสงฆ์เจ้าถึกต้อง ตามพระอรธกถาจารย์ กล่าวไว้หน้านั้นแล

6) เป็นท้าวพระยาในวันสังฆานต เป็นวันเสียดูเก่าปีใหม่จักมาถึง ให้เจ้านายเสนาข้าราชการมนตรีผู้มีนามยศและเพี้ยหัวหลังหัวพัน หัวบ้าน หัวเมือง สิบเอ็ดฮ้อยน้อยใหญ่ซึ่งเป็นข้าช้อย ชันชสิมา ตำบลเข้ามาถือน้ำพระพิพัฒน์ สัตยานุสตัตย์ต่อพระพักตร์ พระพุทธเจ้า พระสังฆเจ้าให้เป็นการซื้อสัตย์ต่อแผ่นดินป้องกันมิให้ชบดคิดฮ้ายต่อแผ่นดิน

7) เป็นท้าวพระยา คันถึงฤดูเดือน 7 ให้เสียดูเก่าอาฮักษ มเหล็กขันธ์เมือง ตาเมือง เสียดูเก่าเมืองทรงเมือง ตามคองสิบสี่ แล้วให้เชิญเทพดาอาฮักษมเหล็กขันธ์ให้เข้ามาชะชะบ้านเมืองป้องกันอันตรายตามบูชาณราชประเพณีสั่งไว้ว่า เมืองชัวบ่อมีธรรมเป็นเครื่องคุ้มครอง ได้เอาไสยศาสตร์ คือ ผีเมืองคุ้มครอง จึงมีฤทธิ์อันนี้สืบไป เพื่อบให้เกิดอันตรายโพยภัยด้วยผีสังคางแดง

8) เป็นท้าวพระยา คันถึงเดือน 8 ให้สูตรชะชะบ้านเมือง สิบชะตาเมือง บูชาเทวดาอาฮักษทั้ง 8 ทิศ บูชาพระรัศมี ทั้งแปด สองพี่น้อง พระยานาค 15 ตระกูล สูตรถึง 3 วัน 7 วัน แล้วให้ราษฎรฮอบเมืองยิงปืน หวานหินแสบและทราย เพื่อให้หายพยาธิโรคภัย โพยภัยอันตราย ให้อยู่เย็นเป็นสุข แก่บ้านแก่เมืองทุกประการ

9) เป็นท้าวพระยา คันถึงเดือน 9 จำเริญ (ดับ) ให้ปาวเดินราษฎร บ้านเมืองท่าน ห่อเข้าประดับดินไปหาปู่ตายาย ลูกเต้าหลานเหลน อันถึงแก่อนิจกรรมไปสุปรโลกทั่วทุกแห่งแล้ว ให้เจ้านายเสนาข้าราชการ หัวบ้านเมืองสิบฮ้อยน้อยใหญ่ ลงมาถือน้ำพิพัฒน์สัตยานุสตัตย์ อีกเพื่อ

หนึ่ง แล้วช่วงเฮือฉลองอุสุภคราช ปากดงและปากคาน กับพระยานาค 15 ตระกูล อันฮักษาบ้านเมืองจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข เข้ากำไ้่นาบริบูรณ์

10) เป็นท้าวพระยาคนถึงเดือนสิบเพ็ง ให้ปาวราชฎรให้ทานสลากภัต หยาดน้ำอุทิศ ไปหา เทพยดาอาฮักษ์เมืองอันฮักพระพุทศาศนากับทั้งพ่อแม่เผ่าพงศ์ วงศาปห่งตนเทอญ

11) เป็นท้าวพระยา ถึงเดือน 11 เพ็ง ให้ฉลองพุทศากิเชก พระธาตุจอมศรีทุกๆ ปี อย่าขาดด้วยความเป็นศรีบ้านศรีเมือง แล้วให้ไปไหว้พระภิกษุสงฆ์เจ้ามาชิดสิม (ผูกพัทธสีมา) ในสนาม แล้วให้สังฆเจ้าปวารณาในที่นั้น คั้นแล้วกิจสงฆ์ให้สุตรถอนสิมนั้นเสีย บ้านเมืองจึงวุฒิจำเรญ เสนาอามาตย์จึงจักเป็นสามัคคี พร้อมเพียงกันจักราชการบ้านเมือง จึงบ่อขัดข้องแก่กันและกัน คั้นถึงแสมค้ำหนึ่ง ให้ปาวเดินราชฎรไหลเฮือไฟ บูชาพระยานาค 15 ตระกูล บ้านเมืองจึงจักอยู่สุขเกษมเต็มครองแล

12) เป็นท้าวพระยาคนถึงเดือน 12 ขึ้นค่ำหนึ่งให้เดินข้าวบ้านหัวเมือง สิบย้อยน้อยใหญ่ ในขอบเขตขัติสีมาเข้ามาโฮบพระนครหลวงพระบาง เป็นต้นว่า ข้าลาว ชาวดงดอย เพื่อแห่พระบาทสมเด็จพระเจ้ามหาชีวิต ไปลงพ่วน (ค่วง) ช่วงเฮือ แล้วนมัสการพระธาตุศรีธรรมโคกราชคือ เดือนสิบถึงขึ้น 3 ค่ำถือน้ำ ขึ้นสี่ค่ำ 13 ค่ำช่วงเฮือ ฉลองอุสุภนาคราช วัดหลวง ให้เพี้ยวัด มีเฮือวัดละล้า อัครมหาเสนาบดี ตั้งแต่เมืองแสนเมืองจันทร์ ลงไปถึง ศรีสะเกษเมืองแกนาได้นาเหนือ ให้ตั้งเป็นผาม ทุกตำแหน่งเป็นเทศการบุญ ช่วงเฮือฉลองพระยานาค 15 ตระกูล และพระเสื่อเมือง ทรงเมือง อาฮักษ์เมือง และมีเครื่องกียาบูชา เป็นต้นว่า โภชนะอาหาร ดอกไม้ธูปเทียน ส่วยไปหาเทพยดา ทั้งทางน้ำและทางบก จังจักอวยพรแก่บ้านเมือง อยู่เย็นเป็นสุข และเดือนสิบสองเพ็ง เสนาอามาตย์ และเจ้าราชคณะสงฆ์ ราชฎรพร้อมกันแห่ พระบาทสมเด็จพระเจ้ามหาชีวิตและเจ้าย่าชม่อมทั้งห้าพระองค์ ไปนมัสการพระธาตุศรีธรรมโคกราชพร้อมทั้งเครื่องบูชา มีต้นเทียนและดอกไม้ บั้งไปดอกไปทางกะทูนยว่าย กองปิด กองยาว ฮูปหุ่นละคอนลิงโชนและเครื่องหลั่นมหรสพต่างๆ ไปหลั่นอยู่ที่เดินหน้าพระลานพระธาตุถ้วน 3 วัน 3 คืนแล้ว จึงเสด็จคือมาเทอญ เพื่อให้เป็นที่ชื่นชมยินดีซึ่งกันและกัน ข้าลาวชาวดอยทั้งหลาย ก็จัดได้เป็นกันและกัน และจักได้เว้าลมกัน เป็นมิตรสหายแก่กันและกัน จังจักเป็นเกียรติยศฤชา ผากดแก่หัวบ้านหัวเมืองน้อยใหญ่อันอยู่ใกล้เคียงนั้นชะแล

13) เป็นท้าวพระยา ให้แต่งแปงทานทุกอย่าง เป็นต้นว่า ถวายผ้ากฐิน และบวชพระหุดเจ้าตั้งมะไลไซมหาชาติ อักษาศิล 5 ศิล 8 เป็นนิจกาล ทุกวัดอุโบสถ และมีหัวใจอันเต็มไปด้วยพรหมวิหารทั้ง 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เฮือเพื่อเผื่อแผ่ แก่เสนาอามาตย์ราชฎรช้าน้อยใหญ่ในขอบเขตขัติสีมา อย่ามีใจอันกระด้างกระเดื่อง เคืองไปด้วยพาล เป็นด่าว่าหลั่นปาล่าเนื้อ จุงเลี้ยงนักปราชญ์ผู้อาจให้แล้วยังกิจการเอาไว้ และให้มีเสมาอามาตย์ผู้ฉลาดหาญกล้า

กับทั้งสมณชีพราหมณ์ ผู้มีศิลปะวิบุลย์ และความอยู่ลี้วสอน ทายก อุบาสก อุบาสิกา ทั้งหลาย เทอญ และให้ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม สิบประการบ้านเมืองจึง จะอุดมจำเจริญ แล

14) เป็นท้าวพรายา ให้สมบัติ อันประเสริฐ 14 ประการคือ หูเมือง ตาเมือง แก่นเมือง ประตูเมือง ฮากเมือง เหง้าเมือง ซื่อเมือง ฝาเมือง แปะเมือง เขตเมือง สติเมือง ใจเมือง ค่าเมือง และ เมฆเมือง

หูเมือง	ได้แก่	ราชทูตผู้ฉลาดอาจนำเข้าออกต่างประเทศ
ตาเมือง	ได้แก่	ทางหนังสือ ผู้ฉลาดอาจสอนอักษรบาลี
แก่นเมือง	ได้แก่	พระสังฆเจ้า ฉลาดทรงธรรม ทรงวินัย
ประตูเมือง	ได้แก่	เครื่องศาสตอาวุธทั้งหลายต่างๆ สะสมไว้
ฮากเมือง	ได้แก่	โหราศาสตร์ อาจรู้เหตุฮ้ายและดี
เหง้าเมือง	ได้แก่	เสนาผู้เฒ่าแก่ กล้าหาญมั่นคง
ซื่อเมือง	ได้แก่	กวนบ้านและตาแสงราษฎรผู้ซื่อสัตย์
ฝาเมือง	ได้แก่	ทแกล้วทหาร ผู้สามารถอาจทำยุทธกรรมกับข้าศึกชนะได้
แปะเมือง	ได้แก่	ท้าวพระยาองค์ ประกอบด้วย ศิลธรรมอันดีล้วน
เขตเมือง	ได้แก่	เสนาอำมาตย์ ผู้ฉลาดรู้เขตบ้านดินเมือง ว่าที่นั่นดีหรือบ่อ มีคุณหรือโทษ
สติเมือง	ได้แก่	เศรษฐีและพ่อค้าผู้มั่งมีเป็นดี ฯลฯ
ใจเมือง	ได้แก่	หมอยาผู้วิเศษ รู้พยาธิใช้ยาถึก ฯลฯ
ค่าเมือง	ได้แก่	ภาคพื้นภูมิประเทศ และพลเมือง ฯลฯ
เมฆเมือง	ได้แก่	เทพยดาอาฮักทั้งหลายเซ็ดบ้านเมือง

ดั่งมีคำบรรยายไว้เป็นกลอนดังนี้

หูเมืองนั้น ได้แก่ทูตผู้คนดีผู้ฉลาด อาจนำความนอกพุ้นมาเข้าสู่เมือง ตาเมืองนั้น ได้แก่ นายหนังสือว่าคนดีผู้ฉลาด สามารถสั่งสอนให้บาลีก้อมคู่ชูแนว สองหมู่แถวพันธุ เรืองวงศ์วานน้อยใหญ่ อันแก่นเมือง ได้แก่สังฆเจ้าผู้ทรงธรรมวินัยสุตร นี้ล้เป็นแก่นเมืองบ้านแห่เฮา ประตูเมือง ได้แก่ปิ่นหรือหน้าลาหลายจ้าวหอก เครื่องอาวุธทุกชั้น ในหั้นแม่นประตู ที่พวกเสนาชำนาญตรีศึกษาอยู่ ฮากเมืองนั้น ได้แก่โหราเจ้าหมอโหรผู้ฉลาด รู้เหตุดีและฮ้ายลึมาเข้าสู่เมือง เหง้าเมืองนั้น ได้แก่เสนาผู้หาญเฒ่าแก่เป็นผู้คงเที่ยงหมั้น บผันปลิ้นเปลี่ยนแปร อันซื่อเมือง ได้แก่ตากวนบ้าน ตาแสงผู้ซื่อสัตย์ซื่อราษฎรก็หากสุขอยู่ด้วยดอมเจ้าคู่ชูกัน ฝาเมืองนั้น ได้พลาหายกล้า โยธาแกล้วแก่ง กับทหารผู้กล้าหาญอาจฟันข้าหมูเขากับข้าศึกเสิเข้ามายาดชิงเมือง แปะเมืองนั้น ได้คุณพระยาเจ้า ผู้ทรงธรรมทศราช เป็นผู้อาจเก่งกล้าผญาล้ำสิ้นคนผู้ตั้งในธรรมพร้อมและศีลธรรมสัตย์ซื่อ เป็นผู้ดียิ่งล้ำพลเข้าอยู่เกษม เขตเมืองนั้น ได้เสนาชำนาญตรีผู้อำมาตย์ ผู้ฉลาดอาจรู้เขตบ้านและ

เขตเมือง บ่อนน้ำดีหรืออ้ายมีคุณหรือบ่ นี้จะเป็นเขตบ้านเมืองแท้อย่างดี สติเมือง ได้แก่ เศรษฐีเจ้า ผู้เป็นดีมีมั่งและผู้ตั้งตลาดซื้อค้า หาซื้อขายของ ผู้ที่ทำดีต้องครองราชธรรมนิยม บ่แม่นแนวใจโรหลอกหลอนลวงต้ม นี้ละเจ้าสติเมืองเกินมันแม่น อันใจเมือง ได้แก่แพทย์ผู้ผู้ยาแก้ด้วยกัน นี้ละเป็นใจแท้เมืองคนเจริญยิ่ง อีกคำเมือง ได้แก่ภูมิภาคพื้น ดินฟ้าค่าแพงภูมิประเทศบ่อนแล้ง หรือชุมดิงงาม อีกทั้งพลเมืองก็ตั้งเดียวกันแท้ ผู้ลืทำคุณให้เมืองตนเจริญเด่น และดินฟ้าหมูน้นสำคัญแท้กว่าเขา นี้ละสินำผล เข้ามาหลายอย่าง ของต่างๆ มากไม่ ก็มีด้วยแผ่นดิน เมฆเมือง นั้น ได้แก่ เทพยดาเจ้า มเหสักข์ตนอาจ อาอักรยาอยู่เฝ้าแถวนั้นเขตเมือง นี้กะดีเหลือล้นอักรยาคนสุขยั้งนี้ กะเป็นมิ่งบ้านเมืองแท้อย่างดี มันหากเหมิด ท่อนี้ครองราชราชา

2. คองสิบสี่สำหรับพระสังฆเจ้า

- 1) ให้พระสังฆเจ้าสูตรเฮียน ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอละอักรยาศีล 227 อย่าให้ขาด
- 2) ให้บัวละบัตกุฎีวิหาร บัดตาดกวาดอยู่ อย่าให้วัดเศร้าหมอง
- 3) ให้ปฏิบัติจัดทำ ไปตามศรัทธา ชาวบ้านนิมนต์มีการทำบุญให้ทาน บวช หด เป็นต้น
- 4) เถิงเดือนแปด ให้เข้าวัสสา ตลอดสามเดือนจนถึงเดือนสิบเอ็ดแถมค้ำหนึ่ง แต่เดือนสิบเอ็ดแถมค้ำหนึ่งไปหาเดือนสิบสองเพ็ง ให้ฮับผ้ากฐิน อักรยาของผ้าถึงสี่เดือน
- 5) ออกวัสสาแล้ว ฤดูเหมันตะ (ฤดูหนาว) ภิกรุสังฆเจ้าเข้าปริวาสกรรม ฯลฯ
- 6) ให้เที่ยวไปบิณฑบาต ตรมบ้านน้อยบ้านใหญ่ อย่าให้ขาด
- 7) ให้สูตร ภาวนา ทุกคืน วัน อย่าขาด ฯลฯ
- 8) เถิงวันศีลดับ ศีลเพ็ง ให้ประชุมกันทำอุโบสถ สังฆกรรม อย่าขาด
- 9) เถิงเทศกาลปีใหม่ ทายกไหว้ซิวอ หน้ำน้ำไปสรง พระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์
- 10) สังกาล ปีใหม่ พระเจ้ามหาชีวิต ไหว้พระ ให้สรงพระพุทธรูป และบาลีพระสังฆเจ้า
- 11) ศรัทธาชาวบ้านนิมนต์สิงโต อันบผิดคองวินัย ก็ให้ปฏิบัติตาม
- 12) เป็นสมณะให้พร้อมกันสร้างวัดวาอาฮาม พระธาตุเจดีย์
- 13) ให้ฮับทานของทายก คือ สังฆภัต สาลกภัต เป็นต้น
- 14) พระเจ้ามหาชีวิต เสนาข้าราชการ มีศรัทธานิมนต์มาประชุมกัน ในสิมแห่งใด แห่งหนึ่ง ในวันเดือนสิบเอ็ดเพ็ง เป็นกาละอันใหญ่ อย่าให้ขาดขึ้น

3. คองสิบสี่สำหรับคนทั่วไป

- 1) เมื่อเข้ากล้าหมากเป็นสวง เป็นหมากแล้ว อย่าฟ้าวกินก่อน ให้เอาทำบุญให้ทานแก่ผู้มีศีลกินก่อนแล้วจึงกินกายลุน

- 2) อย่าโลภง่าย อย่าอ่อย อย่าจ่ายเงินแดง แบ่งเงินกว้าง และอย่ากล่าวคำหยาบช้ำก้ำ
แข็งต่อกัน
- 3) ให้พร้อมทั้งเห็ดฮั้วต้าย และกำแพงอ้อมวัดวาอาฮาม และบ้านเฮือนแห่งตนแล้ว ปลูก
หอบุชา ไร่สีแจบ้านและเฮือน
- 4) เมื่อจักขึ้นเฮือนนั้น ให้ส่วนล้างตีน เสียก่อนจึงขึ้น
- 5) เมื่อถึงวันศีล 7 คำ 8 คำ 14 คำ 15 คำ ให้สมมา (ขอขมา) ก้อนเล่า แม่สีไฟ หัวคันไถ
และประตู ที่ตนอาศัยอยู่คำคืน
- 6) เมื่อจักนอนให้เอาน้ำส่วยล้างตีนก่อนแล้วจึงนอน
- 7) ถึงวันศีลให้เอาดอกไม้ธูปเทียนสมมา (ขอขมา) ผัวแห่งตน และถึงวันอุโบสถให้แต่ง
ดอกไม้ ธูปเทียนไปเคนพระสังฆเจ้า
- 8) ถึงวันศีลดับ ศีลเพ็งมานั้น ให้นิมนต์พระสังฆเจ้ามาสูตรมุงคุณเฮือน และทำบุญใส่
บาตรถวายทาน
- 9) เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาตนั้น อย่าให้เพิ่นคองถ้ำและเวลาไปใส่บาตรก็อย่าชุนบาตร
และยามใส่บาตรนั้น อย่าใส่เกิบ กังฮ่ม ผ้าปกหัว อุ่มหลาน หรือถือเครื่องศาสตราอาวุธ
- 10) เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรม ขำสะเบื่องตันแล้วให้แต่งขันดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่อง
อัฐบริวารไปถวายทาน
- 11) เมื่อเห็นพระภิกษุสังฆเจ้ากายมา ให้นั่งลงยอมมือไหว้ก่อน แล้วจึงค่อยจาะระจา
- 12) อย่าเหยียบย่ำเงา เจ้าพระภิกษุตอนที่ศีลบริสุทธิ
- 13) อย่างเอาอาหารเงื่อนตนกินแล้ว ไปทานให้แก่พระสังฆเจ้า และเอาไว้ให้ผัวกิน จะ
กลายเป็นบาปได้อันใดในชาติหน้า ก็มีแต่แนวบ่ดี
- 14) อย่าเสพเมถุน กามคุณ ในวันศีล วันเข้าวัสสา ออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ ถ้าดี้อ
เห็ดได้ลูกได้หลานมา จะบอกยากสอนยาก

คองสิบสี่ : บทบัญญัติ⁴

คองสิบสี่ เป็นระเบียบปฏิบัติ หรือบทบัญญัติหรือเจ้าเมืองที่ต้องประพุดติ หรือปาว ประกาศให้ชาวบ้านชาวเมืองร่วมกิจประเพณีอันมีปรากฏอยู่ในฮิตสอบสอง (คือจาริตในรอบ 12 เดือน) นอกจากนี้ยังเป็นบทบัญญัติให้ผู้ปกครอง ประพุดติปฏิบัติหลายกรณี เพื่อบ้านเมืองจะสงบสุขโดยมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง

ต้นฉบับ คองสิบสี่นี้พบน้อยมาก ที่พบในภาคอีสานนั้นก็มักจะมีเนื้อความขาดหลายตอน หรือเป็นต้นฉบับที่จัดบันทึกสั้นๆ ในหนังสือก้อม อีกประการหนึ่งเรื่องนั้นจะมีลักษณะบันทึกช่วยจำ จึงมีเนื้อหาไม่ครบถ้วนบริบูรณ์

ข้อมูลที่ใช้เป็นหลักในการเรียบเรียงนี้ เป็นต้นฉบับของ กะซวงทัมมะกาน (ลาว) พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2495 จากคำนำกล่าวว่า เรียบเรียงจากต้นฉบับโบราณในหอสมุดเวียงจันทน์ เล่มที่ 227 และหนังสือพระราชทำเนียบลาวล้านช้างหลวงพระบาง รวบรวมโดย ทองพูน สิงจักร เมือง พ.ศ.2479

เนื้อความในต้นฉบับกล่าวถึง ฮิตสอบสอง และคองสิบสี่ แต่ในฮิตสอบสองนั้นผู้รู้จำนวน มากได้กล่าวไว้แล้ว ส่วนที่กล่าวถึงคองสิบสี่ ฉบับที่พบในภาคอีสานนั้น กระทั่งก่อนกระแท่นกล่าวไม่ ลงรอยกัน ในที่นี้จึงอยากจะกล่าวถึง คองสิบสี่ที่ใช้ในสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ใน อดีต ที่เจ้านายได้ใช้ โดยสาระทั่วไปแล้วเป็นกิจ ของเจ้าเมืองต้องปฏิบัติ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ ไพร่ บ้านไทยเมือง ซึ่งราชประเพณีในคองสิบสี่นั้น ได้นำมาใช้ในหัวเมือง ใหญ่ๆในภาคอีสานด้วย นั่นคือ จะใช้ในวัดสำคัญของบ้านเมืองนั้นในการประกอบพิธีกรรม

คองสิบสี่ แบ่งเนื้อหาเป็น 2 ตอน คือตอนที่เป็บบทบัญญัติสำหรับไพร่บ้านไทยเมือง ในต้น ฉบับเรียกว่า "คองขรวาส" ซึ่งมี 14 ประการ และพระราชธรรมเนียบของเจ้าเมือง 14 ประการเช่น เดียวกัน

1. คองสิบสี่ของชาวบ้าน คือวัตรปฏิบัติของชาวบ้าน ดังนี้

1) เมื่อพืชโภชน์ ข้าวกล้า หมากไม้ เป็นรวงเป็นหมากมาแล้ว อย่าฟ้าวกินก่อน ให้เอาทำ บุญ ให้ทานแก่ท่านผู้มีศีลกินก่อนแล้วตนจึงกินเมืองภายหลัง

⁴ ต้นฉบับของ กะซวงทัมมะกาน (ลาว) พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2495 เรียบเรียงจากต้นฉบับโบราณในหอสมุดเวียงจันทน์ เลขที่ 227 และหนังสือ พระราชทำเนียบลาว ล้านช้างหลวงพระบาง รวบรวมโดย ทองพูน สิงจักร เมื่อ พ.ศ. 2479 ใน รัชช ปุณโณทก. (2542) คองสิบสี่ "สารานุกรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. (กรุงเทพฯ : สยามแพรซแมเนจเม้นท์), หน้า 645-649.

2) อย่าโลภถ่ายตางต่ายอย อย่าจ่ายเงินแดงแปลงเงินคว้าง และอย่ากล่าวคำหยาบเข้า กล้าแข็งต่อกัน

3) ให้พร้อมกัยเฮ็ดรั้วต่าย และกำแพงล้อมวัดวาอาราม และบ้านเรือนแห่งตนแล้ว ปลูกหู บูชาเทวดาไว้ในสี่แจบ้านแลเรือน

4) เมื่อจักขึ้นเรือนนั้นให้ส่วนตีนเสียก่อนแล้วจึงขึ้น

5) เมื่อถึงวันศีล 7 ค่ำ 8 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ ให้สมมาก่อนเส้า แมคไฟ และแม่บันได ปักตุ ที่ ตนได้อาศัยทุกค้ำเข้าวันคืน

6) เมื่อจักเข้าอนนั้น ให้เอาน้ำส่วยตีนผัวก่อนแล้วจึงนอน

7) ถึงวันศีลให้เอาดอกไม้ธูปเทียนสมมาผัวแห่งตน และพ่อแม่แก่ลุงตาของตน และถึงวัน อุโบสถ พระสงฆ์เจ้าเอาอุโบสถให้แต่งขันดอกไม้ ธูปเทียนไปเคนสังฆเจ้า

8) ถึงวันศีลดับศีลเพ็งนั้น ให้นิมนต์พระสงฆ์เจ้าเข้ามาสูดมุงคูลเรือน แล้วทำบุญใส่บาตร ถวายทาน

9) เมื่อภิกษุมาบิณฑบาตนั้น อย่าให้เพิ่นคอยท่าเวลาใส่บาตรก็อย่าให้ชุนบาตร ชุนภิกษุ สามเณร และยามใส่บาตรนั้นก็อย่าได้ใส่เกิบ กังร่ม เอาผ้าปกหัว อุ่มหลานถือเครื่องศีลตราวุธและ ใส่เสื้อ

10) เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรม ขำระเนื้อตนนั้น ให้มีขันดอกไม้ธูปเทียน และเครื่อง อัฐบริวารไปถวายท่าน

11) เมื่อเห็นพระภิกษุเจ้ากายมา ให้นั่งลงยกมือไหว้ก่อนแล้วจึงค่อยเจรจา

12) อย่าเหยียบย่ำเงา เจ้าภิกษุสามเณรตนมีศีลบริสุทธินั้น

13) อย่าเอาอาหารเงื่อนอันตนกินแล้วไปทานให้แก่พระสงฆ์เจ้า และเอาไว้ทำให้ผัวกิน

14) อย่าเสพกามคุณในวันศีล วันเข้าวัสสา ออกพรรษา และมหาสงกรานต์

2. คองสืบสี่สำหรับเจ้าเมือง (พระราชธรรมนิยมพระมหากษัตริย์)

1) เป็นท้าวพระยาจัดแต่งตั้งแปงชื่อนามกรเสนาอำมาตย์ราชมนตรี ให้พิจารณาสืบหาผู้ ชื่อ ผู้คิดผู้ร้ายผู้ตี ผู้ช่างแกล้งแปลงลั้น นักสับส่อถ้อยคำอันหนักอันเบา อันน้อยอันใหญ่ให้ (เก็บ) ไว้ ในใจ หั้นก่อน สมที่ฟังจึงฟัง บัสมที่ฟังอย่าฟัง สมตั้งชื่อให้เพียงใด จึงตั้งเพียงนั้น ให้แต่งตั้งผู้สุจริต มั่นเที่ยง ผู้รู้จักราชการบ้านเมืองมาแต่ก่อน บัชมเหงไพร่บ้านไทยเมืองให้หายใจเข้าออกได้ จึงตั้ง ให้เป็นเสนาอำมาตย์

2) เป็นท้าวพระยาให้เสนามุนตรีเป็นสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ให้หมั่นประชุมกันบให้ขาด อันหนึ่งสิ่งใด จักให้อาณัติข้าศึกเกรงขาม และให้เขาอยู่ในเงื้อมมือแห่งเจ้า ตนด้วยยุทธกรรม

ปัญญา ให้บ้านเมืองกำนกงรุ่งเรืองเป็นที่กว้างขวาง ให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอยู่เย็นเป็นสุข อยากดขี่ ช่มเหงเทิน

3) เป็นท้าวพระยาถึงวันสังฆานตปีใหม่ถ่ายสังกาสมาสเกณฑ์ ให้เชิญพระแก้ว พระบาง พระพุทธรูป สรงน้ำอบน้ำหอมไว้ในสะพัง ลักการะด้วยดอกไม้ธูปเทียน พิธีกรรมจำศีล คบงัน 7 วัน ทุกๆ วัด ให้เป็นการชมชื่นยินดีเชิงพระพุทธศาสนา ตบเจดีย์ทราย บูชาเทพยดาทั้งหลายทางน้ำ ทางบกบ้านเมืองจึงอุดมชุ่มเย็น น้ำฟ้าสายฝน ข้าวไร่ข้าวนาบริบูรณ์

4) เป็นท้าวพระยา วันสังฆานตพิทักให้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์แห่น้ำฝាយได้เมื่อฝายเหนือ วันสังฆานตพิทักให้วัดฝายเหนือมาวัดฝายใต้ เทวดาหลง ไปยามหัวเมืองท้ายเมืองทุกๆ ฤดูปีบ้านเมืองจึงอุดมจำเริญ ให้ราษฎรอาบน้ำอบน้ำหอมสดสรงพระภิกษุสงฆ์บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข ให้ราษฎรแต่งหม้อบังเคนภิกษุสงฆ์ เพื่อกังบังโพยภัยอันตรายแก่ราษฎรทั่วไป

5) เป็นท้าวพระยา วันสังฆานตปีใหม่ ให้เสนาอำมาตย์ราชมนตรี พระยา เพี้ยท้าว ชุน หัวบ้านหัวเมือง ตำหวาด อาสา มหาเล็ก ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายราชบาตีเพี้ยกะชกมุงคูล ถวายพรหมากหมั้นหมากยี่น ปุโรหิตอาจารย์ถวายพรให้มีอายุ วัฒนโณ สุขัง พลัง แก่องค์พระมหากษัตริย์ เจ้าชีวิต แล้วเอาน้ำมหาพุทธาภิเษก อันพระรัศมีไปสถาปนาไว้ ในถ้ำนากแอน ถ้ำนางอัน อันชื่อว่า น้ำเที่ยงนั้น แห่มาสรงพระพุทธรูปวัดหลวงในเมืองทุกวัด แล้วเมืองสรงพระพุทธรูปถ้ำดิงทวารวดี ที่ปากน้ำอุประตุเมืองฝายเหนือ แล้วจึงนิมนต์พระภิกษุสงฆ์นำมาบาตรีพระพุทธรูปในพระราชวัง ตามธรรมเนียม จึงเป็นการใครพยำแยง พระสงฆ์เจ้าถึกต้อง ตามพระอรธกถาจารย์ กล่าวไว้ นั้นแล

6) เป็นท้าวพระยาในวันสังฆานตเป็นวันเสี่ยงฤดูเก่า ปีใหม่จักมาถึง ให้เจ้านายเสนาข้าราชการมนตรีผู้มีนามยศ และเพี้ยหัวหลังหัวพัน หัวบ้านหัวเมือง สิบเอ็ดร้อยน้อยใหญ่ เชิงเป็นข้าขอบ ขันขมิ้นมาทุกตำบล พร้อมกันเข้ามาถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานุสัยต่อพระพักตร์ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์เจ้า ให้เป็นการซื้อสัตย์ต่อแผ่นดินป้องกันไม่ให้กบฏคดร้ายต่อแผ่นดิน

7) เป็นท้าวพระยาครั้นถึงฤดูเดือน 7 ให้เลี้ยงเทพรักษ มเหล็กหลักเมือง หูเมือง ตาเมือง เสือเมือง ทรงเมือง ตามคองสิบสี่แล้ว ให้เชิญเทพรักษ มเหล็กให้เข้ามาชำระบ้านเมืองป้องกันอันตราย ตามโบราณราชประเพณีสั่งไว้ว่า เมืองขวา บัมีธรรมเป็นที่คุ้มครองได้ เอาไสยศาสตร์คือผีเมืองคุ้มครองจึงมีฤทธิ์ อันนี้สืบมา เพื่อบให้เกิดอันตรายโพยภัยด้วยผีสงคางแดง

8) เป็นท้าวพระยาถึงเดือน 8 ให้ตั้งสูตรชำระเมือง สิบชะตาเมือง บูชาเทวดาอารักษ์ทั้ง 8 ทิศ บูชาพระรัศมี สองพี่น้อง พระยานาค 15 ตระกูล สูดถึง 3 วัน 7 วันแล้วให้สูตรรอบเมือง ยิงปืน หว่านหินแร่ และทรายเพื่อให้หายพยาธิ โรคภัยโพยภัยอันตราย ให้อยู่เย็นเป็นสุข แก่บ้านแก่เมืองทุกประการ

9) เป็นท้าวพระยาครั้งถึงเดือน 9 ดับให้ป่าวเดินราษฎรบ้านเมือง ทานห่อข้าวประดับดิน ไปหาปู่ย่าตายาย ลูกเต้าหลานเหลน อันนิจกรรมไปสู่ปรโลกทั่วทุกแห่ง แล้วให้เจ้านาย เสนาข้าราชการ หัวบ้านหัวเมือง สิบร้อยน้อยใหญ่ ลงมาถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานุสติ์อีกเพื่อหนึ่ง แล้วส่งเรือ สล่องอุสุณาคปากดง ปากคาน กับพระยานาค 15 ตระกูล อันรักษาบ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข ชาว กล้าไร่นาบริบูรณ์

10) เป็นท้าวพระยาครั้งถึงเดือนสิบเพ็ง ให้ป่าวราษฎร ให้ทานข้าวสลาภกัต หยาดน้ำอุทิศ ไปหาเทวดาอารักษ์หลักเมือง อันรักษาพระพุทธศาสนา ทั้งพ่อแม่เผ่าพงศ์วงศ์ แห่งตนเทิน จึงจัก คำคุณรุ่งเรืองแล

11) เป็นท้าวพระยาถึงเดือน 11 เพ็ง ให้สล่องพุทธาภิเษก พระธาตุจุมสมี่ทุกปี อย่างขาด ด้วยเป็นศรีบ้านศรีเมือง แล้วให้ไหว้พระภิกษุสงฆ์เจ้ามาขอตมในสนามหลวง ให้สังฆเจ้าปวารณา ในที่นั้น ครั้นแล้วก็จสงฆ์ให้สุดถอนตมนั้นเสีย บ้านเมืองจึงอยู่อุคฉำเจริญ เสนาอำมาตย์ จึงจักเป็น สามีค้ำพร้อมเพรียงกันจัดราชการบ้านเมืองจึงบ้ชัดช้องแก่กันและกัน ครั้นถึงแสมคำหนึ่ง ให้ป่าว เดินราษฎรไหลเรือไฟ บูชาพระยานาค 15 ตระกูล บ้านเมืองจะอยู่สุขเกษมเต็มคอง

12) เป็นท้าวพระยาครั้งถึงเดือน 12 ขึ้นคำหนึ่งให้เดิน หัวบ้าน หัวเมือง สิบร้อย น้อยใหญ่ ในขอบขันตสึมา เข้ามาไฮมนครหลวงพระบาง เป็นต้นว่า ซ้าลาว ชาวคอย เพื่อแห่พระบาทสมเด็จพระเจ้ามหาชีวิต ไปปลงส่งเรือ นมัสการพระธาตุศรีธรรมมาโคกราช เดือน 12 ขึ้น 3 คำถือน้ำ ขึ้น 13 คำ ส่งเรือสล่องอุสุณาค วัดหลวงให้เพี้ยวัดมีเรือวัดละล้า อัครมหาเสนาบดีตั้งแต่เมืองแสนเมือง จันทรลงไปศรีนครุต เวียงแกลงาได้ นาเหนือให้ตั้งเป็นผามทุกตำแหน่ง เป็นเทศการบุญ ส่งเรือสล องพระยานาค 15 ตระกูล และอารักษ์หลักเมือง เทพยดาทางน้ำทางบก เดือนสิบสองเพ็งเสนา อำมาตย์ และสังฆเจ้าพร้อมราษฎร แห่พระเจ้ามหาชีวิต และเจ้าย่าข่มอมทั้ง 5 ไปนมัสการพระ ธาตุศรีธรรมมาโคกราช พร้อมทั้งเครื่องบูชา มีต้นเทียน ดอกไม้ บั้งไฟดอก บั้งไฟหาง กองปิด กอง ดาว รูปหุ่นละคร สิงโชน และเครื่องมหรสพต่างๆ ไปหลันอยู่พลาน เดินหน้าพระธาตุถ้วน 3 วัน 3 คืน แล้ว จึงเสด็จกลับคือ เพื่อให้เป็นที่ข่มขึ้นยินดีซึ่งกันและกัน ซ้าลาวชาวคอยทั้งหลาย ก็จักได้ เห็นกันและกัน และจักได้ไว้โลมกันเป็นมิตรสหาย จึงจักเป็นเกียรติยศลือชาผากดแก่หัวบ้านน้อย เมืองใหญ่ อันอยู่ใกล้เคียงนั้นชะแล

13) เป็นท้าวพระยา ให้แต่งแปงการทานทุกอย่าง เป็นต้นว่า ถวายผ้ากฐิน และบวชพระรอด เจ้า ตั้งมาลัยไขมหาชาติ รักษาศีล 5 ศีล 8 เป็นนิจกาลทุกวัดอุโบสถ และมีหัวใจอันเต็มไปด้วย พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เผื่อแผ่แก่เสนาอำมาตย์ราษฎร ซ้าไพร่ในขอบเขต ขันตสึมา อย่างมีใจอันกระด้างไปด้วยพาล เป็นต้น ไล่เนื้อ เที้ยวหาหลันสาว เอาลูกสกุลมาเป็นเมีย จงเลี้ยงนักราชญาอาจให้แล้วยังกิจการมาได้ และให้มีเสมาอำมาตย์ผู้สลาดกล้าหาญ กับทั้งสมณ

ซีพราหมณ์ ผู้ดีมีศิลปบริสุทธิ์ และความรู้ และให้ประกอบด้วยราชธรรมสิบประการ บ้านเมืองจึงวุฒิจำเจริญแล

14) เป็นท้าวพระยาให้มีสมบัติอันประเสริฐ 14 ประการคือ หูเมือง ตาเมือง แก่นเมือง ประตุมือง รากเมือง เหง้าเมือง ซื่อเมือง ฝาเมือง แปะเมือง เขตเมือง สติเมือง ใจเมือง ค่าเมือง เมฆเมือง

1. หูเมือง	ได้แก่	ราชทูตผู้ฉลาด อาจนำคำเข้าออกต่างประเทศ
2. ตาเมือง	ได้แก่	นายหนังสือผู้ฉลาด อาจสอนอักษรบาลี
3. แก่นเมือง	ได้แก่	พระสังฆะเจ้าผู้ฉลาด รู้พระธรรมวินัย
4. ประตุมือง	ได้แก่	เครื่องคัสตราวุธต่างๆ สะสมไว้
5. รากเมือง	ได้แก่	โหราศาสตร์ อาจรู้เหตุร้ายและดี
6. เหง้าเมือง	ได้แก่	เสนาผู้เฒ่าแก่ กล้าหาญมั่นคง
7. ซื่อเมือง	ได้แก่	กวางบ้าน แลตาแสงราษฎรผู้ซื่อสัตย์
8. ฝาเมือง	ได้แก่	ทหารผู้สามารถ อาจทำยุทธการ เอาชนะข้าศึกได้
9. แปะเมือง	ได้แก่	ท้าวพระยาผู้ประกอบด้วย ศิลธรรมอันดี
10. เขตเมือง	ได้แก่	เสนาอำมาตย์ผู้ฉลาดรู้ เขตบ้านดินเมือง ว่าที่นั่นดีชั่ว
11. สติเมือง	ได้แก่	เศรษฐีพ่อค้า ผู้มั่งมีเป็นดี
12. ใจเมือง	ได้แก่	หมอยาผู้วิเศษ รู้พยาธิที่ใส่ยาดี
13. ค่าเมือง	ได้แก่	ภาคพื้นภูมิประเทศ และพลเมือง
14. เมฆเมือง	ได้แก่	เทพยดา อารักษ์ทั้งหลายเขตบ้านเมือง

ภาคผนวก จ

สรุปณณานาคชาดก

วรรณกรรมชาดกเรื่องสรุปณณานาคชาดก เป็นวรรณกรรมอีสานอีกเรื่องหนึ่งที่กวีผู้แต่งได้ดำเนินเรื่องตามแบบวรรณกรรมชาดก นั่นคือ ในตอนเริ่มเรื่องได้กล่าวว่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติมาเกิดเพื่อใช้ชาติ และในตอนจบได้กล่าวว่ตัวละครตัวใดไปเกิดเป็นพระพุทธรเจ้า พุทธบิดร พุทธมารดา และบริวารอื่น ๆ นอกจากนี้เนื้อเรื่องสรุปณณานาคชาดก ได้กล่าวถึงมนุษย์สมสู่กับงู (งูที่แปลงกายเป็นมนุษย์ได้) ลักษณะดังกล่าวมีเนื้อเรื่องตรงกับนิทานพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ เรื่องงูเกงก่อง

ต้นฉบับ

ต้นฉบับเรื่องสรุปณณานาคชาดก ได้จากวัดหนองซุนหล อำเภอตะการพิษพล จังหวัดอุบลราชธานี จารด้วยอักษร ตัวธรรมจำนวน ๒ ผูก พระอริยานุวัตร เขมจารี ปรีวรรัตนเป็นอักษรไทย พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ ที่อักษรทองการพิมพ์จำนวน ๒๘ หน้า

เนื้อเรื่อง

ที่เมืองเบ็ญจาม มีเศรษฐีอยู่ ๒ ตระกูล คือ รัตนเศรษฐี กับรัชตะเศรษฐี รัตนเศรษฐีมีอาชีพทำเพชรนิลจินดา เครื่องประดับชาย ส่วนรัชตะเศรษฐีมีอาชีพทำเครื่องเงินเครื่องทอง อันได้แก่ สร้อยสังวาลทั้งหลาย ขณะนั้นเป็นเวลาทีพระโพธิสัตว์จะเสด็จลงมาใช้ชาติ จึงได้มาถือกำเนิดในสกุลรัตนเศรษฐี ส่วนนางกัลยาแพงศรีได้ถือกำเนิดในสกุลรัตนเศรษฐี อยู่ต่อมาจนกระทั่งบุตรและธิดาท่านเศรษฐีทั้งสองตระกูลโตเป็นหนุ่มเป็นสาว บิดามารดาของทั้งสองฝ่ายจึงได้จัดพิธีให้บุตรธิดาได้เป็นสามีภรรยาครองคู่กันต่อมา ทั้งนี้เนื่องจากบิดาของทั้งสองฝ่ายเชื่อว่าชายหญิงคู่นี้เป็นบุพเพสันนิวาสกันมาแต่ชาติปางก่อน ต่อมาหลังชากทีท่านเศรษฐีชราภาพและถึงแก่อสัญชีพทั้งสองท่าน บุตรธิดาที่เป็นสามีภรรยาคู่นี้จึงต้องดูแลทรัพย์สินสมบัติสืบต่อมา จนกระทั่งวันหนึ่ง พระโพธิสัตว์ (บุตรชายท่านเศรษฐี) คิดอย่างทำบุญทำทานด้วยการทอดกฐิน เมื่อถึงวันงานได้มีญาติพี่น้องและผู้คนมาร่วมงานมากมาย ในงานนี้ได้มีการทำอาหารคาวหวานเลี้ยงกันอย่างเต็มที่ ดังนั้นวัหลายตัวจึงต้องถูกฆ่าเพื่อทำอาหารมาเลี้ยงแขกเหรื่อทั้งหลาย หนึ่งในจำนวนนี้ได้มีวักระทิงตัวหนึ่งถูกฆ่าไปด้วย วักระทิงตัวนี้เมื่อตายไปแล้วไม่ได้รับส่วนกุศลที่เจ้าภาพอุทิศให้ตนเลย จึงได้ไปเฝ้าขอรอพระโพธิสัตว์อยู่ที่อบายภูมิปรโลกตั้งแต่นั้น

กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ ได้ครอบครองทรัพย์สมบัติเป็นเศรษฐีต่อจากบิดา แต่เนื่องจากเป็นคนใจบุญ สร้างกุศลอยู่เป็นประจำมิได้ขาด อีกทั้งยังรักษาศีลห้าศีลแปดอย่างเคร่งครัดเรื่อยมาจนแก่ชรา และถึงแก่สิ้นชีวิตลง วัวกระทิงที่เฝ้ายืนรอพระโพธิสัตว์อยู่ เมื่อได้พบพระโพธิสัตว์จึงได้กล่าวทบทวนถึงความหลังที่ผ่านมาเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ว่า วัวกระทิงได้ถูกฆ่าเพื่อทำอาหารเลี้ยงผู้คนที่มาจัดงานกฐินในวันนั้น ทำให้วัวกระทิงและพระโพธิสัตว์มีเวรกรรมต่อกัน แม้ว่าตายจากกันไปแล้วก็ยังต้องมาพบกันอีกจนได้ พระโพธิสัตว์ได้ฟังคำกล่าวหาของวัวกระทิง พระองค์จึงปฏิเสธและอธิบายให้ฟังว่าสัตว์ทุกชนิดทุกตัวที่ต้องถึงแก่ชีวิตในวันนั้นได้มีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้แล้ว เมื่อตกลงกันไม่ได้ พระโพธิสัตว์และวัวกระทิงจึงพากันไปพบกับองค์กษัตริย์ราชยังศาลาพันห้อง พระโพธิสัตว์ได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดแก่องค์กษัตริย์ พร้อมทั้งได้ตั้งจิตอธิษฐาน ของให้องค์กษัตริย์ราชเป็นสักขีพยานว่าได้กรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลแก่สัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลายในวันนั้น รวมถึงเจ้ากรรมนายเวร และได้กล่าวอุทิศส่วนกุศลให้แก่วัวกระทิงแล้วถ้าคำกล่าวทั้งหมดเป็นความจริงขอให้บังเกิดมีพวงดอกไม้มาคล้องลงระหว่งเขาทั้งสองข้างของวัวกระทิง และขอให้มีน้ำหอมของดอกไม้ให้ไหลออกมาจากปลายเขาทั้งสองข้าง จับพลันทันใดนั้นก็บังเกิดเป็นไปตามคำอธิษฐานของพระโพธิสัตว์ทุกประการ ดังนั้นองค์กษัตริย์ราชจึงตัดสินใจให้วัวกระทิงและพระโพธิสัตว์แยกย้ายกันไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า และให้สิ้นสุดไม่ต้องจองเวรซึ่งกันและกัน

ท้าวขมภูจิต เป็นพระยานาครองเมืองบาดาล เห็นพระโพธิสัตว์อยู่ที่ศาลาพันห้อง ได้ยินองค์กษัตริย์ราชกล่าวให้ไปเกิดยังเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ จึงเข้ามาเชิญพระโพธิสัตว์ให้ไปเกิดยังเมืองบาดาลเพื่อชดใช้กรรมเก่ายังไม่หมดสิ้น พระโพธิสัตว์จึงไปถือกำเนิดเป็นพระโอรสพระยานาค นามว่า “สุปฺพนานาคกุมาร” เมื่อท้าวสุปฺพนานาคกุมารเจริญวัยเป็นหนุ่มไม่มีสตรีนางใดที่จะมีความเหมาะสมกับท้าวสุปฺพนานาคได้เลย ดังนั้นท้าวสุปฺพนานาคจึงขออนุญาตบิดามารดาเพื่อขึ้นมายังโลกมนุษย์ ยังมีท่านเศรษฐีได้กลับชาติมาเกิดในสกุลรัตนเศรษฐีอีกครั้งหนึ่งในเมือง เบ็ญจานแห่งนี้ ครั้งนี้ท่านรัตนเศรษฐีมีธิดารูปโฉมงามถึง ๓ คน คือ นางภาดา นางมัทธมา และนางปุลณา

เข้าวันหนึ่ง ภรรยาท่านรัตนเศรษฐีนี้ก็อยากรับประทานมะม่วงสุก จึงเอ่ยปากชวนธิดาทั้ง ๓ คน ไปเกิดมะม่วงในสวน ธิดาคนโตคือนางภาดา และธิดาคนรองคือนางมัทธมา ปฏิเสธ ไม่อยากไปเก็บมะม่วงด้วย ดังนั้นภรรยาท่านเศรษฐีจึงต้องไปเก็บมะม่วงกับนางปุลณา ธิดาคนสุดท้ายเพียงลำพังสองคน นางปุลณาได้ถือกระบุงเดินตามมารดาไปยังวนมะม่วง พอไปถึงสวนมะม่วง ภรรยาท่านเศรษฐีได้มองเห็นชายหนุ่มรูปงามยืนอยู่ใต้ต้นไม้ ด้วยความที่มีรูปร่างความผิดกับชายชาวเมืองทั่ว ๆ ไป จนภรรยาท่านเศรษฐีนี้ก็อย่างได้ชายหนุ่มผู้นี้มาเป็นลูกเขยของนาง

นางจึงได้พูดจาขอร้องให้หนุ่มรูปงาม(ท้าวสุปถนนานาค) ขึ้นไปเก็บผลมะม่วงสุกที่อยู่บนต้นให้แก่ นางแล้วนางจะยกธิดาคณเล็กให้เป็นภรรยา ท้าวสุปถนนานาคได้ฟังดังนั้นจึงรีบแปลงร่างเป็นนาค แล้วเลื้อยขึ้นไปเขยักกิ่งมะม่วง ทำให้มะม่วงหล่นลงมากองอยู่โคนต้นอย่างมากมาย นางปถนนาธิดาท่านเศรษฐีได้เก็บมะม่วงใส่กระบุงที่เตรียมมาจนเต็ม แล้วสองคนแม่ลูกแอบกระซิบกันว่า ชายหนุ่มผู้มีแท่งจริงแล้วมหัศจรรย์ แต่เป็นสัตว์เดรัจฉานจะมาสมสู่เคียงคู่กับมนุษย์ได้อย่างไร ภรรยาท่านเศรษฐีจึงชวนลูกสาวรีบหนีกลับบ้านก่อนนาคจะรู้ตัว และได้หนีไปพบแม่ไก่กำลังคุ้ย เชี่ยหาอาหารเลี้ยงลูกไก่อยู่ นั้น จึงสั่งความไว้ว่า ถ้านาคที่อยู่บนต้นไม้ตะโกนถามลงมาว่าพอแล้ว หรือยัง ให้แม่ไก่ตอบว่ายังไม่พอ และถ้านาคถามว่าบ้านท่านเศรษฐีอยู่ที่ไหน ก็ไม่ต้องบอกให้ ทราบเป็นอันขาด เมื่อสั่งเสียแม่ไก่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ภรรยาท่านเศรษฐีและนางปถนนาธิดาเดินทางกลับบ้านอย่างรวดเร็ว เมื่อถึงบ้านจึงได้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ท่านเศรษฐีทราบ เมื่อท้าวสุปถนนานาคไม่พบสองแม่ลูก ก็รู้ว่าสองคนแอบหนีกลับไปแล้ว จึงซักถามและขู่แม่ไก่ว่าถ้าไม่ยอมบอกความจริงจะจับแม่ไก่และลูกไก่กินหมด ในที่สุดแม่ไก่ก็จำต้องบอกทางที่จะไปยังบ้านท่านเศรษฐี ท่านสุปถนนานาคได้รับตามมายังบ้านท่านเศรษฐีในร่างของนาค พร้อมกับเลื้อยขึ้นไปอยู่บนหลังคาเล่าไก่ ท่านเศรษฐี ภรรยา และนางปถนนามองเห็นเป็นชายหนุ่มรูปงาม ส่วนชาวบ้านชาวเมืองของเห็นว่าเป็นนาค ท่านเศรษฐีจึงให้นางปถนนาไปเชิญท้าวสุปถนนานาคเข้าไปในบ้าน พร้อมทั้งจัดอาหารคาวหวานต้อนรับเป็นอย่างดี และยินยอมยกนางปถนนาธิดาคณสุดท้องให้ เป็นคู่ครองกัน ท้าวสุปถนนานาคอยู่กินอันสามมีภรียากับนางปถนนาในเมืองมนุษย์ต่อมาอย่างมีความสุข จนเวลาผ่านไปหลายปี ท้าวสุปถนนานาครู้สึกคิดถึงบิดามารดาเมืองบาดาล ท้าวสุปถนนานาคจึงขออนุญาตท่านเศรษฐีพานางปถนนาลงไปยังเมืองบาดาล ด้วยทางเมืองบาดาลต่างก็ดี ออกดีใจที่ท้าวสุปถนนา กลับคืนสู่บ้านเมือง จึงได้จัดพิธีสมมา (ขอขมาบิดามารดาที่มีคู่ครองโดยไม่บอกให้ทราบ) พร้อมทั้งจัดทำพิธีบายศรีสู่ขวัญกินดอง (แต่งงาน) ให้แก่ท้าวสุปถนนานาคกับนางปถนนา เพื่อความเป็นสิริมงคล ทั้งสองอยู่เมืองบาดาลได้ครบเจ็ดวันจึงพากันเดินทางกลับมาถึงเมืองมนุษย์ นางภาดาที่สาวคนโตแอบหลงรัก ท้าวสุปถนนานาคน้องเขยอยู่ในใจ ในที่สุดได้ตัดสินใจไปเจรจากับนางปถนนาน้องสาวของตนว่า ถ้าหากว่าท้าวสุปถนนานาคจะเดินทางไปเมืองบาดาลอีก คราวนี้นางจะขอติดตามไปด้วย อยู่ต่อมาท้าวสุปถนนานาคคิดอยากกลับไปเยี่ยมบิดามารดาเมืองบาดาลอีก ครั้งนี้จะไปกราบขอขมาจากท้าวขมภูจิตบิดามารดาเพื่อขออนุญาตแปลงร่างกายเป็นมนุษย์ตลอดไป และจะไม่กลายเป็นนาคอีก ทั้งนี้เพื่อจะได้อาศัยอยู่บนโลกมนุษย์ได้อย่างมีความสุข ดังนั้นในวันรุ่งขึ้นท้าวสุปถนนานาคจึงไปกราบลาท่านเศรษฐี เพื่อที่จะกลับไปเมืองบาดาลอีกครั้งหนึ่ง นางภาดาดีใจมากที่ทราบข่าวนี้ จึงเจรจาทวงสัญญา กับนางปถนนาน้องสาวได้เคยตกลงกันไว้ก่อนหน้านี้อแล้ว ในเรื่องที่นางจะขอไปเที่ยวยังเมืองบาดาลกับท้าวสุปถนนานาค และรับรองว่าจะปรนนิบัติน้องเขยเป็นอย่างดี แล้วนางภาดาจึงได้วางแผนชวน

นางปุดณาไปตักข้าวที่ยุ่งข้าว ในขณะที่นางปุดณากำลังก้มเอากะบุงตักข้าว เปลือกอยู่นั้นเอง นางภาดาเห็นเป็นโอกาสดีจึงเอาน้ำหมากตาวน้ำเกลี้ยงที่เตรียมมาเทรดทางด้านหลังนางปุดณา แล้วนางภาดาวิ่งตามน้องเขยไปยังเมืองบาดาล ส่วนนางปุดณาเมื่อถูกพี่สาวใช้น้ำหมากตาวน้ำเกลี้ยงเทรดดังนั้นด้วยความตกใจนางจึงใช้มือขยี้ตา ทันใดนั้นเองนัยน์ตาของนางปุดณาจึงเกิดพร่ามัวขึ้นมาทันที นอกจากนี้ น้ำหมากตาว และน้ำเกลี้ยงทำให้นางเกิดอาการคันไปทั้งตัว การกระทำของนางภาดาหาได้รอดพ้นจากสายตาของเทวดาไม่ เทวดาจึงแปลงกายมาเป็นหนูหริ่งมาเลียน้ำหมากตาวน้ำเกลี้ยงตามเนื้อตามตัวและนัยน์ตาของนางปุดณาจนหมดไป เมื่อหนูหริ่งเลียจนนางปุดณาหายคันและนัยน์ตาของนางมองเห็นชัดเจนเป็นปกติดีแล้วนางจึงลงมาจากยุ่งข้าวเดินกลับบ้าน ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับท้าวสุปถนนานาค และนางภาดาเกินทางถึงเมืองบาดาล ทำให้บรรดาเหล่าขนาดทั้งหลายที่ทราบข่าวการกบฏมาของท้าวสุปถนนานาคต่างก็ตืออกดีใจมาเยี่ยมเยียนกันมากมาย ในฐานะที่เป็นเจ้าของบ้าน จึงมีการจัดอาหารคาวหวานเลี้ยงต้อนรับกันอย่างสนุกสนานแต่นางภาดาเกิดบันดาลโทสะที่ขนาดตัวหนึ่งบังเอิญมาถูกตัวนางเข้านางจึงใช้ด้ามทัพตีบนหัวขนาดหนุ่มตัวนั้น เป็นเหตุให้ขนาดตัวอื่นในที่นั่งเกิดความไม่พอใจ ต่างพากันสาปแช่งนางภาดาและกล่าวหาว่านางเป็นยักษ์ร้าย ซึ่งไม่เหมือนกับนางปุดณาที่มีแต่ความเรียบร้อย งดงามและใจเย็น

ท้าวสุปถนนานาคได้ขออนุญาตต่อบิดาและมารดาว่า จะขอให้บิดามารดาช่วยจัดพิธีให้ท้าวสุปถนนานาคกลายเป็นมนุษย์ตลอดไปโดยที่ไม่ต้องเป็นนาคอีกต่อไป เนื่องจากท้าวสุปถนนานาคพอใจที่จะเป็นคนและอาศัยอยู่ที่เมื่องมนุษย์ไปจนตลอดชีวิต ฝ่ายบิดาและมารดาของท้าวสุปถนนานาคก็ไม่ขัดใจและเห็นดีด้วยเนื่องจากท้าวสุปถนนานาคก็มีมนุษย์เป็นคู่ครองและก็มีความสุขดี จึงได้สั่งการให้ทำพิธีหว่านน้ำเจ็ดบ่อ เสกคาถาอาคม และสละผมชำระร่างกาย ด้วยพิธีกรรมอันเป็นความเชื่อของชาวบาดาล ตั้งแต่นั้นมาท้าวสุปถนนานาคจึงกลายร่างเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งยังมีรูปร่างงดงามหาที่ติมิได้ จนกระทั่งนางภาดาเกิดหลงรักและอยากได้ท้าวสุปถนนานาคมาเป็นสามี ด้วยความรักความเสนหาที่นางมีต่อท้าวสุปถนนานาคมีมากล้นในหัวใจนางเกินกว่าที่นางจะปิดบังความรู้สึกเช่นนี้ได้ เมื่อท้าวสุปถนนานาคและนางภาดาเกินทางจากเมืองบาดาลมาถึงเมื่องมนุษย์ นางภาดาได้ตัดสินใจกล่าวขอท้าวสุปถนนานาคจากนางปุดณาน้องสาวของตนแต่ท้าวสุปถนนานาคหาได้สนใจในตัวนางภาดาแต่อย่างใด ด้วยความรักประกอบกับตัณหาราคะเข้าครอบงำทำให้นางภาดาเห็นผิดเป็นชอบ เมื่อท้าวสุปถนนานาคไม่สนใจนางเลยนางจึงคิดมากและคิดว่านางไม่ได้รับความรักตอบจากท้าวสุปถนนานาคก็ไม่ใช่ไร นางจะไปเดินในป่าเพื่อหานาคหรืองูในป่ามาเป็นสามีเหมือนกับนางปุดณาก็คงพอจะมีความสุขได้เช่นเดียวกัน ในที่สุดนางภาดาจึงตัดสินใจเดินทางเข้าไปในป่า เพื่อเสาะแสวงหานาคหรืองูมาเป็นสามีของนางให้ได้ จนกระทั่งนางได้พบงูเหลือมขนาดใหญ่ตัวหนึ่งในป่าลึก นางจึงจับงูตัวนั้นแล้วนำมาไว้ยัง

ห้องนอนของนาง ในตอนดึกสงัดของคืนนั้นเอง ฐู่ได้เริ่มใช้หางรัดมาที่ลำตัวของนาง นางเกิดความ ตีใจที่สุดที่งูตัวนี้คงจะเป็นสามีของนางได้ แม้จะเป็นเพียงตัวแทนท้าวสุปฺณนาคก็ตาม นางก็คง จะมีความสุขที่สุดในชีวิต แต่ทุกอย่างไม่เป็นไปตามที่นางคิดและหวัง ฐู่ได้รัดตัวนางแน่นเข้าแน่น เข้าจนนางเกิดความเจ็บปวดนางก็อดทนคิดว่านางปฺณนาคเองก็คงจะพบกับเหตุการณ์ประหลาด เช่นนี้เช่นเดียวกัน ความเจ็บปวดยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกที จนกระดูกทุกชิ้นในร่างกายแทบ จะแหลกละเอียดไปในไม่ช้านี้ ด้วยความตกใจกลัวอย่างสุดขีดนางจึงร้องเรียกบิดามารดให้มาช่วย แต่ไม่มีใครสนใจนางเลย กระทั่งรุ่งเช้านางภาดาได้หายจากบ้านไป ต่างก็งุนงงที่นางภาดาหายไป จึงแยกย้ายกันออกติดตามค้นหานางไปทั่วทุกหนทุกแห่งแต่ก็ไม่พบ บังเอิญพบงูเหลือมตัวใหญ่ นอนท้องกลมอยู่ในพงหญ้าคาใช้ไม้เขี่ยดูงูตัวนี้ไม่สามารถจะขยับเขยื้อนหรือเลื้อยไปไหนได้เป็นที่ น่าสงสัยจึงพากันจับงูเหลือมตัวนั้นมาผ่าท้องจึงพบศพนางภาดาอยู่ในท้องงู ท่านเศรษฐีและ ภรรยาจึงได้ทำพิธีเล็กขากสังสการ (เผาศพ) นางภาดา

กล่าวถึงท้าวชมภูจิต บิดาท้าวสุปฺณนาค มีความคิดถึงห่วงใยอยากทราบข่าวว่าท้าวสุ ปฺณนาคตั้งแต่กลายเป็นคนและเดินทางจากเมืองบาดาลมานาน มีความเป็นอยู่สุข สบายดีหรืออย่างไร ท้าวชมภูจิตจึงคิดหาทางว่าทำอย่างไรจึงจะมีวิธีสื่อสารกับท้าวสุปฺณนาค ได้ดัดดยไม้ให้คนอื่นล่วงรู้ ด้วยความผูกพันของความเป็นพ่อลูกกันมา ท้าวชมภูจิตคิดว่าน่าจะตั้ง ปริศนาปัญหาและส่งไปให้เจ้าเมือง เบ็ญจนาแก่ปริศนาปัญหานั้น และท้าวชมภูจิตแน่ใจว่า คำถาม หรือปัญหาทั้งหลายนี้ จะไม่มีใครในเมืองมนุษย์จะสามารถตอบได้ถูกต้อง นอกจากท้าวสุปฺณนา คเท่านั้น เมื่อคิดดังนั้นแล้ว ท้าวชมภูจิตจึงตั้งปริศนาปัญหาสิบสองข้อ พร้อมกับสั่งให้เสนานาค ถือปริศนาปัญหาไปถวายพญาแห่งเมืองเบ็ญจนา ให้พระยาตอบปริศนาปัญหาทั้งสิบสองข้อนี้ ภายใน ๗ วัน ถ้าตอบถูกจะมีรางวัลเป็นข้าวของเงินทองมากมายนำมาถวาย แต่ถ้าตอบผิดบ้าน เมืองจะเกิดความเดือดร้อน พิณาสลุ่มจุม เมื่อพระยาแห่งเมืองเบ็ญจนาได้รับทราบถึงปริศนา ปัญหาแล้ว จึงมีรับสั่งให้เสนาอำมาตย์ราชมนตรีและขุนนางทั้งหลายมาประชุมโดยพร้อมเพรียง กัน เกรงว่าจะเป็นเหตุแห่งกาลอวสานของเมืองเบ็ญจนา แล้วหรืออย่างไร พระยาจึงได้สั่งให้ตีฆ้อง ร้องป่าวประกาศให้นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ไพร่กระฎุมพีที่มีความรู้ความสามารถตอบปริศนา ปัญหาได้และทันกำหนดเวลาภายใน ๗ วัน เสนาอำมาตย์จึงตีฆ้องร้องป่าวไปยังบรรดาเมืองน้อย ใหญ่ต่าง ๆ เพื่อหาผู้ตอบปัญหาตามคำสั่งของพระยา จนกระทั่งเดินทางไปถึงบ้านของท่านเศรษฐี จึงได้เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ท่านเศรษฐีฟัง ท่านเศรษฐีได้ฟังดังนั้นจึงนึกถึงลูกเขยของตนว่า ท้าวสุ ปฺณนาคเคยเดินทางไปยังเมืองบาดาล คิดว่าอาจจะช่วยแก้ไขความทุกข์เข็ญของบ้านเมืองได้ เสนาอำมาตย์จึงแต่งดอกไม้ธูปเทียน มาเชิญท้าวสุปฺณนาค (พระโพธิสัตว์) ขึ้นนั่งธรรมาสน์ แล้ว ท้าวสุปฺณนาคจึงเทศน์และอธิบายเพื่อตอบปัญหาไปที่ละข้อ จนกระทั่งครบ ๑๒ ข้อ ได้

อย่างง่ายดาย เสร็จแล้วจึงสั่งให้เสนาอำมาตย์นำคำตอบทั้งหมดนี้ไปถวายแก่พระยาเมืองเบ็ญจนา โดยด่วน พระยาเบ็ญจนารู้สึกประหลาดใจว่า ชาวเมืองเบ็ญจนา ยังมีผู้ที่มีความรู้เก่งกล้าสามารถ มากถึงเพียงนี้ สามารถตอบปริศนาปัญหาทั้ง ๑๒ ข้อ ดังนั้นพระยาจึงแต่งทูตให้เดินทางไปยังเมือง บาดาล พร้อมทั้งคำตอบทั้ง ๑๒ ข้อ ท้าวชมภูจิต ทราบว่าต้องเป็นคำตอบของท้าวสุปถมนานาคแน่ นอน จึงสั่งให้บรรดานาคทั้งหลายขึ้นมาสร้างปราสาทราชวังเจ็ดยอดขึ้นยังเมืองมนุษย์ พร้อมทั้ง ประดับประดาอย่างสวยงามอยู่ท่ามกลางเมืองเบ็ญจนานั่นเอง พระยาเบ็ญจนาจึงให้เสนาอำมาตย์ ไปเชิญท้าวสุปถมนานาคให้มาครอบครองเมืองเบ็ญจนาแทนพระองค์ ท้าวสุปถมนานาคจึงไปเป็น เจ้าเมืองปกครองชาวเมืองเบ็ญจนา ด้วยทศพิธราชธรรม ประชาชนมีความผาสุกร่มเย็น พระองค์ยัง ได้สั่งสอน ให้ชาวบ้านถือศีลฟังธรรมและทำทานโดยการสร้างโรงทานไว้หลายแห่ง เมืองเบ็ญจนาจง อุดมสมบูรณ์ ได้ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารเนื่องจากฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลประชาชนไม่เดือดร้อน ทุกข์ยากแต่อย่างใด รวมทั้งโจรผู้ร้ายก็ไม่ปรากฏในเมืองนี้ นับว่าเป็นบุญบารมีของท้าวสุปถมนานาคที่ได้เพียรพยายามสร้างสมมาตลอด จนกระทั่งแก่เฒ่า และถึงแก่สิ้นอายุขัย

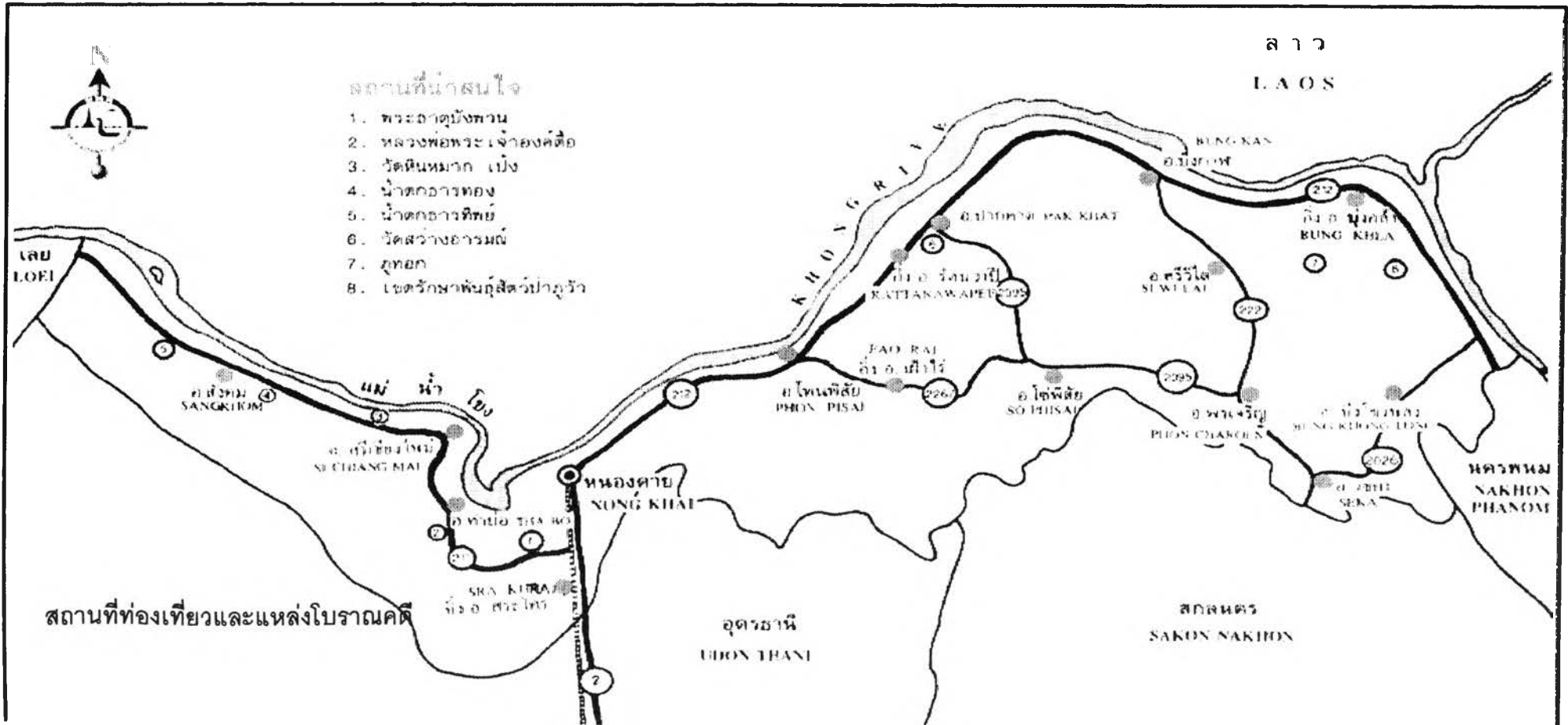
ภาคผนวก จ

จังหวัดหนองคาย

คำขวัญและตราประจำจังหวัด

"มหาประตูลูกอินโดจีน ถิ่นวีรกรรมปราบฮ่อ หลวงพ่อพระใส บั้งไฟพญานาคราช สะพานสองชาติไทย-ลาว
ฝั่งโขงยาวที่สุดในสยาม วัดมณฑลล้ำค่า ธาณีพระอรหันต์"

แผนที่จังหวัด

ที่	แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดหนองคาย				
	ธรรมชาติ	ประวัติศาสตร์และโบราณคดี	วัฒนธรรม	ศิลปกรรม	กิจกรรมการนิต
1	เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า อ.บึงกาฬ อ.เซกา อ.บึงโขงหลง	วัดพระธาตุบังพวน อ.เมือง ¹	วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่	สำนักพุทธมามกะ ศาลาแก้ว อ.เมือง	เฟอร์นิเจอร์ทำบ่อ อ.ท่าบ่อ
2	ภูสิงห์ อ.ศรีวิไล อ.บึงกาฬ	วัดพระธาตุองค์ดี อ.ท่าบ่อ	วัดเจติยาศรีวันวาร กิ่งอ.ศรีวิสัย		ดินแดนบั้งประศ อ.ปากคาด
3	ภูสิงคา อ.บึงโขงหลง	วัดโพธิ์ชัย อ.เมือง ²	วัดदानวิเวก อ.โซพิสัย		บ้านทองนาง อ.ท่าบ่อ
4	น้ำตกถ้ำพระ อ.เซกา	วัดมณีโคตร อ.โพนพิสัย	วัดอรุณบรรพต อ.ศรีเชียงใหม่		ศูนย์วิจัยพืชสวนหนองคาย อ.รัตนวาปี
5	น้ำตกสาดสะแนน อ.บึงกาฬ อ.เซกา	เมืองเวียงคุก อ.เมือง	วัดถ้ำจันทร์ อ.โซพิสัย		แหล่งกล้วย อ.สังคม
6	น้ำตกเจ็ดสี อ.เซกา	อนุสาวรีย์ปราบฮอ อ.เมือง	วัดถ้ำเกีย อ.ปากคาด		ไร่กิตติยา อ.ปากคาด
7	น้ำตกเขาเต่า อ.เซกา	ศิลาจารึกโพนพิสัย อ.ดพนพิสัย	วัดสามัคคีอุปลัถ์มภ์ อ.บึงกาฬ		กุดช้าง อ.เซกา
8	น้ำตกธารทิพย์ (ตาดหมอก) อ.สังคม	ทุ่งหนองคาย อ.สังคม	วัดถ้ำพระภูวัง อ.เซกา		บ้านเทิวบ้านหม้อ อ.ท่าบ่อ
9	น้ำตกธารทอง อ.สังคม	วัดอุโมงค์ อ.สังคม	วัดถ้ำภูษา อ.เซกา		หมู่บ้านสานกระติบ อ.ท่าบ่อ
10	น้ำตกหน่วยนาโคก อ.บึงโขงหลง	ตอมต้ำดอนแดง อ.ท่าบ่อ	วัดदान อ.พรเจริญ		บ้านบ้านหม้อ อ.โพนพิสัย
11	น้ำตกอ่ามโนรา อ.บึงโขงหลง	พระธาตุกลางน้ำ อ.เมือง	วัดถ้ำฆ้อง อ.บึงโขงหลง		ย่านท่าตะไคร้ อ.บึงกาฬ
12	น้ำตกวิมานทิพย์ อ.บึงโขงหลง		ไทยย่อ-ภูไทย อ.บึงกาฬ-พรเจริญ		ฟูกท่ามะเฟือง อ.ท่าบ่อ
13	น้ำตกวังน้ำหมอก อ.ศรีเชียงใหม่		วัดถ้ำพระบ้านด้าย อ.ปากคาด		บ้านศรีชมพู อ.โซพิสัย

¹ ตามตำนานที่เกี่ยวกับพระธาตุบังพวน ในตำนานอุรังคธาตุบอกไว้ว่า สร้างโดยพระอรหันต์ 5 องค์ โดยสร้างพร้อมกันสี่พระธาตุ คือพระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงจัว พระธาตุกลางน้ำ และพระธาตุหอผ้า หอแพ

² หลวงพ่อพระใสที่ประดิษฐานในวัดโพธิ์ชัยสิ่งสำคัญศูนย์รวมด้นจิตใจของชาวหนองคาย เป็นพระพุทธรูปขนานย้อมปรางมารวิชัย มีประวัติความเป็นมาว่าพระธิดาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตโปรดให้หล่อขึ้น และในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดแห่งนี้ ภายในพระวิหารจะมีภาพเขียนเล่าถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปไว้อย่างละเอียด แม้จะเป็นฝีมือของช่างใหม่แต่ก็มีความงดงาม และยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับงานบุญตามฮีต12 คอง 14 ของชาวหนองคายเอาไว้ด้วย

14	น้ำตกภูผาม่าน อ.ศรีเชียงใหม่		บ้านภูไท อ.โซพิสัย		บ้านบันหม้อ อ.เมือง
15	แก่งโขงหลง อ.บึงโขงหลง		บั้งไฟพญานาค ³		เงินระโนดลอย อ.ท่าบ่อ
16	อ่างปลาบึก อ.สังคม		งานแข่งเรือหนองคาย อ.เมือง ⁴		บ้านหนองแดง อ.เมือง
17	แก่งอาฮง อ.ปากคาด		งานเทศกาลมะเขือเทศ อ.ศรีเชียงใหม่		ตลาดท่าเสด็จ อ.เมือง
18	แก่งอาฮง อ.ปากคาด		งานวันสืบประเพณีอาน อ.โพนพิสัย		หมู่บ้านท่าแม่ยาย อ.ท่าบ่อ
19	แก่งภูเขียว อ.บึงกาฬ		งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ อ.เมือง ⁵		
20	แก่งร้อนทองคำ อ.สังคม		งานตรุษสงกรานต์ อ.เมือง ⁶		
21	บึงโขงหลง อ.บึงโขงหลง		งานบุญบั้งไฟ อ.เมือง ⁷		
22	เขื่อนบางบาล อ.บึงกาฬ		งานตักบาตรเทโวและแข่งเรือมิตรภาพ ไทย-ลาว ⁸		
23	อ่างเก็บน้ำห้วยมะยม อ.ปากคาด		พิธีนางเทียม ⁹		

³ บั้งไฟพญานาค เป็นปรากฏการณ์อัศจรรย์ที่เกิดขึ้นเฉพาะเวลาพลบค่ำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (วันออกพรรษา) พบเห็นได้ตลอดแนวอำเภอที่ติดกับลำน้ำโขง เช่น อำเภอเมือง โพนพิสัย ปากคาด บึงกาฬ ท่าบ่อ ศรีเชียงใหม่และสังคม ลูกไฟมีสีแดงอมชมพู ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบั้งไฟของพญานาคที่เมืองบาดาล วันออกพรรษามีผู้สนใจเดินทางมารอชมปรากฏการณ์นี้ กันมาก

⁴ งานประเพณีแข่งเรือที่จังหวัดหนองคาย จัดที่ อ.เมือง จงหนองคาย เป็นงานประเพณีแข่งเรือหลังออกพรรษาของคุ้มและอำเภอต่างๆ เป็นประจำทุกปี และมีงานเทศกาลมหรสพต่างๆ ลักษณะเรือเป็นการแข่งเรือยาวในแม่น้ำโขง มีลักษณะเด่นและสำคัญคือเป็นงานที่กำหนดแข่งเรือประเพณีไทย-ลาวมาตลอด และยิ่งใหญ่ที่สุดในประเพณีแข่งเรือของลำน้ำโขง ส่วนการเข้าถึงนั้น บริเวณท่าเสด็จและริมฝั่งโขง เขตเทศบาลเมืองหนองคาย

⁵ งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ จัดประมาณเดือนมีนาคมของทุกปี ที่บริเวณอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ ภายในงานจะมีการแสดงและการละเล่น มีการออกร้านจำหน่ายสินค้าราคาถูก

⁶ งานตรุษสงกรานต์จัดในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี ที่บริเวณวัดโพธิ์ชัย มีการอัญเชิญหลวงพ่อพระใส และพระพุทธรูปสำคัญจากวัดต่างๆเข้าขบวนแห่รอบตัวเมืองเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำและนมัสการ และมีการออกร้านค้าจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองราคาถูก

⁷ จัดขึ้นช่วงเดือน 6 (พฤษภาคม) ของทุกปี มีการแข่งขันบั้งไฟเพื่อสุขภาพยาแถนหรือเทวดาเพื่อขอฝน งานวัดที่บริเวณวัดโพธิ์ชัย ส่วนบริเวณที่จุดบั้งไฟจะจัดที่สนามห่างจากวัดโพธิ์ชัยไปประมาณ 10 กิโลเมตร

⁸ จัดขึ้นในเทศกาลออกพรรษาของทุกปี โดยในช่วงเช้าประชาชนจะมาร่วมกันตักบาตร ในช่วงกลางวันจะมีการแข่งเรือยาวในลำน้ำโขงระหว่างไทยและลาวโดยผลัดกันเป็นเจ้าภาพ

24	หนองเล็ง อ.พรเจริญ				
25	เขื่อนห้วยโงง อ.ท่าบ่อ				
26	กุดทิง อ.บึงกาฬ				
27	หาดจอมมณี อ.เมือง				
28	หาดบึงกาฬ อ.บึงกาฬ				
29	หาดเงินเกษม อ.โพนพิสัย				
30	หาดสังคม อ.สังคม				
31	ถ้ำเต่า อ.โพนพิสัย				
32	สวนสัตว์ไม้คัด องครีเชียงใหม่				
33	ลานสาธารณะหนองถิน อ.เมือง				
34	บ้านสะง้อ อ.บึงกาฬ				
33	สะพานมิตรภาพไทยลาว อ.เมือง				

หมายเหตุ : ความสัมพันธ์กับลาว

หนองคายในปัจจุบันนี้เติบโตขึ้นจากวันเวลาในอดีตเป็นอย่างมาก คงปฏิเสธไม่ได้ว่าสวนสำคัญเป็นเพราะการเปิดประเทศของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การค้าของของทั้งสองประเทศช่วยให้เกิดการพัฒนารวมทั้งเมืองหนองคายขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะประชาชนชาวลาวยอมที่จะข้ามมาซื้อของในประเทศไทยมากกว่าที่ประชาชนไทยจะข้ามฝั่งไปซื้อของของประเทศลาวกลับมา ยิ่งเมื่อ พ.ศ.2533 เกิดโครงการมิตรภาพไทย - ลาว ข้ามสะพานข้ามโขงเพื่อเชื่อมบ้านพี่เมืองน้องเข้าหากัน ก็ยิ่งเท่ากับความเจริญจะยิ่งพุ่งเข้าสู่หนองคายมากขึ้น เพราะประตูสู่ประเทศลาวบานนี้ย่อมสะดวกสบายเหลือหลาย และยังเป็นประตูที่มุ่งเข้าสู่เมืองหลวงของประเทศลาวด้วย ก็ยิ่งจะทำให้เกิดการพัฒนารวมทั้งทางการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจเพิ่มมากยิ่งขึ้น

⁹ เป็นความเชื่อทางด้านผีลาง โดยเชื่อว่าเมื่อนางเทยมเข้าร่างทรง จะสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือแก้ไข้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านได้ ร่างทรงนั้นจะมีอยู่หลายคน นุ่งผ้าแดง มีผ้าคาดศีรษะ โดยมากเป็นหญิงชราที่ต่างพ้อนรำไปรอบๆ เครื่องเช่น โครที่ถูกเข้าทรงจะตัวสั่นและนั่งลง มีผู้คนเข้าไปหา เพื่อให้ร่างทรงนั้นแก้ไข้ปัญหาต่างๆ ให้

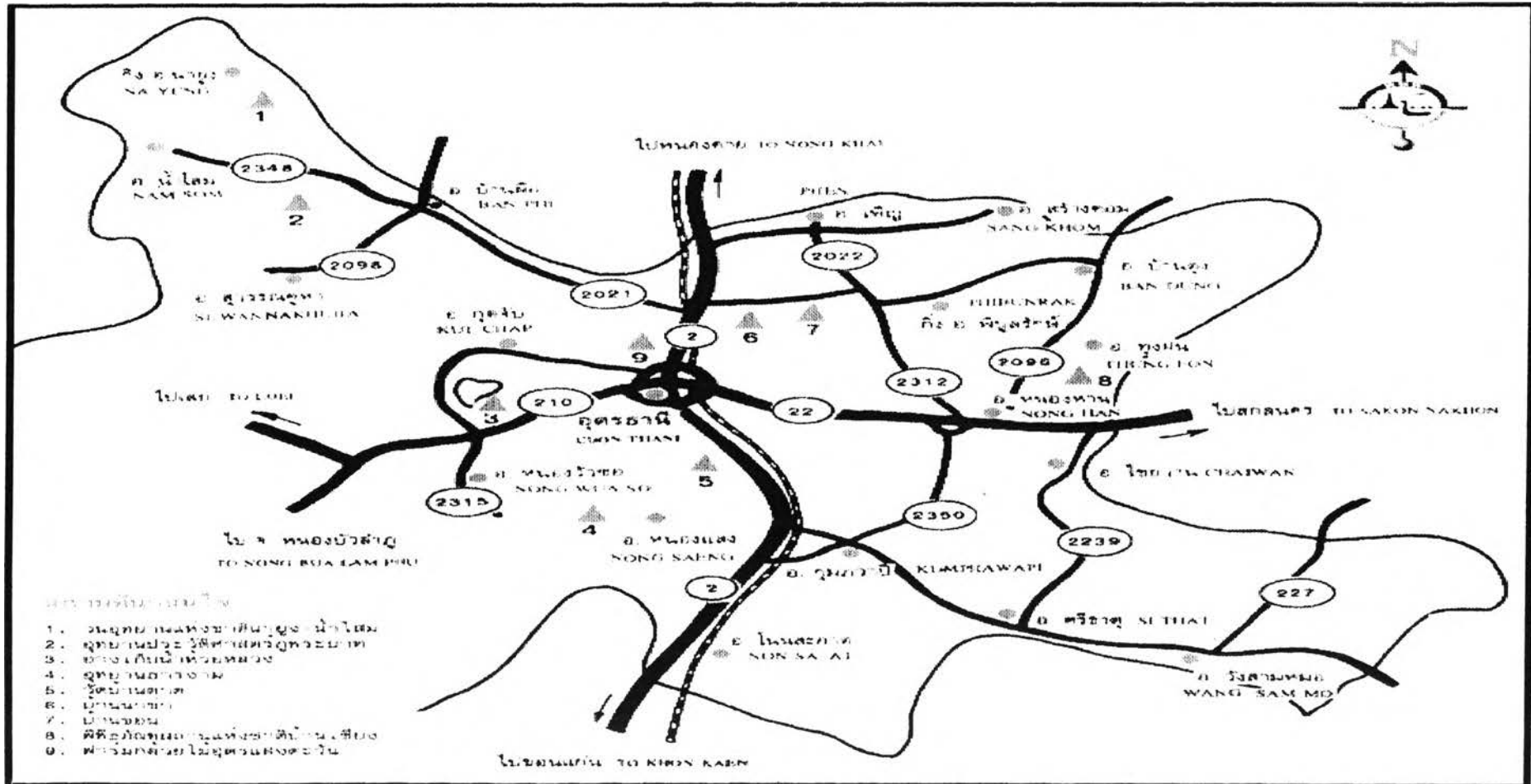

จังหวัดอุดรธานี

คำขวัญและตราประจำจังหวัด

“น้ำตกจากสันภูพาน อุทยานแห่งธรรมะ อารยธรรมห้าพันปี ธานีผ้าหมี่-ขิด แดนเนรมิตรหนองประจักษ์
เลิศลักษณ์กล้วยไม้หอม อุดรชั้นไหน”

แผนที่จังหวัด

ที่	แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรธานี				
	แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ	ประวัติศาสตร์และโบราณคดี	วัฒนธรรม	ศิลปกรรม	กิจกรรมการผลิต
1	น้ำตกหลุมเลา อ.นาูง	บ้านเชียง อ.หนองหาน	วัดถ้ำกลองเพล อ.หนองบัวลำภู	ภาพเขียนสีที่บ้านผือ อ.บ้านผือ	ผ้าขิด อ.เมือง
2	น้ำตกยุงทอง อ.นาูง	วัดพระพุทธบาทบัวบก อ.บ้านผือ	วัดป่าเกษมศรีคุณ อ.เมือง		ผ้าขิดหนองอ้อ อ.หนองวัวซอ
3	น้ำตกธารงาม อ.หนองแสง	พระธาตุดอนแก้ว อ.กุมภวาปี	วัดป่าสิริสาละวัน อ.หนองบัวลำภู		ทอผ้าเชียงวาน อ.เพ็ญ
4	น้ำตกตาดฟ้าตาดโตน อ.โนนสัง	วัดพระพุทธบาทบัวบก อ.บ้านผือ	ศูนย์วัฒนธรรมภูไท อ.ศรีธาตุ		ผ้าไหมโพธิ์ชัย อ.โนนสะอาด
5	น้ำตกสามเทพ อ.น้ำโสม	วัดพระพุทธบาทบัวขาว อ.หนองวัวซอ	วัดบ้านคำน้อย อ.นาูง		บ้านบุ่งแก้ว อ.โนนสะอาด
6	น้ำตกตาดน้ำพุ อ.บ้านผือ	พระธาตุบ้านเด็ย อ.กุมภวาปี	วัดป่าสันติกาवास อ.ไชยวาน		เสื้อคอนสาย อ.หนองหาน
7	น้ำตกห้วยถ้ำหม้อ อ.บ้านผือ	พระธาตุงานเพ็ญ อ.เพ็ญ	วัดเทพสิงหาร อ.นาูง		บ้านท้ออุทัย อ.นากลาง
8	น้ำตกภูพานน้อย อ.โนนสะอาด	วัดภูแก้ว อ.ไชยวาน	วัดป่าบ้านค้อ อ.บ้านผือ		น้ำตาลนาพุ อ.เพ็ญ
9	น้ำตกนางริน อ.โนนสะอาด	ภูถ้ำแก้ว อ.กุดจับ	วัดป่าดอนนายโคก อ.หนองหาน		หนองบัวเงิน อ.หนองวัวซอ
10	น้ำตกตาดโตน อ.หนองวัวซอ	ดงสระคู อ.กุดจับ	วัดถ้ำสุมนธา อ.วังสามหมอ		บ้านเชียง อ.หนองหาน
11	น้ำตกตาดโตน - ตาดใหญ่ อ.ไชยวาน	ดอนธาตุ อ.โนนสูง	วัดถ้ำलय อ.หนองวัวซอ และ อ.หนองแสง		ปั้นหม้อฝายหิน อ.โนนสัง
12	น้ำตกตาดกอย อ.วังสามหมอ	วัดภูน้อย อ.นากลาง	ดินแดนธรรม อ.บ้านผือ		บ้านไผ่ อ.กุมภวาปี
13	น้ำตกผาทอง อ.วังสามหมอ	วัดป่าดอนยาง อ.กุมภวาปี	ดินแดนธรรม อ.วังสามหมอ		โคกสวรรค์ อ.หนองบัวลำภู
14	แก่งบ้านตั้ง อ.หนองวัวซอ	ปราสาทภู อ.โนนสัง	วัดถ้ำภูเขาทอง อ.ศรีธาตุ		ดงผักหนาม อ.เมือง
15	แก่งเขาเย็น อ.กุดจับ	เมืองลับแล อ.บ้านดุง	วัดดอยเทพสมบูรณ อ.หนองบัวลำภู		จอมตาล อ.เพ็ญ
16	แก่งวังใหญ่ อ.วังสามหมอ	เมืองคำชะโนด อ.บ้านดุง	วัดโพธิสมภรณ์ อ.เมือง		บ้านสะอาดนามูล อ.กุมภวาปี
17	ภูแก้ว ภูพานคำ อ.โนนสูง	วัดป่าแม่ออ อ.ศรีธาตุ	วัดป่าภูก้อน		ดงยางน้อย อ.หนองหาน
18	ภูสามยอด	วัดป่ามัชฌิมวงศ์ อ.กุมภวาปี	ศาลเจ้าปู่ย่า อ.เมือง		บ้านหมากหญ้า อ.หนองวัวซอ
19	หนองประจักษ์ อ.เมือง	โนนสาวเอ้ อ.ศรีบุญเรือง	วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง		บ้านห้วยฮวก อ.ศรีบุญเรือง

20	เขื่อนห้วยหลวง อ.เมือง	ศาลสมเด็จพระนเรศวร อ.หนองบัวลำภู	งานนมัสการพระพุทธบาทบัวบก อ.บ้านฝ้อ ¹⁰		ท่าลา อ.โนนสะอาด
21	หนองหานกุมภวาปี อ.กุมภวาปี	อนุสาวรีย์กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม อ.เมือง	งานทุ่งศรีเมืองอุดรธานีผ้าไหม-ขิด อ.เมือง ¹¹		สวนกล้วยไม้หอมอุดรชนิคม อ.เมือง
22	หนองหานท่าใหม่	พระพุทธบาทหลังเต่า อ.บ้านฝ้อ			หมู่บ้านนาข้าว และศูนย์หัตถกรรมบ้านเม่น อ.เมือง
23	บ้านแหลมทอง อ.วังสามหมอ				
24	เขื่อนเทพประทาน อ.น้ำโสม				
25	อ่างเก็บน้ำกุดตุ้ม อ.หนองวัวซอ				
26	ถ้ำเฮอร์วิญ อ.นากลาง				
27	ถ้ำผาเวียง อ.นากลาง				
28	ปอสร้างเวย อ.หนองหาน				
29	บ่อเกลือ อ.บ้านดุง				
30	อ่างหนองประเสริฐ อ.หนองแสง				
31	หนองศรีเจริญ อ.เพ็ญ				

¹⁰ งานนมัสการพระพุทธบาทบัวบก จัดในวันขึ้น 13-15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ในงานมีการออกร้านจำหน่ายสินค้า และผลิตภัณฑ์พื้นเมือง ประชาชนจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดใกล้เคียงต่างมาร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก

¹¹ งานทุ่งศรีเมืองอุดรธานีผ้าไหม-ขิดประมาณเดือนธันวาคมของทุกปี ภายในงานจะมีการออกร้านจำหน่ายสินค้า และผลิตภัณฑ์พื้นเมือง เช่น ผ้าไหม ผ้าทอลายขิด ผ้าทอมือ ผ้าไหมขิด และยังมี การแสดงโชว์ม้งกรทองจากศาลาเจ้าปู่-ย่าด้วย

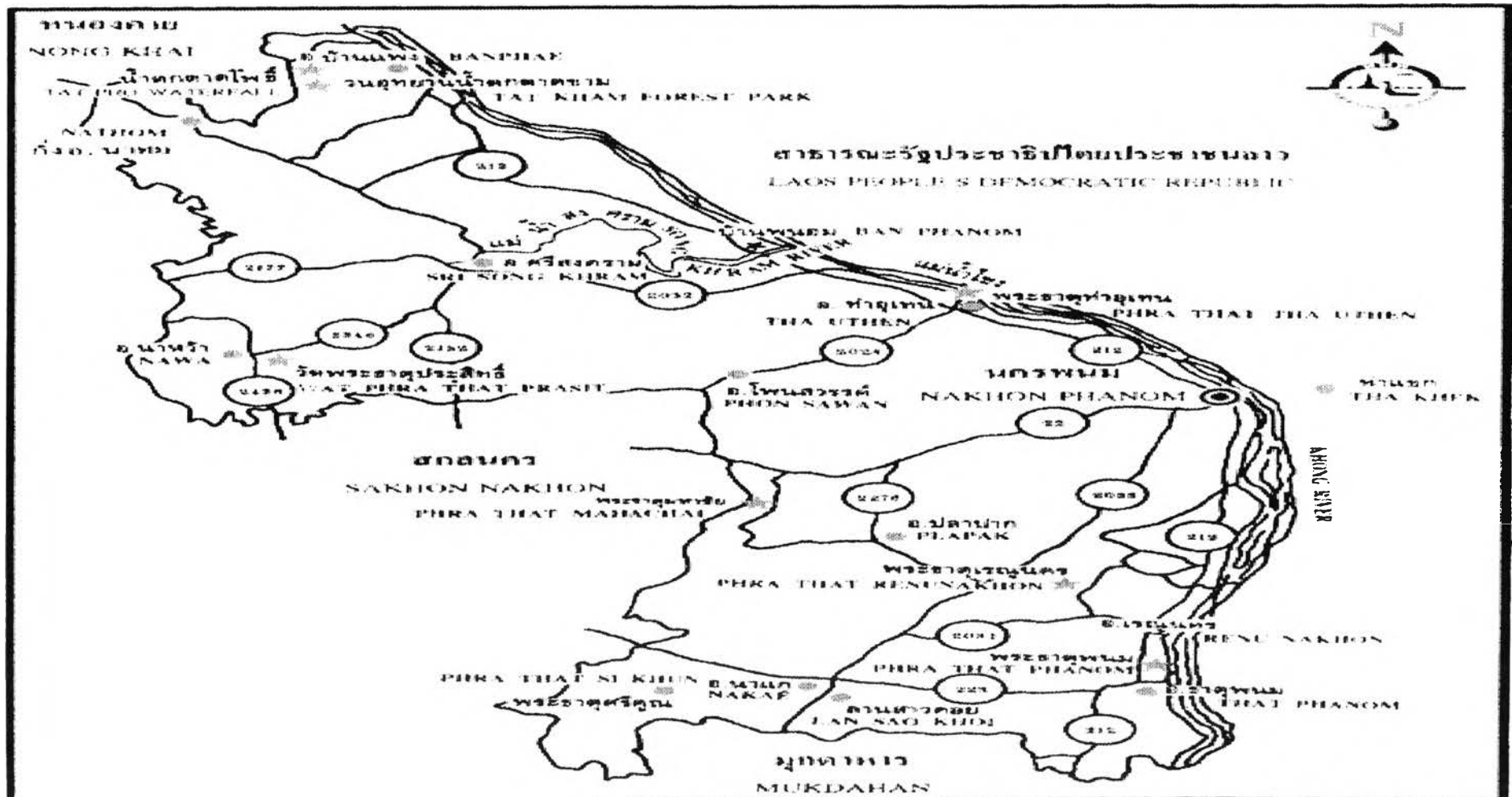

จังหวัดนครพนม

คำขวัญ และตราประจำจังหวัด

"พระธาตุพนมล้ำค่า วัฒนธรรมหลากหลาย เรณูผู้ไทย เรือไฟสกา งามตาฝั่งโขง"

แผนที่จังหวัด

ที่	แหล่งท่องเที่ยว				
	ธรรมชาติ	ประวัติศาสตร์และโบราณคดี	วัฒนธรรม	ศิลปกรรม	กิจกรรมการผลิต
1	น้ำตกตาดขาม อ.บ้านแพง	พระธาตุพนม อ.ธาตุพนม	วัดเงินพระบาทภูกระแต อ.เมือง	ฟ้อนผู้ไทย อ.เรณูนคร ¹²	บ้านเรณูนคร อ.เรณูนคร
2	น้ำตกห้วยทราย อ.บ้านแพง	พระธาตุเรณู อ.เรณูนคร	วัดโกลาสหนองบัว อ.เมือง	รำศรีโคตรบูรณ อ.เมือง	บ้านพนอม อ.ท่าอุเทน
3	ทัศนียภาพริมฝั่งโขง อ.เมือง	พระธาตุประสิทธิ์ อ.นาหว้า	พิพิธภัณฑ์ศรีโคตรบูรณ อ.ธาตุพนม	วัดศรีเทพประดิษฐาราม อ.เมือง	บ้านท่าเรือ อ.นาหว้า
4	อ่างเก็บน้ำหนองญาติ อ.เมือง	พระธาตุท่าอุเทน อ.ท่าอุเทน	ศูนย์วัฒนธรรมไทยแลก อ.นาหว้า	วัดนักบุญอันนา หนองแสง อ.เมือง	
5	สนามกอล์ฟภูกระแต อ.เมือง	พระธาตุศรีคุณ อ.นาแก	ศูนย์วัฒนธรรมไทย อ.เรณูนคร		
6	สวนหลวง ร.9 อ.เมือง	พระธาตุมหาชัย อ.ปลาปาก	ศูนย์วัฒนธรรมไทยย่อ อ.ท่าอุเทน		
7	ภูพานลานสาวคอย อ.นาแก	เทวาลัยร้าง บ้านสร้างบ้านและบ้านหัวขวิดงบก อ.เรณูนคร	วัดป่าพระธาตุโพนทอง อ.นาแก		
8	ล่องแพแม่น้ำสงคราม อ.ศรีสงคราม	วัดโกลาสศรีบัวบาน อ.เมือง	งานพิธีไหลเรือไฟ ¹³		
9	ภูลังกา อ.บ้านแพง	วัดมหาธาตุ อ.เมือง	งานพิธีแข่งเรือ ¹⁴		

¹² เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความสามัคคีในหมู่คณะเดียวกัน โดยจะฟ้อนในงานเทศกาลเดือน 5 และเดือน 6 สมัยก่อนจะฟ้อนกันตามความถนัดและความสามารถแต่ละบุคคล ไม่ได้เน้นความเป็นระเบียบหรือความพร้อมเพรียงกัน แต่เน้นลีลาการฟ้อนรำของชายหญิงคู่กัน ยึดการรำแบบดั้งเดิมเป็นหลัก นับเป็นศิลปะที่สวยงามหาชมได้ยากในปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวผู้ไทยยังมีการต้อนรับด้วยการบายศรีสู่ขวัญ การเลี้ยงอาหารแบบพาแลง การชวนดูตุงงานประเพณีการไหลเรือไฟและการแข่งเรือ อภูมิริมฝั่งแม่น้ำโขง จึงเป็นงานประเพณีในเทศกาลออกพรรษาของจังหวัด ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เรือไฟเป็นเรือที่ทำจากต๋อนกล้วยหรือไม้ไผ่ต่อกันเป็นลำเรือยาวประมาณ 5 - 6 วา ช่างในจะบรรจุนม เช่น ข้าวต้มมัด และสิ่งต่างๆที่จะบริจาคทาน ด้านนอกของตัวเรือจะประดับด้วยตะเกียงสำหรับจุดไฟให้สว่าง มีดอกไม้ธูปเทียน เมื่อจุดเสร็จแล้วจะปล่อยลงแม่น้ำโขง เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าคราเสด็จลงมาจากเทวโลก

¹³ งานประเพณีการไหลเรือไฟและการแข่งเรือ อภูมิริมฝั่งแม่น้ำโขง จึงเป็นงานประเพณีในเทศกาลออกพรรษาของจังหวัด ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เรือไฟเป็นเรือที่ทำจากต๋อนกล้วยหรือไม้ไผ่ต่อกันเป็นลำเรือยาวประมาณ 5 - 6 วา ช่างในจะบรรจุนม เช่น ข้าวต้มมัด และสิ่งต่างๆที่จะบริจาคทาน ด้านนอกของตัวเรือจะประดับด้วยตะเกียงสำหรับจุดไฟให้สว่าง มีดอกไม้ธูปเทียน เมื่อจุดเสร็จแล้วจะปล่อยลงแม่น้ำโขง เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าคราเสด็จลงมาจากเทวโลก

10	เขื่อนหน้าเมืองนครพนม อ.เมือง	วัดโพธิ์ศรี อ.เมือง	พิธีโล้ทั้งปั้ง ¹⁵		
11	สวนสาธารณะและหาดทรายทองศรีโคตรบูร อ.เมือง	พระบางวัดไตรภูมิ อ.ท่าอุเทน	งานนมัสการพระธาตุพนม ¹⁶		
12	บ้านนาจอก อ.เมือง		ประเพณีแหกเต็นสาก ¹⁷		
13	ภูผาแต้ม อ.โขงเจียม				
14	ลานดอกไม้บ้านภูวัด อ.ดอนตาล				
15	ภูผาหอม อ.ดอนตาล				
16	ภูกระดอแก้ว อ.ดอนตาล				
17	ภูผาแตก อ.ดอนตาล				
18	ลานหินและป่าเต็งรังแคะ อ.ดอนตาล				

¹⁴ การแข่งเรือ (ซวงเฮีย) เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน โดยจัดขึ้นระหว่างงานบุญออกพรรษา มีความมุ่งหมายให้ชาวบ้านได้สนุกสนานร่วมกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี ความเสียสละ จัดขึ้นที่ลำน้ำโขง มีระยะทางการแข่งขัน 3 กิโลเมตร ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นร่องน้ำลึกไหลเชี่ยว ยากลำบากในการบังคับเรือ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าผู้ชนะ เป็นผู้ที่เก่งที่สุดในแถบแม่น้ำโขง

¹⁵ เป็นประเพณีของพวกโซ่ (โล้) การเดินโล้ทั้งปั้งนี้เป็นการรำในงานศพเพื่อที่จะส่งวิญญาณผู้ตายให้ไปสู่สุคติ การเดินรำมีทั้งชายและหญิง พวกโซ่เป็นชนเผ่าชาวกว๋นหนึ่ง ลักษณะผิวคล้ำ มีภาษาเป็นของตนเอง ภาษาที่ใช้คล้ายภาษามอญปนเขมร หมู่บ้านชาวโล้ที่ตั้งอยู่ที่บริเวณอำเภอท่าอุเทน อำเภอนาแก และอำเภอศรีสงคราม

¹⁶ กำหนดจัดขึ้นในวันขึ้น 10 ค่ำถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปีซึ่งถือเป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่งงานหนึ่งของชาวนครพนมและจังหวัดใกล้เคียง

¹⁷ เป็นประเพณีของชนเผ่าแสกที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอาจสามารถ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองนครพนมประมาณ 4 กิโลเมตร ประเพณีแหกเต็นสากเป็นการเดินบวงสรวงเจ้าที่จะเดินการเป็นประจำปี ในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ การแหกเต็นสากนอกเทศกาลจะต้องทำพิธีขอมาก่อน ของที่ใช้ ได้แก่ หัวหมู เงิน 20 บาท และเหล้า ซึ่งจะทำพิธีที่ศาลเจ้าประจำหมู่บ้านโดยการเสี่ยงทายไม้สี ถ้าได้สีเดียวกันแสดงว่าเจ้าไม่อนุญาต การเดิน "แหกเต็นสาก" ใช้ไม้สีแดงสลักขาวเรียก "สาก" นำด้วยเสียงกลองจังหวะเร็ว ผู้เดินจะขอยเท้าที่กลงไปตามจังหวะการกระทบไม้คล้ายการเดินลาวกระทบไม้แต่จะเร็วกว่ามาก

หมายเหตุ: นครพนมมีความสัมพันธ์กับเรื่องราวในตำนานอุรังคธาตุ

กล่าวถึงเมืองมรุกขนคร ซึ่งต่อมา เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น เมืองนครพนม ชื่อที่เปลี่ยนใหม่นั้นเกิดจากประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญด้วยเป็นเมืองลูกหลวงมาก่อน จึงใช้คำว่านคร นำหน้า ส่วนคำว่า พนม นั้น อาจด้วยเพราะเมืองนี้มีพระธาตุพนมประดิษฐานอยู่ ซึ่งเป็นปูชนียสถานสำคัญ หรืออีกประการหนึ่งอาจจะเนื่องด้วย จังหวัดนี้เดิมมีอาณาเขตเกินไปถึงฝั่งแม่น้ำโขง คือ บริเวณเขตเมืองท่าแขกแห่งประเทศลาวปัจจุบัน ซึ่งมีภูเขาสลับซับซ้อนไปถึงแดนประเทศญวน จึงเอาคำว่า "พนม" มาใช้ เพราะพนมแปลว่าภูเขา ส่วนคำว่านคร นั้นอาจรักษาชื่อเมืองไว้ คือ เมืองมรุกขนครนั่นเอง

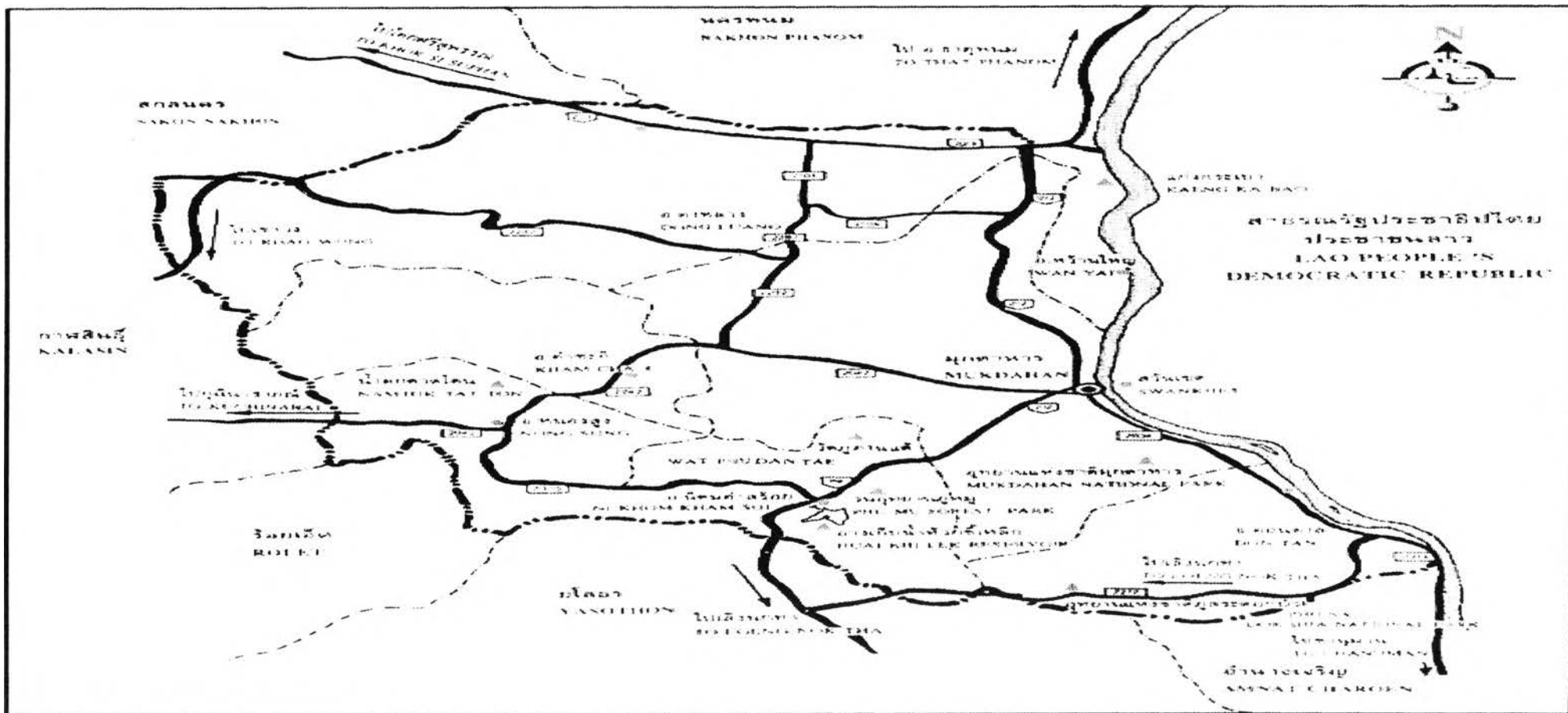

จังหวัดมุกดาหาร

คำขวัญและตราประจำจังหวัด

"หอแก้วสูงเสียดฟ้า ภูผาเทิบแกงกะเบา แปดเผ่าชนพื้นเมือง ลือเลื่องมะขามหวาน กลองโบราณล้ำเลิศ
ถิ่นกำเนิดลำพญา ตระการตาชายโขง เชื่อมโยงอินโดจีน"

แผนที่จังหวัด

ที่	แหล่งท่องเที่ยว				
	ธรรมชาติ	ประวัติศาสตร์และโบราณคดี	วัฒนธรรม	ศิลปกรรม	กิจกรรมการผลิต
1	อุทยานแห่งชาติมุกดาหาร (ภูผาเทิบ) อ.เมือง	วัดศรีบุญเรือง (บ้านใต้) อ.เมือง	ประเพณีการแข่งขันเรือ อ.เมือง ¹⁸	หอแก้วมุกดาหารเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก อ.เมือง	
2	อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว อ.ดอนตาล	วัดศรีมงคลใต้ อ.เมือง	งานรวมเผ่าไทยมุกดาหาร มะขามหวานชายโขง ¹⁹		
3	ภูมู อ.นิคมคำสร้อย	ศาลเจ้าพ่อเจ้าฟ้ามุงเมือง อ.เมือง			
4	อ่างเก็บน้ำชลประทานห้วยขี้เหล็ก อ.นิคมคำสร้อย	ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง อ.เมือง			
5	แก่งกะเบา อ.หว้านใหญ่	กลองมโหระทึก อ.ดอนตาล			
6	น้ำตกตาดโตน อ.หนองสูง	หอยสมัยหิน อ.ดอนตาล			

¹⁸ ประเพณีการแข่งขันเรือ การแข่งขันเรือของจังหวัดมุกดาหารเป็นประเพณีสืบทอดกันมาแต่โบราณ โดยจัดขึ้นในลำน้ำโขงในช่วงเทศกาลออกพรรษาของทุกปี ในวันขึ้น 13 ค่ำ-15 ค่ำ เดือน 11 ที่บริเวณเขื่อนริมโขง ถนนสำราญชายโขง การแข่งขันเรือนี้จัดแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การแข่งขันเรือเร็ว โดยแบ่งเป็น 3 รุ่น ได้แก่ เรือรุ่นเล็ก รุ่นกลาง รุ่นใหญ่ ระยะทางแข่งยาว 3 กิโลเมตร เรือทุกลำเป็นเรือชุดห้องกลม อีกประเภทหนึ่งคือ การแข่งขันเรือประเภทสวยงาม โดยตกแต่งเรือให้สวยงามตลอดลำ โดยเฉพาะจะเน้นที่หัวเรือ การแข่งขันเรือทั้งสองประเภทนี้ ในแต่ละปีจะมีเรือเข้าแข่งขันเป็นจำนวนมาก และได้รับความสนใจจากชาวมุกดาหาร และประชาชนจากจังหวัดใกล้เคียงเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีการแข่งขันเรือมิตรภาพไทย-ลาว โดยมีเรือจากแขวงสวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาร่วมแข่งเป็นประจำทุกปี

¹⁹ งานรวมเผ่าไทยมุกดาหาร มะขามหวานชายโขง จังหวัดมุกดาหารเป็นเมืองเก่าแก่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงตรงข้ามกับแขวงสวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงมีชาวไทยเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่หลายเผ่า อาทิ ผู้ไท ไชย้อ ข่า กะเลิง กุลา ซึ่งแต่ละเผ่าล้วนแล้วแต่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจ มีเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนี้มุกดาหารยังเป็นแหล่งกำเนิดมะขามหวานพันธุ์ดีที่มีชื่อเสียงโด่งดังมานาน หากแต่ยังขาดการส่งเสริมในด้านการตลาด ดังนั้นเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ของดีของท้องถิ่นและส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร จึงได้จัดงานรวมเผ่าไทยมุกดาหาร มะขามหวานชายโขง ขึ้นเป็นประจำทุกปีระหว่างวันที่ 9-15 มกราคม รวม 7 วัน 7 คืน โดยงานจะจัดขึ้นบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดกิจกรรมระหว่างงานมีขบวนแห่ ซึ่งใช้ผู้พ่อนับร้อยคนแต่งการด้วยชุดประจำเผ่า มีการประกวดมะขามหวาน การประกวดธิดาเผ่าไทย การออกร้านของหน่วยงานต่างๆ และการแสดงพื้นเมือง เป็นต้น

7		วัดภูด่านแต่ หรือ วัดพุทธโธธัมมะระโร อ.นิคมคำสร้อย			
8		วัดพระศรีมหาโพธิ์ อ.ห้วยน้ำขุ่น			
9		วัดมโนภิรมย์ อ.ห้วยน้ำขุ่น			
10		สักการสถานพระมารดาแห่งมรณสักขี วัด สองคอน อ.ห้วยน้ำขุ่น			

หมายเหตุ : ความสัมพันธ์ระหว่างมุกดาหารกับประเทศลาว

ตลอดแนวชายแดนไทยริมลำน้ำโขงในภาคอีสานจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดหนึ่งที่สามารถเชื่อมต่อกับประเทศลาวในการทำธุรกิจร่วมกัน และเพื่อการท่องเที่ยวที่สำคัญได้ ซึ่งจังหวัดมุกดาหารเป็นประตูสู่เมืองใหญ่ของประเทศลาวคือแคว้นสุวรรณเขตหนทอสุวรรณเขต ซึ่งมีถนนเชื่อมสู่หลวงพระบางและจำปาศักดิ์ได้

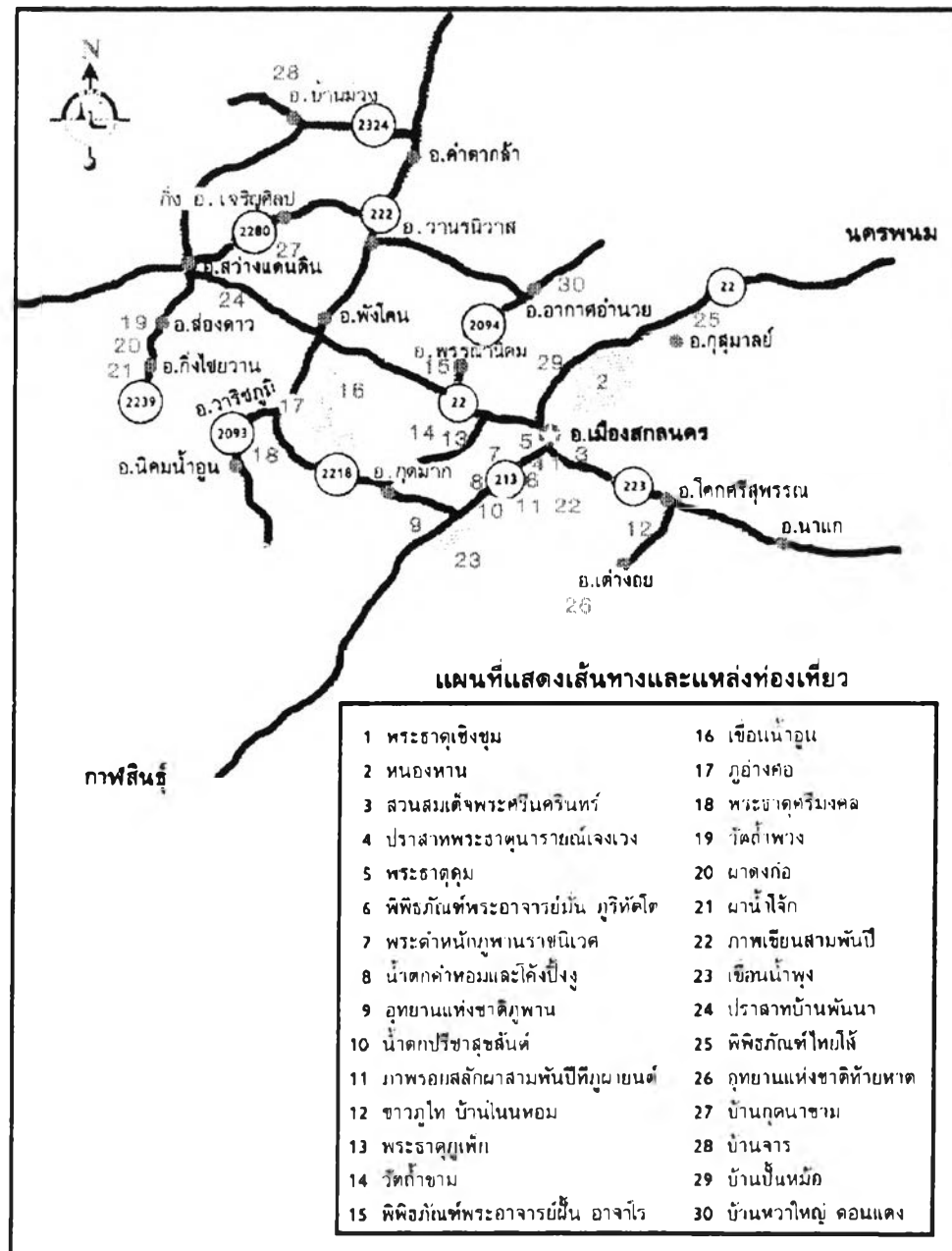
จังหวัดสกลนคร

คำขวัญและตราประจำจังหวัด

"พระธาตุเชิงชุมคู่บ้าน พระตำหนักภูพานคู่เมือง
งามลือเลื่องหนองหาน แลตระการปราสาทผึ้ง
สวยสุดซึ้งสาวผู้ไทย ถิ่นมั่นในพุทธธรรม"

แผนที่จังหวัด

ที่	แหล่งท่องเที่ยว				
	ธรรมชาติ	ประวัติศาสตร์และโบราณคดี	วัฒนธรรม	ศิลปกรรม	กิจกรรมการผลิต
1	พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ อ.เมือง	ปราสาทพระธาตุนารายณ์เจงเวง อ.เมือง	ชาวภูไท บ้านโนนหอม อ.เมือง	ภาพรอยสลักผาสามพันปีที่ภูผายล อ.เมือง	
2	สถานแสดงพันธุ์ปลาน้ำจืด อ.เมือง	พระธาตุเชิงชุม อ.เมือง	ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร อ.เมือง	ภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ผาผักหวาน อ.ส่องดาว	
3	สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ อ.เมือง	พระธาตุกุม อ.เมือง	งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ²⁰		
4	สะพานขอม หรือ สะพานหิน อ.เมือง	พิพิธภัณฑ์อาจารย์มั่น ภูริทัตโต อ.เมือง	งานประเพณีแข่งเรือ ²¹		
5	หนองหาน อ.เมือง	พระธาตุภูเพ็ก อ.พรรณานิคม	งานเกี่ยวหนองหาน ชมภูพานเผ่าไทย ชิมข้าวหอมใหม่ไทยสกล ²²		

²⁰ งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งจะจัดขึ้นในระหว่างวันขึ้น 12-15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี สำหรับวันขึ้น 14 ค่ำ จะเป็นวันแห่ขบวนปราสาทผึ้งที่ยิ่งใหญ่ เริ่มตั้งแต่เวลา 08.00 น. ขบวนปราสาทผึ้งที่ตกแต่งอย่างวิจิตรสวยงามของคุ้มวัดต่างๆ จำนวนกว่า 20 คุ้ม จะเริ่มออกจากสนามมิ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองนครสกล แห่ไปตามถนนสุขเกษม แยกเข้าถนนเจริญเมืองเพื่อไปสู่วัดพระธาตุเชิงชุม ปราสาทผึ้งที่แต่ละขบวนนำมาจะมาตั้งไว้เป็นพุทธบูชา ณ บริเวณวัดพระธาตุเชิงชุม ด้วยความศรัทธาของชาวอีสานที่เชื่อว่าการออกพรรษา พระพุทธเจ้าจะเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อมาโปรดเวไนยสัตว์ในโลกมนุษย์ให้พ้นทุกข์ ในตอนกลางคืนของวันขึ้น 13 ค่ำ ก่อนวันทำการแห่ขบวนปราสาทผึ้ง ชาวคุ้มต่างๆ จะนำปราสาทผึ้งของตนที่ตกแต่งอย่างสวยงามประดับโคมไฟหลากสีมาตั้งประกวดแข่งขันกัน ณ สนามมิ่งเมือง เพื่อให้ประชาชนได้ชมความสวยงามอย่างใกล้ชิด ณ บริเวณวัดพระธาตุเชิงชุม ด้วยความศรัทธาของชาวอีสานที่เชื่อว่าการออกพรรษาพระพุทธเจ้าจะเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อมาโปรด เวไนยสัตว์ในโลกมนุษย์ให้พ้นทุกข์

²¹ งานประเพณีแข่งเรือ จัดขึ้นร่วมกับงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในเทศกาลออกพรรษา ในวันขึ้น 12-13 ค่ำ เดือน 11 ในย่านน้ำหนองหาร ซึ่งจัดเป็นประเพณีมาช้านานเป็นร่องน้ำสำหรับแข่งเรือมีอยู่ 2 แห่ง คือ หน้าสะพานทอง ทางทิศตะวันออก และท่านางอาบ บ้านท่าวัด นอกจากนั้นงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และแข่งเรือจังหวัดสกลนคร จัดต่อเนื่องกับการจัดประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม

²² งานเกี่ยวหนองหาน ชมภูพานเผ่าไทย ชิมข้าวหอมใหม่ไทยสกล เป็นงานประจำปีของจังหวัดสกลนคร ที่จัดขึ้นใหม่หลังจากที่ได้มีการจัดงานฉลองเมืองสกลนคร 150 ปี แล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2531 เพื่อต้องการที่จะสืบทอดศิลปวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชนต่างๆ ที่เป็นชนชาติพันธุ์ของชาวสกลนคร ให้คงอยู่ต่อไป โดยกำหนดจัดงานขึ้นในวันเสาร์สัปดาห์ที่ 3 ของเดือนธันวาคมของทุกปี มีกำหนดการจัดงานปีละ 7 วัน สถานที่จัดงานคือบริเวณศาลากลางจังหวัดสกลนคร ในวันเสาร์ซึ่งเป็นวันเปิดงานจะมีการแสดงขบวนแห่ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชนต่างๆ

6	อุทยานแห่งชาติภูพาน อ. เมือง	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อ.พรหมานนิคม	งานเทศกาลโล้รำลึก ²³		
7	อุทยานแห่งชาติภูผายล อ.เต่างอย	วัดคำประมง อ.พรหมานนิคม	งานแข่งผีโขม ²⁴		
8	เขื่อนน้ำอูน อ. พังโคน	วัดถ้ำขาม หรือ ภูขาม อ.พรหมานนิคม	รำมวยโบราณ ²⁵		
9	เขื่อนน้ำพุง อ.ภูดบาก	สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ปู่เหตักดี และ พิพิธภัณฑสถานไทยใต้ อ.กุสุมาลย์			
10	ภูอ่างศอ อ.วาริชภูมิ	ถ้ำพระพุทธไสยาสน์ (ถ้ำพระทอง หรือ ภูเขาทอง)อ.วาริชภูมิ			

ที่อยู่ในจังหวัดทุกกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ไทย (ภูไท) โส้ ย้อ โย้ย กะเลิง กะตาก ลาว ญวน และจีน เป็นต้น โดยขบวนจะออกจากสนามมิ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองสกลนคร เวลาประมาณ 14.00 น. และเคลื่อนขบวนไปตามถนนสุขเกษม มุ่งหน้าไปยังศาลากลางจังหวัดสกลนคร ซึ่งแต่ละขบวนจะไปรวมกัน ณ สนามหน้าศาลากลางจังหวัด นอกจากนี้ในแต่ละวันจะมีกิจกรรมประกอบงานต่างๆ อีกมากมาย เช่น การประกวดนางสาวสกลนคร การออกร้านแสดงนิทรรศการของส่วนราชการต่างๆ การประกวดศิลปวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน การจัดพาแลง การแสดงมหรสพต่างๆ การออกร้านกาชาด การจำหน่ายสินค้าราคาถูกของร้านค้าเอกชน เป็นต้น

²³ งานเทศกาลโล้รำลึก เป็นงานประจำปีของชาวโล้ ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ณ บริเวณที่ว่าการอำเภอกุสุมาลย์ การแสดงโล้ทั้งั้ง จะเริ่มในตอนสายของวันขึ้น 4 ค่ำ ตามประเพณีความเชื่อที่สืบทอดมาแต่อดีต เป็นการแสดงเอาพิธิเยาคนป่วยลงสนามหรือแข่งสนาม และพิธิเจียศาลา รวมเข้ากันเพื่อให้เกิดรูปขบวนที่สวยงามเป็นจังหวัดสอดคล้องกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ติดสีตีเป่าเข้ากับท่วงทำรำของชาวโล้ ที่มาร่วมแสดงเป็นจำนวนมาก ในการแสดงพิธิดังกล่าวชาวโล้ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ จะกระทำแบบลอยๆ หรือเล่นๆ ไม่ได้ นอกจากนี้ในบริเวณงานจะมีการออกร้านจำหน่ายสินค้าพื้นบ้านนานาชนิดให้แก่ผู้ไปเที่ยวชมในราคาถูก การคมนาคมสะดวกรถยนต์เข้าถึงบริเวณงาน ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร

²⁴ งานแข่งผีโขม เป็นงานประเพณีของชาวบ้านไฮหย่อง ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี ในงานจะมีขบวนของชาวบ้านแต่งชุดผีประเภทต่างๆ จำนวนมาก แห่ไปตามถนนในหมู่บ้านตามขบวนแห่พระเวสณีไปยังวัดไฮหย่อง เพื่อทำบุญอุทิศกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับ มีการแสดงทำรำต่างๆ ของผีเป็นที่ครึกครื้น การคมนาคมสะดวก รถยนต์เข้าถึงบริเวณงาน ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 48 กิโลเมตร

²⁵ รำมวยโบราณ เป็นการต่อสู้ของนักมวยโบราณ มีลักษณะพิเศษคือ การใช้ฝ่ามือตบหรือตีแทนการใช้หมัด แล้วถอยออกมาอย่างรวดเร็ว ไม่นิยมคลุมวงใน เมื่อถอยออกมาแล้วนักมวยจะรำรำไปมาเพื่อหาโอกาสและจังหวะที่จะรุกเข้าอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่ฝ่ายตรงข้ามเผลอตบ เทคนิคในการรุกรการถอย การตอบโต้ของนักมวยโบราณมีหลายแบบ และถือเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องฝึกหัด

11	อุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก อ.สองดาว	พระธาตุศรีมงคล อ.วาริชภูมิ			
12	น้ำตกคำหอม และ ไค้บั้งอู อ.เมือง	ปราสาทบ้านพันนา อ.สว่างแดนดิน			
13	ผานางเมื่น และลานสาวเอ้ อ.เมือง	วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม หรือวัดถ้ำพวง และ พิพิธภัณฑสถานอาจารย์วัน อุตตโม อ.สองดาว			
14	น้ำตกห้วยใหญ่ อ.เมือง	ถ้ำเสรีไทย อ.เมือง			
15	น้ำตกปรีชาสุขสันต์ อ.เมือง				
16	ผาสุริยันธ์ อ.สองดาว				
17	ผาดงก่อ อ.สองดาว				
18	ผาน้ำใจัก อ.สองดาว				
19	อ่างเก็บน้ำห้วยหวด อ.ต่างอย				
20	น้ำตกคำสร้าง อ.ต่างอย				
21	ผาพญาต่างอย อ.ต่างอย				
22	ลานดูสิตา อ.ต่างอย				
23	สะพานหินธรรมชาติ (ทางผีผ่าน) อ.เมือง				
24	ภูอ่างศอ อ.วาริชภูมิ				

ภาคผนวก ข

ตำนานเมืองคำชะโนด

เมืองคำชะโนดมีเรื่องเล่ากันว่า เจ้าพ่อพญาศรีสุทโธเป็นพญานาค ครองเมืองหนองกระแสน้ำหนึ่งและอีกครึ่งหนึ่งเป็นพญานาคเช่นเดียวกันปกครองมีชื่อว่าสุวรรณนาค และมีบริวารฝ่ายละ 5,000 ทั้งสองฝ่ายอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมีอาหารการกินก็แบ่งกันกิน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นเพื่อนตายกันตลอดมา แต่มีข้อตกลงกันอยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดออกไปหากินล่าเนื้อหาอาหารอีกฝ่ายหนึ่งไม่ต้องออกไปล่าเนื้อหาอาหารเพราะเกรงว่าบริวารไพร่พลจะกระทบกระทั่งกัน และอาจจะเกิดรบรากันขึ้นแต่ให้ฝ่ายที่ออกไปล่าเนื้อหาอาหารนำอาหารที่หามาได้แบ่งกันกินฝ่ายละครึ่ง การกระทำโดยวิธีนี้อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขตลอดมา อยู่มาวันหนึ่งสุวรรณนาคพาบริวารไพร่พลออกไปล่าเนื้อหาอาหารได้ข้างมาเป็นอาหาร ได้แบ่งให้สุทโธนาคครึ่งหนึ่งพร้อมกับนำขนของข้างไปให้ดูเพื่อเป็นหลักฐานต่างฝ่ายต่างกินเนื้ออย่างอิมหน้าสำราญด้วยกันทั้งสองฝ่าย และวันต่อมาอีกวันหนึ่งสุวรรณนาคได้พาบริวารไพร่พลออกไปล่าเนื้อหาอาหารได้เม่นมา สุวรรณนาคได้แบ่งให้สุทโธนาคครึ่งหนึ่งเหมือนเดิม พร้อมทั้งนำขนของเม่นไปให้ดู ปรากฏว่าเม่นตัวเล็กนิดเดียว แต่ขนของเม่นใหญ่เม่นตัวเล็กเมื่อแบ่งเนื้อเม่นให้สุทโธนาคจึงต้องแบ่งให้น้อยสุทโธนาคได้พิจารณาดูขนเม่นเห็นว่าขนาดขนข้างเล็กนิดเดียวตัวยังใหญ่โตขนาดนี้แต่นี้ขนใหญ่ขนาดนี้ตัวจะใหญ่โตขนาดไหนถึงอย่างไรตัวเม่นจะต้องใหญ่กว่าข้างอย่างแน่นอน คิดได้อย่างนี้จึงให้เสนาอำมาตย์นำเนื้อเม่นที่ได้รับส่วนแบ่งครึ่งหนึ่งไปคืนให้สุวรรณนาคพร้อมกับฝากบอกไปว่า "ไม่ขอรับอาหารส่วนแบ่งที่ไม่เป็นธรรมจากเพื่อนที่ไม่ซื่อสัตย์" ฝ่ายสุวรรณนาคเมื่อได้ยิน ดังนั้น จึงได้รับเดินทางไปพบสุทโธนาคเพื่อชี้แจงให้ทราบว่ามีเม่นถึงแม้ขนมันจะใหญ่โตแต่ตัวเล็กนิดเดียว ขอให้เพื่อนรับเนื้อเม่นไว้เป็นอาหารเสียเถิด สุวรรณนาคพูดเท่าไรสุทโธนาคก็ไม่เชื่อผลสุดท้ายทั้งสองฝ่ายจึงประกาศสงครามกัน ฝ่ายสุทโธนาคซึ่งมีความโกรธเป็นทุนอยู่ตั้งแต่เห็นเนื้อเม่นอยู่แล้วจึงสั่งบริวาร ไพร่พลทหารรุกรบทันที ฝ่ายสุวรรณนาคจึงรีบเรียกระดมบริวารไพร่พลต่อสู้ทันทีเช่นเดียวกัน ตามการบอกเล่าสู่กันฟังมาว่าพญานาค ทั้งสองรบกันอยู่ถึง 7 ปีต่างฝ่ายต่างหิวจะเอาชนะกันให้ได้ เพื่อจะครองความเป็นใหญ่ในหนองกระแสน้ำเพียงคนเดียวจนทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บริเวณหนองกระแสน้ำและบริเวณรอบ ๆ หนองกระแสน้ำเกิดความเสียหายเดือดร้อนไปตามกัน

เมื่อเกิดรบกันรุนแรงที่สุดจนทำให้ พื้นโลกสะเทือนเกิดแผ่นดินไหวทั้งหมด เทวดาน้อยใหญ่ทั้งหลายเกิดความเดือดร้อน ไปทั้งสามภพความเดือดร้อนทั้งหลายได้ทราบไปถึง พระ อินทราธิราชผู้เป็นใหญ่ เทวดาน้อยใหญ่ทั้งหลายไปเข้าเฝ้าพระอินทร์เพื่อร้องทุกข์และเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ฟังเมื่อพระอินทร์ได้ทราบเรื่องตลอดแล้ว จะต้องหาวิธีการให้พญานาคทั้งสองหยุดรบกันเพื่อ

ความสงบสุขของไตรภพจึงได้เสด็จจากดาวดึงส์ ลงมา ยังเมืองมนุษย์โลกที่หนองกระแด่ แล้วพระอินทร์ตรัส เป็นเทวราชโองการว่า "ให้ท่านทั้งสองหยุดรบกันเดี๋ยวนี้" การทำสงครามครั้งนี้ถือว่าทุกฝ่ายเสมอกัน และหนองกระแด่ให้ถือว่าเป็นเขตปลอดสงคราม ให้พญานาคทั้งสองพากันสร้างแม่น้ำคนละสายออกจากหนองกระแด่ใครสร้างถึงทะเล ก่อนจะให้ปลาบึก ขึ้นอยู่ในแม่น้ำแห่งนั้น และให้ถือว่าการทำ สงครามครั้งนี้มีความเสมอกัน เพื่อป้องกันการทะเลาะวิวาทของพญานาคทั้งสอง ให้เอาภูเขาพญาไฟ เป็น เขตกันคนละฝ่าย ใครข้ามไปราวีรุกรานกันขอ ให้ไฟจากภูเขาตรงพญาไฟใหม่ฝ่ายนั้นเป็นจุลมหาจุล เมื่อพระอินทร์ตรัสเป็นเทวราชโองการ ดัง กล่าวแล้วสุทโธนาค จึงพาบริวารไพร่พลอพยพออกจาก หนองกระแด่สร้างแม่น้ำมุ่งไปทางทิศตะวันออกของหนองกระแด่ เมื่อดึงตรงไหนเป็นภูเขาก็คัดโค้ง ไปตามภูเขาหรือ อาจจะไม่ลอดภูเขาบ้างตามความยากง่าย ในการสร้าง เพราะสุทโธนาคเป็นคนใจร้อน แม่น้ำนี้เรียกชื่อว่า "แม่น้ำโขง" คำว่า "โขง" จึงมาจากคำว่า "โค้ง" ซึ่งหมายถึงไม่ตรง ส่วนทางฝั่งลาว เรียกว่า "แม่น้ำซอง" ด้านสุวรรณนาค เมื่อได้รับเทวราชโองการ ดังกล่าวจึงพาบริวารไพร่พลพลอย อพยพออกจากหนองกระแด่ สร้างแม่น้ำมุ่งไปทางทิศใต้ ของหนองกระแด่ สุวรรณนาคเป็นคนตรงพิถีพิถันและเป็นผู้มีใจเย็น การสร้างแม่น้ำนี้จึงต้องทำ ให้ตรงและคิดว่าตรง ๆ จะทำให้ถึงจุดหมายปลายทางก่อน ตนจะได้เป็นผู้ชนะ แม่น้ำนี้เรียกชื่อว่า "แม่น้ำน่าน" แม่น้ำน่าน จึงเป็นแม่น้ำที่มีความตรงกว่า แม่น้ำทุกสายในประเทศไทย

การสร้างแม่น้ำแข่งกันในครั้งนั้น ปรากฏว่าสุทโธนาคสร้างแม่น้ำโขงเสร็จก่อนตามสัญญาของพระอินทร์ สุทโธนาคเป็นผู้ชนะและปลาบึกจึงต้องขึ้นอยู่แม่น้ำโขงแห่งเดียวในโลกตามการบอกเล่าต่อๆ กันมาว่า น้ำในแม่น้ำโขงและแม่น้ำในแม่น้ำน่านจะนำมาผสมกันไม่ได้ ถ้าผสมได้ขวดเดียวกันขวดจะแตกทันที สุทโธนาคเมื่อสร้างแม่น้ำโขงเสร็จแล้ว ปลาบึกขึ้นอยู่แม่น้ำโขงและเป็นผู้ชนะตามสัญญาแล้ว จึงได้แฉลงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหาะไปเฝ้าพระอินทร์ ณ ดาวดึงส์ ทูลถามพระอินทร์ว่า "ตัวข้าเป็นชาติเชื้อพญานาคถ้าจะอยู่บนโลกมนุษย์นานเกินไปได้ ก็ขอลงขึ้นลงระหว่างบาดาลและโลกมนุษย์เอาไว้ 3 แห่ง และทูลถามว่าจะให้ครอบครองอยู่ตรงไหนแน่นอน พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่จึงอนุญาตให้มีพญานาคเอาไว้3แห่งคือ

1. ที่ธาตุดวงนครเวียงจันทน์
2. ที่หนองคันแท
3. ที่พรหมประกายโลก (ที่คำชะโนด)

ความศักดิ์สิทธิ์ของเมืองคำชะโนด

เมืองคำชะโนด สัมพันธ์กับคติความเชื่อเรื่องภูนาศ โดย มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่พญาศุทโธนาศได้สร้างทางเชื่อมออกมาจากเมืองบาดาลขึ้นมายังบนพื้นโลก สามทาง คือ ที่ธาตุดวงเวียงจันทน์ หนองคันแทในเวียงจันทน์ และที่เมืองคำชะโนด*

ตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ บอกว่า เมืองคำชะโนดนี้เป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีผู้คุ้มครองคือเจ้าพ่อพญาศรีสุทโธ ผู้เป็นใหญ่แห่งนครบาดาล เชื่อกันว่าเมืองคำชะโนดแห่งนี้เป็นทางเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับนครบาดาลด้วย ดังนั้นการเข้าไปในเมืองคำชะโนดนั้น จะต้องทำกายและใจให้บริสุทธิ์ ต้องไม่กล่าวคำร้ายผู้อื่น หรือการไม่พูดคำหยาบ ต้องถอดถุงเท้ารองเท้าวางไว้ที่หน้าทางเข้า โดยให้เดินเท้าเปล่าเข้าไปข้างใน เพราะถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่จะเข้าไป จะต้องประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ

นอกจากต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์อย่างต้นคำชะโนดแล้วยังมีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่าเป็นแหล่งที่อยู่ของพญานาคใต้บาดาล มีลักษณะเป็นบ่อน้ำตามธรรมชาติ ความอัศจรรย์จากบ่อน้ำแห่งนี้เชื่อกันว่าระดับน้ำในบ่อศักดิ์สิทธิ์นี้จะขึ้นลงตามระดับน้ำในแม่น้ำโขง ประการต่อมาคือ ในช่วงเวลาที่มีบั้งไฟพญานาคบางครั้งก็จะมีลูกไฟลอยขึ้นมาจากสระแห่งนี้เช่นกัน สร้างความประหลาดใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก อีกประการหนึ่งคือที่บ่อน้ำแห่งนี้จะมีฟองอากาศผุดขึ้นมาคล้ายกับว่ามีสิ่งมีชีวิตบาง อย่างหายใจอยู่ใต้น้ำ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าพญานาคท่านหายใจออกมา

การนำน้ำศักดิ์สิทธิ์ภายในบ่อนี้มาใช้นั้น ทุกคนที่ไปเอาต้องทำอย่างถูกต้อง โดยการไม่ใช้ส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายสัมผัสกับน้ำโดยตรงกล่าวคือจะต้องใช้ภาชนะตักน้ำออกจากบ่อนั้น และต้องทำการสักการะปูเจ้าศรีสุทโธเจ้าเมืองบาดาลแห่งนี้เสียก่อนเพื่อเป็นการขออย่างถูกต้องแก่อสังศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลอยู่ ณ ที่นี้ โดยกล่าวคำบูชาว่า

“กายนะจิตตัง อะหังวันทา นาคาธิบดีศรีสุทโธวิสุทธิเทวาปุเชมิ”¹

ก่อนกล่าวคาถานี้จะต้องตั้งนะโมสามจบเป็นการระลึกถึงคุณพระเป็นต้นธาตุต้นธรรม จากนั้นจึงกล่าวคาถาบูชาอาราธนาปูเจ้าศรีสุทโธเพื่อให้เกิดความถูกต้องในการขอเอาน้ำไปรักษาหรือไปทำการอันใดก็แล้วแต่ทั้งยังเป็นการทำให้น้ำที่เอาไปเต็มเปี่ยมไปด้วยเทวฤทธิ์จากนาคทั้งหลายที่มีฤทธิ์อันเป็นทิพย์อันอาศัยอยู่ภายในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของบ่อนั้น

* คติความเชื่อเรื่องภูนาศ ปรากฏ อยู่ทั่วไปในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง เช่นที่บริเวณพระพุทธรูปบาทบัวบก ที่จังหวัดอุดรธานี ที่มีความเชื่อว่า มีพญานาค ที่อาศัยในรูดังกล่าว เป็นผู้เฝ้ารักษาพระพุทธรูปบาทบัวบกอยู่ หรือที่ประเทศลาว ก็ปรากฏคติสามเชื่อเกี่ยวกับภูพญานาคด้วยเช่นกัน เช่นภูนาศที่พระธาตุคำ เวียงจันทน์ และภูนาศที่สวนวัฒนธรรม

¹ หลวงตาคำไม ,วันที่ 19 กรกฎาคม 2545 ,วัดศรีสุทโธ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

นี่จึงทำให้ผู้คนทุกชนชั้นนำน้ำภายในบ่อไปรักษาโรค ไปดื่ม ไปอาบ ไปบูชาไว้ภายในบ้านเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลของตนเองและครอบครัว

ภาคผนวก ข

รอยพญานาค ในปี 2536 ได้ปรากฏร่องรอยประหลาดบนรถของสองสามีภรรยา ที่ชายของ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อตอนที่ สองสามีภรรยา ได้มาชมปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ทราบแต่แรกว่า สองสามีภรรยาไม่เชื่อ ในปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงได้พูดออกไปในทำนองที่ว่า พญานาคไม่มีอยู่จริงในรุ่งเช้า ได้ปรากฏ รอยดินลักษณะโคลนประหลาดคล้ายรอยเลื้อยของสัตว์ ประเภทงู เกิดขึ้นบนรถเก๋งของตน โดยไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นสัตว์ชนิดใด¹

ข้าราชการครู อ.โพนพิสัย พบรอยพญานาค ในเวลาต่อมาไม่นานหลังจากที่รอยพญานาครอยแรกปรากฏขึ้นและเป็นที่ยืนยันโดยมีหลักฐานหนังสือพิมพ์ ก็ปรากฏว่ามีรอยพญานาคเกิดขึ้นซ้ำอีกครั้งในระยะเวลาที่ไล่เลี่ยกัน โดยรอยดังกล่าวนั้นเป็นรอยที่ปรากฏบนหลังคารดเก๋งของข้าราชการครูในอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย รอยดังกล่าวนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับรอยแรก แต่แตกต่างกันตรงที่รอยใหม่นี้เกิดจากการทับลงบนฝุ่นที่เกาะอยู่บนหลังคารด²

คุณธรรมรัตน์ ผ่านคำ ผู้จัดการฝ่ายตรวจสอบและบริหารงานของบริษัท กรุงเทพประกันชีวิต จำกัด อยู่บ้านเลขที่ 88 ม.3 ต.เหล่าสระคำ อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย เป็นบ้านของคุณธรรมรัตน์ ผ่านคำ อายุ 27 ปี มีอาชีพเป็นผู้จัดการฝ่ายตรวจสอบและบริหารงานของบริษัท กรุงเทพประกันชีวิต จำกัด ได้เกิดพบรอยที่เชื่อว่าเป็นรอยของพญานาคขึ้นอีก โดยรอยที่เกิดขึ้นในครั้งนี้มีลักษณะคล้ายกับรอยของงูเลื้อยอยู่รอบๆ อย่างชัดเจนอยู่บนตัวรถเก๋งป้ายแดงของคุณธรรมรัตน์ เพราะเป็นรอยโคลนเปียก และที่น่าสังเกตคือเป็นรอยที่มีลักษณะนูนคล้ายกับเกล็ดงู โดยไม่มีรอยเลื้อยขึ้นมาแต่อย่างใด

คุณธรรมรัตน์เล่าว่า "ตนได้ซื้อรถเก๋งคันดังกล่าวมาได้ประมาณหนึ่งเดือน รถของตนไม่มีอะไรประดับอยู่ภายในจึงได้คิดที่จะเอารูปปั้นพญานาคมาไว้ยังหน้ารถของตน ทั้งนี้ตนได้ไปหาซื้อรูปปั้นพญานาคที่ร้าน "บูชาพญานาค" ในตัวจังหวัดหนองคายริมแม่น้ำโขงบริเวณตลาดท่าเสด็จ แต่ปรากฏว่าวันนั้นพญานาคที่ตนต้องการหมด ทางร้านจึงแนะนำให้เอามังกรไปแทน ซึ่งตนก็ยินดีรับไว้ในราคาเพียง 250 บาท แล้วนำมาตั้งไว้ที่หน้ารถพร้อมทั้งได้ซื้อพวงมาลัยมาถวายเป็นจำนวน 3 พวง พอรุ่งเช้าหลังจากที่ตนตื่นนอนแล้วก็พบว่ามียอยประหลาดไหลขึ้นมาบนหลังคารดบริเวณกระจกด้านหน้าและด้านหลัง จึงได้บอกพ่อและญาติให้มาดูว่าเป็นรอยอะไรที่เกิดขึ้นกับรถของตน หลังจากนั้นตนถึงได้ขับรถเข้ามาทำงานในตัวเมืองหนองคายเพื่อขอบูชาพญานาคอีกองค์โดยตัวนี้ตนเองบูชาเป็นเงินหนึ่งพันบาทกับทางเจ้าของร้าน พร้อมทั้งได้เล่าเรื่องราวและให้ดูร่องรอยที่เกิดขึ้นกับรถของตนเอง ทางเจ้าของร้านจึงไม่ขอรับเงินพร้อมทั้งเอาพญานาคอีกองค์หนึ่งมาให้ตนฟรีๆ

¹ www.nongkaiweb.com

² เพิ่งอ้าง.

ทั้งนี้ทางเจ้าของร้านและผู้คนที่อยู่ใกล้ๆ ต่างนำดอกไม้รูปเทียนอมมาบูชารอยดังกล่าวที่รถของตนกันอย่างถ้วนหน้า³

พญานาคโผล่กลางแม่น้ำโขง เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2539 ก็ได้เกิดสิ่งมหัศจรรย์ ที่ไม่เคยมีมาก่อนในจังหวัดหนองคายที่ทำประชาชนต้องแตกตื่น และร้านค้าอาหารอยู่ริมน้ำโขงที่ซบเซามานานกลับคึกคักขึ้นอีกครั้งหนึ่ง นั่นก็คือ อยู่ ก็มีสิ่งประหลาดเกิดขึ้นกลางแม่น้ำโขงที่บริเวณพระธาตุกลางน้ำ ที่มีอายุเก่าแก่กว่า 200 ปี สิ่งได้เห็นได้สร้างความแปลกใจ ประหลาดแก่คนนับหมื่น ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นกลางแม่น้ำโขงมีลักษณะเหมือนงูขนาดใหญ่เท่าลำตาล ในลักษณะเล่นน้ำ ชาวบ้านที่ไปดูต่างก็เชื่อว่าเป็นพญานาค ที่อารักษ์องค์พระธาตุจำนวน 3 ตัว

คนแรกที่เห็นคือ นางสุรีย์ สุนรัตน์ อายุ 48 ปี อยู่บ้านวัดธาตุ ต.หาดคำ อ.เมือง ซึ่งขายส้มตำอยู่ร้านริมโขง บริเวณเขื่อนป้องกันตลิ่งพัง บอกว่าขณะที่กำลังขายส้มตำอยู่ ชาวบ้านที่มาเดินเล่นที่เขื่อนกันตลิ่งพังก็เล่าให้ฟังว่า เห็นสิ่งประหลาดเกิดขึ้นกลางแม่น้ำโขงตรงบริเวณองค์พระธาตุได้น้ำ เมื่อหันออกไปดูพบว่าจริงอย่างที่เขาพูด คือ มีลักษณะเหมือนงูใหญ่ ลำตัวสีเขียวออกดำ ความยาวที่มองเห็นจากฝั่งประมาณ 20 เมตร กำลังว่ายน้ำวนน้ำหยอกล้อกันอยู่ เมื่อชาวบ้านรู้จักออกมาดูกันมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ละคนมองเห็นเหมือนกัน และวันนั้นเป็นวันพระ วันแห่งเทียนเข้าพรรษาพอดี คนเฒ่า คนแก่บอกว่ามีคนเคยเห็นพญานาคเหมือนกัน

นางพร ชันแก้ว อายุ 38 ปี ที่มีบ้านอยู่ริมน้ำโขงก็บอกว่า เข้าวันนั้นได้มี นางสวาท บัวผัน ชาวคุ้มได้ลงไปที่แม่น้ำโขงเพื่อช้อนกุ้ง ขณะที่ช้อนกุ้งอยู่ ได้ยินเสียงน้ำแตกฟองดังผิดปกติ แรก ๆ ก็ไม่ได้สนใจอะไร พอตั้งขึ้นหลายครั้งจึงได้หันไปมองดูกลับพบเห็นสิ่งประหลาดขนาดใหญ่คล้ายครีบทองปลาช่อนขนาดใหญ่โผล่ขึ้นพ้นน้ำสูงประมาณ 2 วา สะบัดไปมา เท่าไวกว่าที่คิด ติดเกียร์วิ่งอย่างไม่คิดชีวิตรีบขึ้นฝั่ง แล้วบอกคนออกมาดู เมื่อคนที่ถูกเรียกออกไปดูก็เห็นเหมือนกัน คือมีงูขนาดใหญ่ว่ายน้ำ หยอกล้อกันเล่นอยู่กลางโขง ต่อมา นางแถว ศรีพล อายุ 75 ปี อยู่คุ้มป่าพร้าว ซึ่งเป็นร่างทรงองค์พระธาตุบอกว่า สิ่งที่ประชาชนเห็นอยู่นั้นเป็นพญานาค ที่มานมัสการองค์พระธาตุกลางน้ำ และปีนี้จะมีอายุรักษาศีลตลอดพรรษา เมื่อออกพรรษาแล้วจึงจะกลับเมืองบาดาล

จากปากต่อปากทำให้ประชาชนที่อยู่ต่างจังหวัดมาดูกัน ประกอบกับหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ได้ตีพิมพ์ติดต่อกันหลายวัน ยิ่งทำให้ประชาชนมาดูกันขึ้นเรื่อย ๆ สิ่งที่มาคือบรรดาแม่ค้า แม่ขายทั้งหลายต่างก็ขายอาหารการกินมากขึ้น เมื่อคนจำนวนมากก็เพิ่มรายได้ สิ่งให้เห็นก็ปรากฏให้เป็นจริง เมื่อคนมาดูกันก็บอกว่าเห็นเหมือนกัน ยิ่งวันแรก ๆ (29 ก.ค.39) พอตกลงกลางคืนมองจากฝั่งออกไปจะเห็นลำแสงเรือง ๆ เห็นได้ชัดเจนว่าเหมือนงูขนาดใหญ่เท่าต้นตาลว่ายน้ำวนน้ำเล่นกันอยู่ วันแรกมี 3 ตัว พอหลายวันเข้าก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น จนถึง 6 ตัว

³ www.nongkaiweb.com

ตั้งแต่วันนั้น เรือที่ผ่านไปผ่านมา กลับไม่ออกไปและไม่ผ่าน ชาวบ้านก็ไม่กล้าที่จะลงไปเล่นน้ำเหมือนเช่นเคย ทุกวันชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นคนในจังหวัด ต่างอำเภอ ตลอดจนต่างจังหวัด ก็พากันแหมารดมาดูกัน วัน ๆ เนืองแน่นไปด้วยคน แม้งานประเพณีแข่งเรือที่ว่ามีคนมาก ก็ยังไม่มากขนาดมาดู พญานาค เล่นน้ำ ต่างคนต่างวิพากษ์วิจารณ์กันต่าง ๆ นานา ถึงสิ่งที่เกิดขึ้น หลายคนบอกว่า เป็นท่อนไม้ขนาดใหญ่ไหลมาติดอยู่ที่องค์พระธาตุ บ้างก็บอกว่าเป็นคลื่นน้ำที่กระทบกับองค์พระธาตุยังมีการพูดกันเรื่องพญานาค นับวันก็ยิ่งมากด้วยฝูงชน เมื่อมาดูเห็นแล้วก็ยกมือสาธุตามความเชื่อของตนเอง เมื่อคนเพิ่มจำนวนมากขึ้น พญานาคก็แสดงตัวให้เห็นมากขึ้นโดยเหนือองค์พระธาตุ ก็เริ่มมีกระแสน้ำเป็นคลื่นยาวคล้ายงูใหญ่เท่ากับต้นตาลยาวกว่า 20 วา ได้ยกส่วนหางขึ้นเหนือน้ำตีน้ำเป็นคลื่นเหมือนงูพาดหาง แล้วต่อมาก็ยกส่วนที่เป็นลำตัวขึ้น เหมือนนาคสะดุ้ง จนเห็นท้องสีขาวเหลืองเหมือนท้องงู ทุกคนที่อยู่ฝั่งต่างมองเห็นเช่นกัน⁴

มะพร้าวพันลูกที่หน้าบ้านของ คุณยายบัว แก้วมงคล อายุ 66 ปี คุ่มวัดธาตุ ซอย 2 ได้เกิดมีมะพร้าวที่ออกลูกที่มีลักษณะเป็นลูกเล็ก ๆ จำนวน 8 ทลาย จำนวนที่นับได้ 1,069 ลูก มีขนาดเท่าหัวแม่มือ หลังจากมีการพบก็มีชาวบ้านนำผ้าแดงไปผูกแล้วขอหวย ซึ่งตอนนั้นหวยหุ้นกำลังระบาด มีคนเล่นกันมาก วันหนึ่งจะเล่นกันสองครั้ง คือ เวลา 12.30 น. และ 16.30 น. ชาวบ้านไม่เป็นอันทำมาหากิน และไม่มีเวลาสนใจอย่างอื่น วัน ๆ พากันออกหาเลขเด็ดมาแทงหวยหุ้นไม่ว่าจะมีเหตุการณ์อะไรหรือพบสิ่งใดแปลก ๆ ก็จะนำมาตีเป็นเลขเด็ด แต่เมื่อนำไปแทงหวยหุ้นมีหลายคนถูก แล้วก็แหกกันมาขออยู่เรื่อย ๆ เช่นเดียวกับต้นมะพร้าวประหลาดต้นนี้ อย่างที่บอกว่าเมื่อมีเหตุการณ์สิ่งประหลาดเกิดขึ้น บรรดาร่างทรงก็จะเข้าทรงทันที ต้นมะพร้าวนี้ก็เหมือนกัน ร่างทรงก็บอกว่าเป็นพญาพันพร้าว และพร้อมทั้งบอกอีกว่า อีก 15 วัน จะมีสิ่งประหลาดเกิดขึ้นทางน้ำ แต่ก็เกิดขึ้นจริงๆ คือเหตุการณ์ที่ชาวบ้านเห็น เป็นพญานาคเล่นน้ำที่เหนือองค์พระธาตุกลางน้ำวัดธาตุ

เกี่ยวกับเหตุการณ์พญานาคเล่นน้ำ ต่อมา นางเรมอญ สิทธิสาร ร่างทรงเจ้าแม่กวนอิม ได้เตรียมเครื่องคารวะ เป็นหมากเบ็ง และดอกบัวขาว พวงมาลัยดอกมะลิลงไปยังแม่น้ำเพื่อคารวะพญานาคและติดต่อทางจิตบอกว่า พญานาคที่มานั้น ชื่อ สันสัตตนาค มาจากประเทศลาว เพื่อมาชุมนุมกันกับเจ้าเมืองต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติธรรมที่วัดพระธาตุกลางน้ำเป็นเวลา 1 พรรษาในช่วงที่มีพญานาคเล่นน้ำปี 2539 นั้น ปรากฏว่าไม่มีใครที่จะกล้าลงเล่นน้ำในแม่น้ำโขงเลย ขนาดเรือที่เคยวิ่งไป-มา ก็ไม่กล้าออกเรือเช่นก่อน นอกจากคนใจกล้าต้องการลอง แต่ก็ไม่สำเร็จ

มะพร้าวพญานาค มะพร้าว ก็คือ มะพร้าว แต่หากผิดไปจากธรรมชาติก็ย่อมมีคนสนใจแน่นอน ความสนใจก็จะนำไปสู่การหลงเชื่อ หรือจะอะไรก็สุดแต่จะคิดกันเอาเอง เพราะมะพร้าว

⁴ www.nongkaiweb.com

ต้นมะพร้าวในที่นี้ตามที่ผู้อ่านได้ทราบไปแล้วว่า มะพร้าวพันธุ์ลูก ที่คุ้มวัดธาตุ ขอย 2 ที่ออกลูกประหลาด แต่ยิ่งประหลาดกว่าต้นนั้นอีก คือ แทนที่ใบจะออกมาเหมือนธรรมชาติ กลับออกมาเป็นรูปร่างที่ค่อนข้างเหมือน พญานาค คือ มีใบที่ถอดออกมามีรูปร่างเหมือนหัวพญานาค มีหงอน มีปาก มีตาเหมือนกับหัวพญานาค ที่อยู่ตามหน้าอุโบสถในวัดไม่มีผิด ซึ่งเกิดขึ้นที่บ้านของ นายสมนึก ชมภูนาวัฒน์คุ้มมาดอนแดง แรก ๆ เจ้าของก็ไม่ได้สนใจอะไร แต่มีคนข้างบ้านเข้ามาเกี่ยวข้อง คือได้ฝันเห็นพระแก่องค์หนึ่งเดินมาบิณฑบาตที่บริเวณนี้ทุกวัน เมื่อเข้าฝันหลายครั้งเข้าถึงจึงได้เดินไปดูที่ที่ฝัน เห็นพระออกมาบิณฑบาต เมื่อสอบถามได้ความว่า คือ "หลวงปู่คำลอย" ที่อยู่ที่นั่นมานาน เมื่อเดินมาทางที่ฝันเห็นกลับพบว่า ต้นมะพร้าวออกใบเหมือนกับหัวพญานาค จึงได้บอกเจ้าของบ้านดู ทุกคนก็ต้องตกใจเมื่อเห็นว่าต้นมะพร้าวออกใบเหมือนพญานาค จึงมีคนแห่กันไปดู กราบไหว้ นำผ้าสีต่างๆ ไปผูกเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์และนำเชือกถือขึ้นอีก

ต่อมาผู้หญิงคนหนึ่งบ้านอยู่ใกล้ ๆ เดินมาดู เมื่อมาถึงก็ไม่ได้สนใจใคร แต่ได้ขอพรหรีจากเพื่อนบ้านที่ยืนดูสิ่งประหลาดมาสูบเอาดี้อ ๆ ทั้งที่ไม่เคยสูบมาก่อน พอสูบได้ 5 มวน โดยการสูบติดต่อกันก็เริ่มมีอาการผิดปกติ แทนที่จะเมื่อยกลับมีอาการเหมือนผีสิงร่าง พูดจาเหมือนคนแก่เดินหลังค่อม แล้วบอกว่า คน คือ หลวงพ่อคำลอย อยู่ที่นั่นมานาน สิ่ง que เห็นอยู่นี้เป็นพญานาค ที่มาปรากฏให้เห็น เพื่อเตือนให้บุคคลทำความดี อย่างหลงมกภายในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อ จากนั้นอาการก็หายไป แล้วก็กลับมาพูดเหมือนเดิม เหมือนกับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น

รูพญานาค 2 รู ที่สวนวัฒนธรรม บ้านดงโพธิ์ สปป.ลาว สมัยก่อนที่ยังไม่เจริญ ชาวบ้านแห่งนี้เมื่อกลับจากไปธุระมา พอดตกค้ำก่อนจะมีด ก็จะมีพบเห็น งูใหญ่สองตัว นอนขวางถนน เอาไว้เป็นประจำ แต่หากชาวบ้านที่รู้แล้วก็มักจะบอกกล่าวให้ งูใหญ่ "พญานาค" ว่า ลูกกลับจากไปทำนา ทำไร่ ไม่ได้ไปทำอะไรผิด หรือทำบาปมา สุดท้ายงูใหญ่ 2 ตัวนั้นก็ค่อย ๆ หายไป เป็นอยู่อย่างนี้ประจำ จนชาวบ้านเกิดความเคยชิน ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเจริญ มีคนมากขึ้น ก็ทำให้สถานที่เหตุการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป รูพญานาค ที่สวนวัฒนธรรม ผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่า เมื่อก่อนนั้น เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ บริเวณปากภูจะมีสี่เหลี่ยมเรื่อง และมีลูกไฟ 2 ดวงลอยไป มา เหนือบริเวณนั้น มองเห็นแต่ไกล เชื่อว่าน่าจะเป็น พญานาค ขึ้น ล้อมปากภู ที่ริมฝั่งโขงเอาไว้ สามารถไปดูได้และบางคนบอกว่า รูพญานาคนี้ยังสามารถทะลุถึงรูที่หน้าโรงแรมแม่โขงรอยัล จ. หนองคาย บริเวณหน้าโรงแรม โดยคุณจำรัส ชุกลิน ประธานกรรมการ บริษัท แม่โขงรอยัล จำกัด ได้ส่งงูที่เอาไว้เพื่อทำเป็นศาลา ให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และทำเป็นหอไว้เพื่อให้พญานาคพักเมื่อเวลาขึ้น-ลงจากสวนวัฒนธรรม ฝั่งลาว ก่อนจะไปที่พระบาทบัวบก บริเวณนี้ คุณจำรัส บอกว่าสมัยก่อนเป็นวัดร้างเมื่อขึ้น 15 ค่ำ ชาวบ้านก็จะมาคอยดูดวงไฟขนาดเท่าลูกมะพร้าวลอยไป มา ในบริเวณนี้เป็นประจำ บางครั้งก่อนค้ำก็จะเห็นงูใหญ่ 2 ตัว นอนขดอยู่ที่บริเวณนี้บ่อยครั้ง

ชุมนุมพญานาค การปรากฏ พญานาค ครั้งนี้ นางหนูนิ่ม สีหไตร ร่างทรงเจ้าแม่กระดังทอง บอกว่า เนื่องจากพญานาคไม่ได้พบกันนาน จึงหาโอกาสพบกัน (7 ปีเมืองมนุษย์เท่ากับ 1 วันของเมืองบาดาล) ที่ขึ้นมาปรากฏกายครั้งนี้ก็เพื่อที่จะมาหารือกัน เพื่อจะสร้างพระธาตุกลางน้ำให้สว่างาม แต่ไม่บอกว่าจะสร้างด้วยวิธีใด จึงได้นัดกันมาจากเมืองบาดาล โดย พญานาคที่มาล้วนแต่เป็นถึง เจ้าเมืองบาดาล ที่รักษาคุ้มครองบริเวณลุ่มน้ำโขง

พญานาคเข้าฝันในวันที่ 29 กรกฎาคม 2539 วันเดียวกันกับที่เกิดเหตุการณ์ พญานาคเล่นน้ำที่เหนือองค์พระธาตุกลางน้ำที่หนองคาย หลังจากที่ได้ถ่ายภาพบ้านเอาไว้หลังจากฟิล์มเหลือ เมื่อนำฟิล์มไปล้างอัดรูปออกมากลับปรากฏว่า ที่รูปแผ่นนั้นก็ไม่มีอะไร เมื่ออัดออกมาก็เหมือนพญานาค ที่บริเวณบ้านที่ตนปลูกอยู่ตั้งอยู่ริมห้วยหลวง ช่าง ๆ บ้านจะเป็นสระน้ำลึกมาก น้ำใสตลอดปี มีคนทรงบอกว่า เป็นทางขึ้นของ พญานาค ตนกับภรรยาจะฝันเหมือนกันหลายครั้ง คือ ฝันเห็นแม่ชี และพระสงฆ์เดินขึ้นลง บริเวณหน้าบ้านเป็นประจำ และบอกว่าอยู่บริเวณนี้ และก่อนที่จะถ่ายรูปนี้ได้ นั้น ในเวลาประมาณ 22.00 น. ของวันเดียวกัน ลูกชายได้นำขยะไปเทลงในแม่น้ำห้วยหลวง แล้วเกิดพลัดตกลงไปโดยไม่ทราบสาเหตุและคืนต่อมาก็ฝันเห็น พญานาค ว่ายไปมาเต็มห้วยหลวง พร้อมเห็นคนหาปลานั่งอยู่ในเรือเมื่อ พญานาค ว่ายผ่านที่เรือที่เห็นอยู่ก็จมลงในน้ำ พร้อมกับได้ยินเสียงคนบอกว่า ห้ามเทขยะลงในน้ำเด็ดขาด บางวันกลางคืนขึ้น 15 ค่ำ จะเห็นชีปะขาว เดินอยู่รอบ ๆ บ้าน แล้วหายไป เมื่อมีคนมาพักที่บ้านก็จะเห็นชีปะขาวเดินไปมา ๆ บ้านจนนอนไม่หลับ⁵

⁵ สมศักดิ์ ศรีหาบุตร บ้านเลขที่ 212/10 บ้านทุ่งธาตุ ต.จุมพล อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย วันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์
BIOGRAPHY

เกิด วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2520

จบการศึกษาชั้นปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

